

Alte Drucke

**HISTORIA AVGVSTANÆ || CONFESSIONIS, || continens ||
SERIEM VARIA=||RVM DELIBERATIO=||NVM ET ACTORVM IN
CAV-||SA RELIGIONIS, EO TEMPORE, || QVO ...**

Chyträus, David

Francoforti ad Moenum, 1578/1579

VD16 ZV 30715

CONFVTATIO ARTICVLORVM CONFESSIONIS, PONTIFICIA, AVGVSTAE IN
PRAESENTIA CAESAREAE MAIESTATIS, CAROLI V. ELECTORVM, PRINCIPVM, ET
ALIORVM STATVVM IMPERII ROMANI IN PVBLICO consilio Imperiali producta ...

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-149583

CONFVTATIO

ARTICVLORVM CONFES-
SIONIS, PONTIFICIA, AVGVSTAE
IN PRAESENTIA CAESAREAE MAIESTATIS,
CAROLI V. ELECTORVM, PRINCIPVM, ET ALIO-
RVM STATVVM IMPERII ROMANI IN PVBLI-
co consilio Imperiali producta
& lecta.

SACRA Cæsarea Maiestas, Dominus noster clementis-
simus, Cùm superioribus diebus quandam fidei con-
fessionem, per Electorem Ducem Saxoniae & nonnul-
los Principes & duas ciuitates, cum nominibus eorum
subscriptis exhibitam, accepisset: pro eo affectu, quo
Dei Opt. Max. gloriam, animarum salutem, Christianam concor-
diam, & publicam totius Germaniae quietem, honorem, vñionem
atq; salutem magnopere exoptat, non modò eam confessionem
legit ipsa, ac, quantum opus fuit, perspexit diligenter, sed, quò fir-
miùs maturiusq; (vt in re tanti momenti decet) procederet, ac ne-
gocium tam arduum tam accuratè tractaret, nonnullis eruditis,
maturis, probatis ac honestis viris, diuersarum nationum, eandem
confessionem videndam examinandamq; dedit, eisq; seriò manda-
uit & iniunxit, vt, quæ rectè ac catholicè dicta in ea confessione, in-
uenirent, laudarent, ac comprobarent: contrà verò à Catholica Ec-
clesia dissidentia annotarent, ac deinde sacrae illius Maiestati vnà
cum eorum responsione offerrent, suasq; ipsi de ea sententias ex-
ponerent. Quod quidem ritè & ordine factum est: Nam & prædi-
ctam illam confessionem eruditi illi viri, omni cura ac diligentia
perspexerunt, & quid de vnaquaque re sentiant, scriptis mandaue-
runt: Atque ita responsionem eam Cæs. M. exhibuerunt. Quam sa-
nè responsionem, S. Cæs. M. vt decet Christianum Imperatorem,
accuratissimè perlegit, ac cæteris Romani Imperij Electoribus,
Principibus, & Statibus legendam dedit & examinandam: Quam
& ipsi, tanquam orthodoxam, & cum Euangelio & sacris literis per
omnia consentientem, comprobauerunt. Qua de causa C. M. ha-
bito de super consilio, prædictis Electori, Principibus & ciuitati-
bus, vt in ea Orthodoxa nostra sancta fide ac religione, omne dissi-
dium tollatur, in praesentiarum recitare iussit, hoc modo.

Ad ea

Ad ea, quæ per Electorem Saxonix & aliquot Principes ac ciuitates S. Rom. Imperij in negotio & causis Christianæ & orthodoxe fidei S. Cæs. M. exhibita fuerunt, hoc Christianum responsum reddi potest.

I.

In primis, Cum articulo primo confiteantur unitatem essentix diuinæ in tribus personis, iuxta Niceni Concilij Decretum, eorum Confessio acceptanda est, eò quòd per omnia, ad normam fidei, & cum Romana cõcordat Ecclesia. Nam Nicenum Concilium sub Imperatore Constantino Magno celebratum, semper sacrosanctum est habitum: In quo trecenti, decem & octo Episcopi, sanctimonia vite, martyrio & eruditione conspicui ac venerabiles, discussis & diligenter examinatis sacris literis, hunc articulum, quem hîc confitentur de unitate essentix & personarum trinitate, diffinierunt. Sic quoque acceptandum est, quòd damnant omnes hæreses contra hunc articulum exortas: Manichæos, Arrianos, Eutomianos, Valentinianos, Samosatenos. Nam & hos olim damnavit sancta & catholica Ecclesia.

II.

In secundo verò articulo confessionis, comprobatur quidem, quòd cum Ecclesia Catholica fatentur viciū originis verè esse peccatum, damnans & afferens æternam mortem his, qui non renascuntur per baptismum & spiritum sanctum. Nam rectè in hoc damnant Pelagianos novos ac veteres, iam pridem ab Ecclesia damnatos.

At declaratio Articuli, quòd peccatum originis sit, quòd nascentur homines sine metu Dei, sine fiducia erga Deum, esto omnino reiicienda: cum sit cuilibet Christiano manifestum, esse sine metu Dei, sine fiducia erga Deum, potiùs esse culpam actualem adulti, quàm noxam infantis recens nati, qui usu rationis adhuc non pollet, velut DOMINVS ad Moysen ait: Tui paruuli, qui hodie boni & mali ignorant distantiam, Deut. i.

Sed & ea reiicitur declaratio, qua viciū originis, concupiscentiam dicunt, si ita concupiscentiã volunt esse peccatum, quod etiam post baptismum remaneat peccatum in puero; Iam pridem enim

enim damnati sunt à sede Apostolica duo articuli Martini Lutheri, secundus & tertius de peccato remanente in puero post baptismum, & de fomiteremorante animam ab ingressu coeli. Quòd si iuxta D. Augustini sententiam vicium originis dicerent concupiscentiam, quæ in baptismo peccatum esse desinat, acceptandū esset: Quandoquidem & iuxta B. Pauli sententiam Omnes filij iræ nascimur. Ephes. 2. Et in Adam omnes peccamus. Rom. 7.

III.

In tertio articulo nihil est quod offendat, cum tota confessio, cum Symbolo Apostolorum, & cum recta fidei regula conveniat, Filium Dei scilicet esse incarnatum, humanam naturam assumisse in unitatem personæ, natum ex Maria virgine, verè passum, crucifixum, mortuum, descendisse ad inferos, resurrexisse tertio die, & ascendisse ad coelos, sedereq; ad dexteram patris, &c.

IIII.

Quòd in IIII. articulo Pelagiani damnantur, qui arbitrati sunt hominem proprijs viribus, seclusa gratia Dei, posse mereri vitam æternam: tanquam catholicum & antiquis concilijs consentaneum acceptatur. Nam sacræ literæ hoc expressè testantur. Ioannes Baptista inquit, Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum à coelo. Ioan. 3. Quia omne datum optimum & donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Iacobi 1. Omnis itaq; sufficientia nostra ex Deo est. 2. Cor. 3. Et Christus inquit, Nemo venit ad me, nisi Pater, qui me misit, traxerit eum. Ioan. 6. Et Paulus, Quid habes quod non accepisti? 1. Cor. 4.

Nam si quis intenderet improbare merita hominum, quæ per assistentiam gratiæ diuinæ fiunt, plus cōsentiret Manichæis, quàm Ecclesiæ sanctæ Catholicæ. Omnino enim sacris literis aduersatur, negare meritoria esse opera nostra. Etenim Paulus inquit, Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui. De reliquo mihi proposita est corona iusticiæ, quam reddet mihi DOMINVS in illa die iustus iudex. 2. Timot. 4. cap. Et Corinthijs scripsit, Oportet nos manifestari ante tribunal Christi, & unusquisq; referet corporis propria, prout gessit, siue bonum siue malum. 2. Corinth. 5.

Vbi

Vbi enim est merces, ibi est meritum. DOMINVS dixit Abraham, Noli timere: ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Genes. 15. Et Iesaias inquit, Ecce merces eius cum eo, & opus illius cum illo, Ies. 30; & item Iesaiæ 58. Frange esurienti panem tuum, & anteibit faciem tuam iusticia tua, & gloria DOMINI colliget te. Sic ait DOMINVS ad Cain, Nónne, si bene egeris, recipies? Gen. 4. Sic parabola Euangelica declarat nos in vineam conductos DOMINI, Qui & conuenit nobiscum pro diurno denario, qui & dixit, Voca operarios, & redde eis mercedem. Matt. 20. Sic Paulus athenensium Dei conscius inquit, Vnusquisq; propriam mercedem accipiet, secundum laborem suum, 1. Cor. 3.

Attamen omnes Catholici fatentur opera nostra ex se nullius esse meriti, sed gratia Dei facit illa digna esse vita æterna. Sic S. Ioan. inquit, Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Apoc. 3. Et S. Paulus Coloss. 1. Cum gaudio gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in luce.

V.

In articulo V. Quòd Spiritus Sanctus per verba & Sacramenta detur, tanquam per instrumenta, comprobatur. Sic enim scriptum habetur Act. 10. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus Sanctus super omnes qui audiebant verbum. Et Ioan. 1. Hic est, qui baptizat in spiritu Sancto.

Quòd autem fidei mentionem hinc faciunt, eatenus admittitur, quatenus de fide non sola (vt aliqui malè docent) sed quæ per dilectionem operatur (vt Apostolus rectè docet ad Galatas) intelligatur. In Baptismo enim non sola fides, sed & spes, caritasq; simul infunduntur, vt declarat Alexander Papa c. Maiores, de baptismo & eius effectui: Quod & longè antè docuit Iohannes Baptista de Christo loquens, Lucæ 3. Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & igne.

VI.

Quòd autem articulo VI. confitentur, fidem debere parere bonos fructus, ratum gratumque habetur: Quoniam fides sine operibus mortua est, Iacob 2. Et tota scriptura inuitat nos ad opera.

Nam

Nam Sapiens inquit: Quodcunq; manus tua potest facere, instanter operare. Eccles. 9. Et Deus respexit ad Abel & munera eius. Genes. 4. Vidit quòd Abraham præceptorus esset filiis suis & domui suæ post se, vt custodiant viam DOMINI, & faciant iudicium & iustitiam. Genes. 18. Et per memetipsum iuraui, ait DOMINVS: Quia fecisti hanc rem, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum. Genes. 22. Ita respexit in ieiunium Niniuitarum, Ionæ 3. in fletus & lacrymas Ezechie Regis. 4. Reg. 20. Quare omnes fideles sequi debent consilium S. Pauli, dicentis: Ergo, dum habemus tempus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei. Gal. 6. Ait enim Christus: Venit nox, quando nemo operari poterit. Io. 9. Quoniam opera illorum sequuntur illos. Apoc. 14.

Quòd verò in eodem articulo iustificatio soli fidei tribuitur, ex diametro pugnat cum Euangelica veritate, opera non excludente, quia gloria & honor & pax omni operanti bonum, Rom. 2. Quid quòd Dauid, Psal. 61. Christus Matth. 15. & Paulus Rom. 2. testantur, quòd DOMINVS redditurus sit vnicuiq; secundum opera eius. Præterea inquit Christus: Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei. Matth. 7. Vnde quantumcunq; quis crediderit, si non operetur bonum, non est amicus Dei. Vos amici mei estis, inquit Christus, si feceritis, quæ ego præcipio vobis. Ioan. 15. Proinde non admittitur, quòd tam sæpe fidei tribuunt iustificationem, cum id pertineat ad gratiam & charitatem. Nam sic planè inquit S. Paulus: Si omnem fidem habuero, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. 1. Cor. 13. Hic S. Paulus Principes certi, fiat & totam Ecclesiam, fidem solam non iustificare. Ideo docet Charitatem præcipuam esse virtutem. Colos. 3. Super omnia autem charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.

Neq; suffragatur eis verbū Christi: Cùm feceritis hæc omnia, dicite, Serui inutiles sumus. Luc. 17. Nam si factores inutiles dici debent, quantò magis his, qui solùm credunt, dicere conuenit, Si credideritis omnia, dicite, serui inutiles sumus? Non ergo hæc vox Christi extollit fidem sine operibus, sed docet, quòd opera nostra comparata diuinis præmijs nulla sunt & nihil. Ita inquit S. Paulus: Existimo quòd non sint condignæ passionēs huius temporis ad fu-

M

turam

turam gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Rom. 8. Nam & fides & bona opera sunt dona Dei, quibus per misericordiam Dei datur vita æterna.

Sic & Ambrosius hîc citatus minimè huc pertinet, cum Ambrosius expressè seipsum exponat, de operibus legalibus: Inquit enim, Sine lege, sed sine lege Sabbati & circumcisionis, &c. Et hoc luculentiùs ait Rom. 4. cap. inducens sanctum Iacobum de iustificatione Abraham, sine operibus legalibus, ante circumcissionem. Nam quî fieret, ut Ambrosius in commentarijs aliud diceret, quàm S. Paulus in textu, cum inquit: Quia ex operibus legis non iustificatur omnis caro coram illo. Rom. 3. Ideo in fine non simpliciter excludit opera, sed ait: Arbitramur iustificari hominem sine operibus legis.

VII.

Septimus Confessionis articulus, quo affirmatur, Ecclesiam esse congregationem sanctorum, non potest citra fidei præiudici-um admitti, si per hoc ab Ecclesia segregentur mali & peccatores. Nam articulus ille in Constantiensi damnatus est Concilio, inter errores damnatæ memoriæ Iohannis Hufs: & planè cōtradicit Evangelio. Nam ibi legitur Iohannem Baptistam comparasse Ecclesiam areæ, quam Christus permundabit ventilabro suo, & congregabit triticum in horreum suum, Paleas autem comburet igni inextinguibili. Matth. 3. Quid autem paleæ significant nisi malos, sicuti triticum bonos? Et Christus Ecclesiam comparauit sagenæ, in qua sint pisces boni & mali. Matth. 13. Christus item comparat Ecclesiam decem virginibus, quarum quinque erant prudentes, & quinque fatuæ. Matth. 25. Quapropter hic articulus Confessionis, omnino non acceptatur, quamuis laudetur in eo, quòd Ecclesiam fatentur perpetuam, cum hîc locum habeat promissio Christi, promittentis, quòd Spiritus veritatis sit permanens cum ea in æternum. Ioan. 14. Et ipse Christus se promittit Ecclesiæ omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.

Laudatur & in eo, quòd existimant rituum varietatem non diffecare vnitatem fidei, si de specialibus ritibus loquantur. Nam sic vnaquæque prouincia in suo sensu abundat, ait Hieronymus. Quòd

Quòd si hanc Confessionis partem ad vniuersales Ecclesiæ ritus extenderent, & hoc prorsus reiiceretur, & eis cum S. Paulo diceretur: Nos talem consuetudinem non habemus. 1. Cor. 2. Ab omnibus enim fidelibus vniuersales ritus obseruandos esse, pulchrè S. Augustinus ad Ianuarium, cuius testimonio & ipsi vtuntur, docet: Præsumendum enim sit illos ritus ab Apostolis dimanasse.

VIII.

Octauus verò Articulus Confessionis, de ministris Ecclesiæ malis & hypocritis, quòd illorum malitia, sacramentis & verbo non obsit, acceptatur cum S. Rom. Ecclesiæ: Laudanturq; Principes hoc loco, Donatistas & veteres Origenistas damnantes, qui negabant licitum esse vti ministerio malorum in Ecclesiæ: quam hæresin postea Vualdenses & pauperes de Lugduno resuscitarunt, quod deinde Iohannes Vickleff in Anglia, & Iohannes Huss in Bohemia secuti sunt.

IX.

Nonus Articulus de Baptismo, quòd sit necessarius ad salutē, & quòd pueri sint baptizandi, probatur & acceptatur, recteq; damnant Anabaptistas, hominum genus seditiosissimum, procul à finibus S. Rom. Imperij eliminandum, ne inclyta Germania exitialem & sanguinarium denuo patiatur tumultum, qualem annis ab hinc quinq; tot millium hominum clade experta est.

X.

Decimus Articulus in verbis nihil offendit, quando fatentur in Eucharistia, post cōsecrationem legitimè factam, corpus & sanguinem Christi substantialiter & verè adesse, si modò credant, sub qualibet specie integrum Christum adesse, vt non minùs sit sanguis Christi sub specie panis per concomitantiam, quàm est sub specie vini, & è diuerso. Alioqui in Eucharistia corpus Christi esset mortuum & exangue, contra S. Paulum, quia Christus resurgens, amplius non moritur, Rom. 6.

Adijcitur vnū tanquam ad huius Confess. articulū valde necessarium,

rium, vt credant Ecclesiæ potiùs, quàm nonnullis aliter malè doctis, omnipotenti verbo Dei in consecratione Eucharistia substantiam panis in corpus Christi mutari: Ita enim in Concilio generali definitum est, c. firmiter, De San. Trin. & fide Cathol. Lat. dantur itaq;, qui Capernaitas veritatem corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi in Eucharistia negantes damnant.

XI.

Quòd Articulo XI. fatentur Absolutionem priuatam in Ecclesia retinendam esse cum confessione, tanquam Catholicam, & fidei nostræ conueniens acceptatur: quoniam firmatur verbo Christi absolutio, cum dicit Ioann. 20. Apostolis, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Duo tamen exigenda hîc ab eis sunt: Vnum, vt Confessionem obseruari faciant à subditis annuam, iuxta constitutionem c. Omnis vtriusque, de pœnitentia & remissione, & communis Ecclesiæ consuetudinem. Alterum, vt per Concionatores fideliter admoneri faciant subditos suos, quatenus cōfessuri, licet omnia peccata sua sigillatim enunciare non possint, diligenti tamen examine conscientia suæ factò, delictorum suorum Confessionem faciant integram, omnium scilicet, quæ sibi in eiusmodi discussione, in memoriam venerint: super alijs verò obliuiscuntur, & quæ mentem nostram subterfugiant, licet in genere confessiones facere, & dicere cum Psal. 18. Ab occultis meis munda me DOMINE.

XII.

Quòd autem Articulo XII. confitentur, lapsis contingere posse remissionem peccatorum, quocunque tempore conuertantur, & Ecclesiam debere redeuntibus absolutionem impartiri: cōmēdatur, quoniam iustissimè damnant Nouatianos pœnitentiam negantes iterandam, tum contra Prophetam pollicentem gratiam peccatori, quacunque hora ingemuerit, Ezech. 18. tum contra misericordem Christi Saluatoris nostri sententiam, S. Petro respondentis, vt nedum septies, fratri peccanti in die condonet. Matth. 18.

At altera huius Articuli pars omnino reijcitur. Nam cum duas

duas tribuant duntaxat partes pœnitentiæ, aduersantur toti vniuersali Ecclesiæ, quæ vsq; ab Apostolorum tempore tenuit & credidit, tres esse pœnitentiæ partes, Contritionem, Confessionem & Satisfactionem. Ita antiqui Doctores, Origenes, Cyprianus, Chrysostomus, Gregorius, Augustinus, sacrarum literarum testimonijs docuerunt, præsertim ex 2. Regum 12. de Dauid. 2. Paralip. 23. de Manasse: Psal. 31. 37. 50. 101. &c.

Quapropter Leo Papa Decimus, sel. rec. hunc meritò damnauit Lutheri articulum, sic docentem: Tres esse partes pœnitentiæ, Confessionem, Contritionem & Satisfactionem, non est fundatū in scriptura sacra, nec in sanctis Christianis doctoribus. Hæc igitur Articuli pars nequaquam admitti potest.

Sicut nec ea, quæ asserit, fidem esse alteram partem pœnitentiæ, cum omnibus compertum sit, fidem præuiam esse pœnitentiæ: Nisi enim quis crediderit, non pœnitebit.

Sed neque illa pars admittitur, quæ Satisfactiones contemnit. Etenim est contra Euangelium, contra Apostolos, contra Patres, contra Concilia, & contra vniuersam Ecclesiam Catholicam. Iohannes Baptista clamat, Facite dignos fructus pœnitentiæ. Mat. 3. S. Paulus præcipit, Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, ita exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem, Roman. 6. Idem Gentibus annunciauit, quatenus pœnitentiam agerent & conuerterentur ad Deum digna pœnitentiæ opera facientes, Actor. 20. Ita & Christus ipse cœpit prædicare & docere: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Matth. 4. Hunc modum prædicandi & docendi imperauit deinde Apostolis, Luc. 24. Et fideliter paruit ei Sancti. Petrus in primo sermone suo, Actor. 2. Ita hortatur etiam Augustinus, ut quisque in seipsum seueritatem exerceat, ut à seipso iudicatus, à Deo non iudicetur, uti Paulus 1. Cor. 2. inquit. Leo Papa cognomento Magnus, inquit, Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus hanc propositam Ecclesiæ dedit potestatem, ut cōfitentibus actionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad Sacramentorum communionem, per ianuam reconciliationis admitterent. Sic Ambrosius inquit: Secundum conscientiæ molem

exhibenda est poenitentiae magnitudo. Vnde diuersi Canones poenitentiales in sacratissima Synodo Nicena constituti sunt, pro satisfactionum diuersitate. Iouinianus autem Hæreticus existimauit omnia peccata esse paria. Ideo diuersitatem satisfactionum pro peccatis non admisit.

Satisfactiones ergo in Ecclesia contra expressum Euangelium & Conciliorum & Patrum decreta abolendae non sunt. Quinimò absoluti à Sacerdote, iniunctam poenitentiam perficere debent, illud S. Pauli sequentes, Dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mūdaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum, Tit. 2. Sic igitur Christus pro nobis satisfecit, ut & nos simus bonorum operum sectatores, implentes satisfactiones iniunctas.

XIII.

Tredecimus Articulus nihil offendit, sed acceptatur, dum Sacramenta aiunt instituta, non modò, ut sint notae professionis inter homines, sed magis, ut sint signa & testimonia voluntatis Dei erga nos. Petendum tamen ab eis erit, ut, quod hîc in genere de Sacramentis perhibent, speciatim quoque de septem Sacramentis Ecclesiae fateantur: & à subditis suis obseruari procurent.

XIIII.

Quando autem Articulo XIIII. confitentur, Neminem debere in Ecclesia, verbum Dei & Sacramenta administrare, nisi ritè vocatum: Intelligi debet, eam ritè vocatum, qui secundum formam iuris, iuxta Ecclesiasticas sanctiones atque decreta, ubique in orbe Christiano hætenus obseruata, vocatur: Nō secundum Iero- boamiticam vocationem, seu plebis tumultum, aut quamlibet aliam inordinatam intrusionem. Nemo enim sumit sibi honorem nisi vocatus sicut Aaron.

In hac itaque sententia Confessio acceptatur: Admonendū tamen sunt ut in ea perseuerent, & neminem neque pastorem, neque concionatorem, nisi ritè vocatum, in ditionibus suis admittant.

Dum

XV.

Dum verò Articulo XV. confitentur, ritus illos Ecclesiasticos seruandos esse, qui sine peccato seruari possunt, & profunt ad tranquillitatem, & bonum ordinem in Ecclesia; acceptatur: Admonendi que sunt, vt ritus Ecclesiasticos, tam vniuersalis Ecclesie, quàm qui in qualibet prouincia vsque ad nos piè & religiosè sunt custoditi, ipsi quoque Principes & ciuitates in suis dominijs & districtibus faciant obseruari: Et ipsi, qui ex illis fuerint intermissi, vt eosdem restituant: Atq; omnia iuxta pristinam formam in Ecclesijs suis fieri ordinent, disponant, atq; cum effectu subditis præcipiant. Appendix tamen Articuli illius omnino tollenda est, cùm falsa sit, constitutiones humanas ad placandum Deum, & satisfaciendum pro peccatis institutos, aduersari Euangelio, vt de votis, de delectu ciborum & similibus, posterius latius declarabitur.

XVI.

Decimus sextus Articulus de Magistratibus ciuilibus, libenter acceptatur, tanquam consentaneus non solum iuri Ciuili, verum etiã iuri Canonico, Euangelio, Sacris literis, & vniuersæ normæ fidei: Quoniam Apostolus præcipit, vt omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas, nisi à Deo: Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Rom 13. Laudaturq; quòd Principes damnant Anabaptistas, omnes ordinationes ciuiles dissipantes & Christianis prohibentes Magistratus, atque alia ciuilia officia, sine quibus nulla res publica feliciter administratur.

XVII.

Articuli XVII. Confessio acceptatur, quoniam ex Symbolo Apostolorum, & ex sacris literis tota nouit Ecclesia Catholica, Christum venturum in nouissima die, ad iudicandum viuos & mortuos. Iustè ergo & hîc damnant Anabaptistas, qui sentiunt hominibus damnatis, & Diabolis finem pœnarum futurum esse, qui sibi quædam Iudaica fingunt regna piorum, ante mortuorum resurrectionem in hoc præsentis seculo, vbiq; oppressis impijs.

Articulo XVIII. confitentur liberi arbitrij potestatem, quod habeat libertatem ad efficiendam civilem iusticiam, sed non habere vim sine Spiritu sancto, efficiendæ iustitiæ Dei. Quæ confessio approbatur & acceptatur. Nam sic Catholicos convenit media via intercedere, ne nimium tribuatur libero arbitrio, cum Pelagianis: Neque omnem libertatem ei adimant, cum impijs Manichæis. Nam utrumque non caret vicio. Sic Augustinus ait, Liberum arbitrium inefficaciter hominibus certa fide credimus & prædicamus indubitanter. Namque inhumanus est error, negare liberum arbitrium in hominibus, quod quilibet in seipso experitur & toties in sacris literis asseritur. S. Paulus ait, Potestatem autem habens voluntatis suæ. 1. Cor. 7. De iusto inquit Sapiens, Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere malè & non fecit. Eccles. 31. Deus dixit ad Cain, Nonne, si bene egeris, accipies? Sin autem malè, statim in foribus peccatum tuum aderit? sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi. Gen. 4. Per Iesaiam dicit Prophetam, Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis: Quod si non volueritis, & me ad iracundiā provocaveritis, gladius deuorabit vos. Hoc breuiter & Ierem. expressit. Ecce locuta es & fecisti mala & potuisti. Ier. 3. Addamus & Ezechiel. c. 18. Projicite à vobis omnes iniquitates vestras, in quibus præuaricati estis, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum: & quare moriemini domus Israël? Quia nolo mortem morientis, dicit DOMINUS DEVS: Reuertimini & viuite. Et S. Paulus, Spiritus Prophetarum Prophetis subiectus est. 1. Cor. 14. Et idem 2. Cor. 9. Vnusquisque, prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut necessitate. Denique omnes Manichæos vno verbo prostrauit Christus, quando ait, Semper pauperes habetis vobiscum, & cum volueritis, potestis illis benefacere, Marc. 14. Et ad Ierusalem, Quoties volui congregare filios tuos sub alas & noluisti? inquit Christus Matt. 23.

XIX.

Articulus XIX. itidem probatur & acceptatur: Deus enim summè bonus, non est author malorum, sed voluntas rationalis, defectibilis, causa est peccati. Quare nullus scelera sua & facinorosa imputet Deo, sed sibi, iuxta illud Iere. 2. Arguet te malitia tua, & conuersio

uerfio

D. M. A.

+ M.

uersio tua increpabit te: & illud Osee 13. Perditio tua Israël, tantum
modò in me auxilium tuum. Et Dauid in spiritu cognouit Deum
esse hunc, qui nolit iniquitatem, Psal. 5.

XX.

In Articulo XX. qui non tam continet confessionem Prin-
cipum ac ciuitatum, quàm excusationem concionatorum, vnum
duntaxat est, quod ad Principes ac ciuitates pertinet, De bonis sci-
licet operibus, quòd non mereantur remissionem peccatorum;
Quod, vt superius reiectum ac improbatum est, ita & nunc reijcitur
& improbat. Vulgatissimum enim illud est Danielis: Peccata tua
elemosynis redime. Dan. 4. Et illud Tobie ad filium: Eleemosyna
ab omni peccato & à morte liberat, & non patitur animam ire in
tenebras. Tob. 4. Et illud Christi, Date elemosynam & ecce omnia
munda sunt vobis, Luc. 11. Si opera non essent meritoria, cur Sapiens
dixisset, Reddet Deus mercedem laborum suorum sanctorum. Sa-
pient. 10. Cur S. Petrus tam obnixè nos hortatus esset ad opera, di-
cens: Quapropter, fratres mei, satagite, vt per bona opera vestra cer-
tam vocationem vestram & electionem faciatis, 2. Pet. 1. Cur S. Pau-
lus dixisset: Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis no-
stri & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius. Hebr. 6. Nec
hoc aspernamur meritum Christi, sed scimus opera nostra nihil es-
se, nullius meriti esse, nisi in virtute meriti passionis Christi: Scimus
Christum esse viam, vitam & veritatem. Iohan. 14. Christus autem,
velut bonus pastor, qui cœpit facere & docere, Act. 1. exemplum
dedit nobis, vt quemadmodum ipse fecit, & nos faciamus. Ioan. 13.
Et iuit per desertum, per viam bonorū operum, quem cuncti Chri-
stiani sequi debent & ad iussum eius tollere crucem & sequi. Matt.
10. & 16. Et qui non tollit crucem, non est, nec esse potest discipulus
Christi. Verum quoq; est, vt Ioannes inquit, Qui dicit se in Chri-
sto manere, debet, sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. 1. Ioan. 2.
Hæc autem de bonis operibus opinio, etiam ante mille centum an-
nos, tempore Augustini damnata fuit & reprobata.

XXI.

Postremo loco articulum proponunt XXI. in quo admit-

M s

tunt.

tunt, sanctorum proponi memoriam posse, vt imitemur fidem eorum & bona opera, sed non vt inuocentur & auxilium ab eis petatur. Mirum certè est, quòd ipsi Principes & ciuitates passi sint hunc errorem in suis dominijs suscitari, qui toties damnatus est in Ecclesia: Cùm ante mille & centum annos S. Hieronymus in hac arena vicerit Vigilantium Hæreticum. Longè post eandē resuscitarunt Albigeneses, Pauperes de Lugduno, Picardi, Cathari veteres & iuniores, qui omnes iam pridem legitimè damnati sunt. Quare hic confessionis Articulus toties damnatus, penitus reiiciendus est, & cum tota vniuersali Ecclesia Orthodoxa reprobandus. Nam pro inuocando sanctos, non modò habemus vniuersalis Ecclesiæ auctoritatem, sed & omnium sanctorum Patrum consensum, Augustini, Hieronymi, Cypriani, Chrysostomi, Basilij, Bernhardi, & id genus aliorum Ecclesiæ doctorum. Nec deest Catholicæ huic assertioni sacræ scripturæ autoritas. Nam sanctos honorandos docuit Christus. Si quis, inquit, ministrauerit mihi, honorificabit eum pater meus, qui in cœlis est, Ioh. 12. Si ergo Deus honorat sanctos, cur non honoremus nos homunculi? Conuersus est præterea DOMINVS ad pœnitentiam Iob, cùm ille oraret pro amicis suis. Iob. 42. Cur ergo pientissimus Deus non acquiesceret, intercedenti Beata Mariæ virgini, qui acquieuit Iob? Legimus quoq; Baruch 3. DOMINE omnipotens Deus Israël, audi nunc orationem mortuorum Israël. Orant ergo & mortui pro nobis. Sic in veteri Testamento fecerunt Onias & Ieremias. Nā Iudæ Machabæo visus est Onias, summus Sacerdos, manus protendens, & orans pro omni populo Iudæorum. Post hoc apparuit alius vir & ætate & gloria mirabilis, & magni decoris, circa illum, de quo respondens Onias dixit: Hic est fratrum amator & populi Israël, Hic est qui multum orat pro populo & vniuersa ciuitate sancta, Ieremias Propheta Dei, 2. Macc. 15. Ex sacris præterea literis cognouimus, Angelos quoq; orare pro nobis, Cur ergo id negaremus de sanctis? Domine exercituum, inquit Angelus, vsquequò tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iudæ, quibus iratus es? & respondit DOMINVS Angelo, qui loquebatur verba consolatoria. Zachar. 1. Idem testatur Iob, Si fuerit pro eo Angelus, loquens vnum de similibus, vt annunciet ijs æquitatem, miserebitur eius & dicet: Libera eum, vt nō descendat in corruptionem, Iob. 33. Liqueat præterea ex verbis sacræ illius animæ Ioannis Euangelistæ, dū inquit: Quatuor animalia & viginti quatuor

senio

seniores ceciderant coram agnō, singuli tenentes citharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quę sunt orationes sanctorum. Apoc. 5. & infra, Angelus stetit ante altare, habens thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus omnium sanctorum super altare aureum, quod est ante thronum Dei, & ascendit fumus incensorum de orationibus, de manu Angeli coram Deo.

Postremò S. Cyprianus martyr ante mille, ducentos & quingenta annos scripsit Cornelio Papę, Lib. 1. Epist. 1. petens, ut, si quis eorum prior decesserit, pro fratribus & sororibus nostris, nō cesset oratio. Nisi autem vir sanctus exploratum habuisset, sanctos post hanc vitam orare pro viuis, frustra Cornelium hortatus fuisset hoc facere.

Neque roborata est exhibita Confessio ex eo, quia vnus sit Mediator Dei & hominum, 1. Timoth. 2. & 1. Ioh. 4. Nam etsi fateatur vnum esse Mediatorem redemptionis, Cæsarea Maiestas cum tota Ecclesia: Tamen multi sunt mediatores intercessionis. Sic & Moyses fuit mediator & sequester inter Deum & hominem. Deut. 5. Oravit enim pro filiis Israël, Exod. 17. & 32. Sic oravit S. Paulus pro nauigantibus. Act. 27. Sic sanè Paulus ipse petit orari pro se à Romanis. Rom. 15. à Corinthiis, 2. Cor. 1. à Colof. Colof. 4. Sic dum Petrus seruaretur in carcere, oratio fiebat sine intermissione in Ecclesia ad Deum pro eo. Act. 12. Est igitur Christus aduocatus noster primarius & quidem maximus: At cum sancti sint membra Christi, 1. Cor. 12. & ad Ephes. 5. & voluntatem suam conforment voluntati Christi, & videant caput Christum orare pro nobis: Quis dubitare potest Sanctos hoc idem facere, quod vident Christum facientem? Quibus omnibus diligenter attentis, petendum est à Principibus & ciuitatibus eis adhærentibus, ut reiecta hac confessionis particula, cum sancta vniuersali & orthodoxa sentiant Ecclesia, atque credant & confiteantur de sanctorum veneratione & intercessione, quod vniuersus credit & confitetur orbis Christianus: & quod etiam tempore Augustini fuit in omnibus Ecclesijs obseruatum. Populus Christianus, inquit, memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, ad excitandam imitationem, & ut meritis confocietur, & orationibus eorum adiuuetur.

RESPON.

RESPONSIO AD SECVN- DAM PARTEM CONFES- SIONIS.

QVOD in Confessione Principum & ciuitatum inter ab-
usus numeratur, laicos duntaxat sub altera specie Eu-
charistiæ communicari, ideoq; in dominijs eorum lai-
cis vtraque species datur: Respondendum est, iuxta Ec-
clesiæ sanctæ consuetudinem, malè hoc dinumerari in-
ter abusus: quin iuxta eiusdem ecclesiæ functiones & statuta, po-
tius abusum esse & inobedientiam laicis dari vtramque speciem.

Nam sub vna specie panis communicauerunt sancti in primi-
tiua ecclesia: De quibus Lucas inquit, Erant perseverantes in doctri-
na Apostolorum & communicatione fractionis panis. Act. 2. Hic
Lucas solius panis meminit. Similiter Act. 20. inquit, Vna autem
Sabbathi, cum conuenissemus ad frangendum panem. Imò Chri-
stus, institutor huius sacratissimi Sacramenti, resurgens ex mortuis
sub vna specie tantum Eucharistiam dedit discipulis euntibus in
Emaus, ubi accepit panem, & benedixit, & fregit ac porrigebat il-
lis. Illi autem cognouerunt eum in fractione panis. Luc. 24. Vbi sa-
nè Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus & Beda, quorum a-
liqui ante multa secula, atque non longè post Apostolorum tem-
pora, affirmant fuisse Eucharistiam. Christus quoque Ioan. 6. per-
cepit meminit solius panis. S. Ignatius, S. Ioan. Euangelistæ discipu-
lus, in Epistola ad Ephes. solius panis in Eucharistiæ communicatio-
nem meminit. Idem fecit Beatus Ambrosius in libro de sacramentis
loquens de communicatione laicorum. In concilio Remensi inhi-
betur laicis, ne deferant Sacramentum corporis ad infirmos: Et nulla
fit ibi speciei vini mentio. Hinc sanè intelligitur viaticum sub vna
tantum specie datum infirmis.

Comprobant antiqui canones poenitentiales. Nam Agathense
Concilium, Aerumnosum sacerdotem trudit in monasterium, &
duntaxat laicam communionem permittit. Osius in Sardicensi con-
cilio prohibet quibusdam temerarijs, vt nec laicam communionem
percipiant, nisi in fine poeniteant. Fuit ergo semper discrimen in
ecclesia laicæ communionis sub vna, & Sacerdotalis sub vtraque
specie. Hoc pulchrè prædictum fuit in Veteri Testamento de posce-
ris He-

ris He-

ris Heli. Futurum est (inquit Deus I. Reg. 2.) vt, quicunque remanserit in domo tua, veniat vt oretur pro eo, & offerat nummum argenteum & tortam panis, dicatq; dimitte me obsecro ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellā panis. Hic clarè ostendit sacra scriptura, posteros Heli, ablato ab eis sacerdotio, petere admitti ad vnam partem sacerdotalem, ad buccellam panis. Sic ergo & nostri laici vna parte Sacerdotali, vna specie cōtenti esse debent. Nam & Romani Pontifices, Cardinalesq; & omnes Episcopi ac sacerdotes extra missam & in extremis pro viatico (vt in concilio Niceno appellatur) sumendo, vna specie contenti sunt: Quod vtiq; non facerent, si putarent vtramq; speciem ad salutem fore necessariam.

Quamquam autem multis olim in ecclesijs vtraq; species laicis data fuerit (nam tunc liberum erat, sub vna aut vtraq; specie communicare) tamē propter multa pericula, mos iste dandi vtramque speciem desijt. Pensata enim populi multitudine, vbi sunt senes, iuuenes, tremuli, debiles, inepti, si non adhibeatur magna diligentia, per effusionem liquidi, facilè fieret iniuria sacramento. Pro tanta quoque multitudine populi, difficultas esset, in vase, pro specie vini cautè promenda, quæ & diutius asseruata accekeret, moueret nauseam vel vomitum sumentibus, neque sine periculo effusionis facilè circumferri posset ad infirmos. His & alijs rationibus, haud dubiè spiritus Sancti instinctu permotæ sunt ecclesiæ, in quibus mos fuit, vtramq; speciem laicis dari, vt deinceps vna tantum daretur. Potissimum eo attento, quòd integer est Christus sub qualibet specie & non minùs sub vna sumitur specie, quàm duabus. Sicque in Concilio Constantiensi tam honorificè celebrato, decretum extitit. Sic & Synodus Basiliensis legitimè decreuit. Et licet liberum fuit olim, vel vna, vel vtraque specie vti in Eucharistia: Insurgente tamen hæresi, quæ docebat vtramque speciem esse necessariā, Ecclesia sancta, quæ à spiritu Sancto dirigitur, interdixit vtramque speciem laicis. Sic enim solet ecclesia aliquando etiam contrarijs constitutionibus hæreses extinguere: vt, dum orirentur, qui asseriebant in solo azymo confici, Ecclesia præcepit ad tempus in fermento confici: Dum Nestorius Mariam semper virginem solum voluit esse matrem Christi, non matrem DE I, Ecclesia prohibuit eam dici Christotocon. Quare petendum est à Principibus & ciuitatibus, ne hoc schisma in Germaniam, in Imperium Romanum induci

induci, neque se ab vniuersalis Ecclesiæ consuetudine separari patiantur.

Neque mouent argumenta in hoc Articulo adducta. Nam Christus instituit quidem vtramq; speciem Sacramenti, sed nullibi inuenitur in Euangelio, quod vtramq; præceperit à laicis sumendam. Etenim quod ait Matth. 26. Bibite ex hoc omnes, hoc duodecim Apostolis dictum est Sacerdotibus, quod ex Marco liquet, dicitur: Et biberunt ex eo omnes: Quod certè in laicis non est hætenus impletum. Vnde nunquam fuit ille mos per totam Ecclesiam, vt laicis vtraque species daretur, licet is fortasse fuerit apud Corinthios, & Carthaginenses, & aliquas alias Ecclesias.

Quod verò Gelasium afferunt, c. Comperimus, De Consecratione dis. 2. si intueantur literam, inuenient, quod de sacerdotibus, non de laicis loquatur Gelasius. Vnde reiiciendum, quod consuetudinem dandi vnā speciem, aiunt esse contra ius diuinum.

Omnium autem maximè reiicienda est appendix Articuli, quod ob id processio cum Eucharistia negligenda seu omittenda sit, quia Sacramentum diuidatur. Nam ipsi met fide Christiana sciunt, aut saltem scire debent, Christum non esse diuisum, sed integrum sub vtraq; specie: Et nullibi Euangelium prohibere diuisionem specierum Sacramentalium, Id quod in die Parasceues per vniuersam fit Catholicorum Ecclesiam, licet consecratio fiat à celebrante in vtraq; specie, qui & vtramq; sumere debet. Quare admonendi sunt Principes & ciuitates, vt solitam reuerentiam & honorem debitum impendant Christo filio Dei viui, redemptori & glorificatori nostro, domino cœli & terræ, cum veraciter eum præsentem credant & agnoscant: Id quod à suis progenitoribus,

Christianissimis Principibus, religiosissime norunt obserua-

tum,

DE

DE CONIVGIO SACER-
DOTVM.

Vòd secundo loco memorāt inter abusus cœlibatum Cleri, & quo pacto sacerdotes eorum, vxores ducant, & alios ducere suadeant, res profectò admiratione digna, quòd cœlibatum Sacerdotalem, ab usum vocent, cùm potius è conuerso, violatio cœlibatus, & illicitus ad coniugium transitus, in sacerdotibus, pessimus abusus dici mereatur.

Etenim sacerdotes nunquam debere vxores ducere, testatur Aurelius in Concilio 2. Carthaginensi, vbi inquit: Quia sic docuerunt Apostoli exemplo, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoq; custodiamus. Et paulò antè talis legitur Canon: Placet, vt Episcopi, Presbyteri & Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitia custodes ab vxoribus se abstineant. Ex quibus verbis liquet ab Apostolis receptam esse hanc traditionem, non ab Ecclesia nouiter inuentam. Augustinus Aurelium secutus in quæst. vltima Noui & Veteris Testamenti, in hæc sanè verba scribit, & interrogat, si fortè dicatur, si licet & bonum est nubere, cur non licet Sacerdotibus vxores habere? Calixtus Papa, vir sanctus & martyr, constituit ante mille & trecentos annos, ne sacerdotes ducant vxores. Similia leguntur & in sacris Concilijs, Casariensi, Neocæsariensi, Aphricano, Agathensi, Gerudensi, Meldensi, Aurelianensi: & ita obseruatum fuit à tempore Euangelij & Apostolorum, quòd nunquam licuit constituto in sacerdotio, de iure ducere vxorem.

Verum quidem est, quòd ob ministrorum Dei defectum, in primitiua Ecclesia, coniugati admittebantur ad sacerdotium, vt ex canonibus Apostolorum & Paphnutij responso liquet in Concilio Niceno: Attamen volentes contrahere, tenebantur id facere, ante ordinis subdiaconatus receptionem, vti legitur. c. Si quis eorum, distinct. 32. Hanc consuetudinem primitiua Ecclesia vsque in hunc diem seruauit & retinuit Græca Ecclesia. Cùm verò per gratiam DEI cresceret Ecclesia, vt ministrorum in Ecclesia nullus esset defectus: Siricius Papa ante annos M. C. XL. proculdubio non sine Spiritu sancto, omnimodam

dam indixit sacerdotibus continentiam c. plurimos, dist. 28. Quod Innocentius primus, Leo Magnus, & Gregorius Magnus, pontifices, approbauerunt & confirmauerunt, & in hunc vsque diem latina vbique seruauit. Quibus argumentis liquidum esse existimatur non abusum esse cęlibatum cleri, à tam sanctis patribus, tanto tempore comprobatur, & ab vniuersa ecclesia latina receptum.

Ad hoc Sacerdotes veteris legis, tempore officij & ministerij sui in templo separabantur ab vxoribus: sicut Zacharias tempore vicis suę, Luc. 1. Cũ autem Sacerdos nouę legis semper debeat esse in ministerio, sequitur semper cum debere continere.

Amplius, coniuges non debent se defraudare officio coniugali, nisi ad tempus, 1. Cor. 7. vt vacent orationi. Cũ ergo Sacerdos semper debeat orare, semper debet continere. His rationibus vsi sunt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus.

Pręterea S. Paulus ait, Volo vos sine sollicitudine esse: Qui sine vxore est, sollicitus est quę DOMINI sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est quę sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. 1. Cor. 7. Sacerdos igitur, qui iugiter placere debet Deo, fugiat sollicitudinem vxoris, & nō respiciat retrò cum vxore Loth. Gen. 19.

Porrò adumbrata fuit sacerdotalis continentia etiam in Veteri Testamēto. Nam Moyses accepturus legem, pręcepit, vt in diem tertium non appropinquarent vxoribus. Exod. 19. Sacerdotes igitur accepturi legislatorem Christum Dominum & Saluatorem nostrum, multò minùs appropinquare debent vxoribus.

Similiter iussi sunt Sacerdotes portare fœminalia linea, vt operiant carnem turpitudinis suę, Exod. 28. Quod fuit Symbolum futurę continentię in sacerdotibus, ait Beda.

Etiam Abimelech daturus panem benedictum pueris David interrogabat prius, an mundi essent à mulieribus: David respondit, mundos esse ab heri & nudi usque hodie. 1. Reg. 21. Ergo semper mundi esse debent, fumentes panem viuum, qui de cœlo descendit. Ioh. 6. Et man-

Et man-

Et manducantes Pascha præincti erant renibus. Ex. 12. Quare & Sacerdotes manducantes frequenter Pascha nostrum Christum, cingere conuenit renes per continentiam & munditiam.

Sicut eis imperat Dominus, Mundamini, inquit, qui fertis vasa DOMINI. Iesa. 52. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Leuit. 19.

Seruiant itaque Sacerdotes Deo in sanctitate & iustitia omnibus diebus suis. Luc. 1.

Hinc S. Martyr Cyprianus testatur sibi à DOMINO reuelatum & cum seueritate iniunctum, vt clericos studiosè admoneret, necum fœminis commune haberent domicilium. Vnde continentia Sacerdotalis, cum sit à Concilijs, à Pontificibus præcepta, & à Deo reuelata, proprio voto à Sacerdote Deo promissa, non est reiicienda. Nam hanc exigit Sacrificij, quod tractant, excellentia, orationis frequentia, libertas & puritas spiritus, vt curent, quomodo Deo placeant, iuxta S. Pauli doctrinam.

Et quia constat hanc antiquam fuisse hæresin Iouiniani, quem damnauit Romana Ecclesia, & scriptis conuicit Beatus Hieronymus, & Sanct. Augustinus dixit hanc hæresin confestim esse extinctam, neque peruenisse ad sacerdotum corruptionem: Hanc Sacerdotum corruptionem & abusum Principes tolerare non debent in perpetuam sacri Romani Imperij ignominiam & infamiam: sed conforment se potius vniuersali Ecclesiæ, neque moueantur ab ijs, quæ eis suggeruntur.

Nam quòd Paulus inquit 1. Cor. 7. Vnusquisque habeat uxorem propter fornicationem: Respondit Hieronymus, Sanct. Paulum loqui de eo, qui non vult, sicut Anastasius, aut Vulgarius intelligit illud Sanct. Pauli. Non peccat virgo si nupserit: Virginem hic dicit, quæ Deo non dicata sit.

Sic ad illud, Melius est nubere quàm vri, acris extat responsio S. Hieronymi contra Iouinianum. Nam ille idem S. Paulus ait: Bonum est homini mulierem non tangere: Habet namque Sacerdos medium, vt neque vratur neque nubat, sed per gratiam Dei continet,

N

tineat,

tineat, quam oratione deuota & castigatione carnis, ieiunijs & vigilijs à Deo impetret.

Amplius, dum aiunt Christum docuisse, Non omnes homines ad coelibatum idoneos esse. Hoc quidem verum: Ideoque non omnes idonei sunt ad sacerdotium. Sed Sacerdos oret, & poterit capere verbum Christi de continentia, sicut S. Paulus dicit: Omnia possum in eo, qui me confortat, Philip. 4. Est enim continentia donum Dei. Sap. 8.

Præterea, cum prærendatur, hanc esse ordinationem & præceptum Dei, Gen. 1. respondit ante mille annos in hæc verba Hieronymus: Necessè fuit prius plantare syluam & crescere, vt esset quod postea posset excidi. Præceptum tunc erat de procreatione prolis, vt repleretur terra: Qua modò repleta, & adeò quidem, fit pressura gentium, non est amodò præceptum volentibus continere. Vanè præterea iactant mandatum Dei: Ostendant, si possint, vbi Deus præceperit sacerdotibus, vt ducant vxores.

Ad hoc reperitur in iure diuino, vt vota semel emissà reddantur. Psal. 40. & 75. Eccl. 5. Quare igitur expressum illud ius diuinum non obseruant?

Corrumpunt quoque S. Paulum, quasi præcipiat, Episcopum eligendum debere esse maritum, cum S. Paulus dicat, Sit vnus vxoris vir: Quod non est intelligendum, quod debeat esse maritus: Alioqui Martinus, Nicolaus, Titus, Iohânes Euangelista, imò & Christus non fuissent Episcopi. Quare Hieronymus explicat verba S. Pauli, quod Episcopus sit vnus vxoris vir, hoc est, quod non sit digamus. Veritas expositionis liquet, non modò ex autoritate Hieronymi, quæ tamen magna esse debet apud quenque Catholicum: Sed ex sancto Paulo quoque, qui de vidua eligenda scribit, Vidua deligatur, non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnus viri vxor. 1. Tim. 5.

Quod postremò factum adducit Germanorum, factum afferunt, non ius. Dum enim Imperatori Henrico III. contentio esset cum Romano Pontifice, atque etiam cum filio & proceribus Imperii

per

perij, iura humana & diuina pariter confusa fuerunt: adeò vt laici eo tempore temerè attentarint sacra tractare, sordibus pro sacro oleo vti, baptizare, & multa alia à Christiana religione aliena facere. Simili exorbitantia clerus excessit, quod pro iure iam allegari nequit.

Neque in ciuile fuit, sacrilega dirimere matrimonia, quæ cōtra vota, contra sanctiones Patrum, & Conciliorum, nulliter fuerunt contracta. Quemadmodum & hodie sacerdotum non sunt rata matrimonia cum prætenfis eorum vxoribus. Frustra ergò quæruntur mundum senescere, & remedium imbecillitati laxandum: Nam Deo consecrati alia habent imbecillitatis remedia, vtpote fornicarum consortia deuitent, oia fugiant, ieiunijs & vigilijs carnem macerent, prohibeant sensus externos ab illicitis, & præcipuè visum & auditum: oculos quidem, ne videant vanitatem, paruulos denique, id est, carnales cogitationes, allidant ad petram, Petra autem Christus est: affectus reprimant, Deum frequenter & deuotè orationibus pulsent. Hæc proculdubio sunt potentissima continentia remedia, in Ecclesiasticis viris, & Deo seruientibus.

S. Paulus rectè dæmoniorum doctrinam dixit eorum, qui nuptias prohibent, quales fuerunt Tarianus, & Martion, hæretici, quorum Augustinus & Hieronymus meminerunt. Sed adeo non prohibet Ecclesia nuptias, vt etiam matrimonium inter septem sacramenta connumeret. Cum quo sanè stat, vt ob excellens ministerium, Ecclesiasticis excellentiorem præcipiat munditiem. Falsum enim est, esse mandatum Dei de contrahendo. Alioqui peccassent Ioannes Euangelista, S. Iacobus, S. Laurentius, Titus, Martinus, Catharina, Barbara, &c.

Nec Cyprianus ab eis inductus loquitur de virgine, quæ solenne votum fecerat, sed de ea, quæ decreuerat continenter viuere: vt initium Epistolæ 2. lib. 1. satis indicat. Certissima enim est S. Augustini sententia: Virginibus vouentibus, non solùm nubere, sed & velle nubere, damnabile est. Vnde abusus matrimonij & votifragium in clero tolerandum non est.

N 2

DE

DE MISSA.

Vicquid in hoc Articulo ponitur de Sacratissimo Missæ officio, quod Sanctæ Romanæ & Apostolicæ conuenit Ecclesiæ, approbatur. Quicquid autem adiicitur quod communis & vniuersalis Ecclesiæ orthodoxæ obseruationi contrarium est, reijcitur, quia Deum grauitus offendit, Christianam vnitatem lædit, ac dissensiones, tumultus ac seditiones in sacro Rom. Imperio suscitatur.

Nam ad ea, quæ in articulo proponunt, primò displicet, quòd contra totius Ecclesiæ Romanæ consuetudinem, ritus Ecclesiasticos, non Romana, sed Alemanica peragunt lingua, & hoc prætendunt, S. Pauli autoritate se facere, qui præceperit in Ecclesia vtrūque lingua à populo intellecta. 1. Cor. 14. Sed si esset ea verborum intelligentia, iam cogeret eos, totam Missam in Alemanico perficere, quod tamen ipsi met non faciunt. At cum Sacerdos sit persona communis totius Ecclesiæ, non solum circumstantium: ideo non mirum, quòd Sacerdos latinè in latina celebrat Ecclesia. Proficit autem auditori, si in fide Ecclesiæ audit Missam: & experientia docet, maiorem fuisse apud Germanos Christi fidelium, latinam linguam non intelligentium, sub Missa deuotionem, quàm sit hominū eorum, qui in Teutonico Missam audiunt. Et si Apostoli verba pensentur, sufficit aliquem respondentem supplere locum idiotæ, qui dicat Amen. Id quod Canones etiam præscribunt. Neque necessarium est, vt omnia verba Missæ audiat, vel intelligat, aut etiam intelligens semper attendat. Præstat enim intelligere & attendere finem, quia Missa celebratur, vt Eucharistia offeratur in memoriam passionis Christi. Et ad hoc facit, quòd communi sententia Patrum Apostoli, & eorum successores, vsque ad tempora Adriani Imperatoris, in sola lingua Hebræa Missam celebrarunt: quæ profectò ignota erat Christianis, præsertim gentibus conuersis. Quòd si etiam lingua populo intellecta in primitiua Ecclesia Missa fuisset habita, modò tamen illud non est necessarium: Nam quotidie multi conuertebantur ceremoniarum ignari & mysteriorum insciti. Vnde profuit eis aliquando intelligere verba officij. At modò Catho-

Catho-

Catholici ab incunabulis imbibunt consuetudines moresque Ecclesie: unde facile norunt, quid quolibet tempore in Ecclesia agendum sit.

Quòd autem conqueruntur de abusibus Missarum, Nemo est eorum, qui rectè sentiunt, qui abusus sublatos esse, non percipiat: Verùm ut altari seruiens de altari viuatur non est abusus, sed hoc iuris est diuini pariter & humani. Quis enim vnquam militat proprijs stipendijs? ait Paulus, Nescitis, quoniam, qui in sacrario operantur, de sacrario edunt, & qui altari deseruiunt, cum altari participant. 1. Corinth. 9. Et Christus ait: Dignus est operarius mercede sua. Luc. 10.

Sed super omnia reprehensione dignum est, quòd Missæ priuata in quibusdam locis desierunt, quasi illæ fixos habentes reditus & certos, non minùs quæstum quærent, quàm illæ publicæ. At hac abrogatione Missarum, cultus Dei minuitur, sanctis subtrahitur honor, vltima voluntas fundatorum corrumpitur & irrita fit, defuncti debitis spoliantur suffragijs, & viuorum deuotio aufertur & frigescit. Quare Missarum priuatarum abrogatio admitti ac tolerari non potest.

Neque satis intelligi potest, quod assumitur, Christum sua passione satisfecisse pro peccato originis, & instituisse Missam pro actualibus. Nam hoc nunquam auditum est à Catholicis, iamque rogati plerique constantissimè negant ab eis sic doceri. Non enim Missa delet peccata, quæ per poenitentiam velut peculiarem medicinam sanantur, sed delet poenam pro peccato debitam, satisfactiones supplet, & gratiæ confert augmentum, ac salutarem viuorum protectionem. Postremò quibuscunque indigentibus nostris & necessitatibus spem affert consolationis & adiutorij diuini.

Quòd iterum insinuant, in Missa Christum non offerri: velut ab antiquo damnatum, & à fidelibus explosum, omninò reiiciendum est. Hæc enim antiquissima hæresis fuit Arrianorum, ait Augustinus, qui negabant in Missa oblationem fieri pro viuis & mortuis.

tuis. Hoc enim & sacris literis & toti Ecclesiæ Catholicæ refragatur. Nam prædixit Dominus per Malachiam Iudæorum abiectionem, vocationem gentium, & Euangelicæ legis sacrificium. Non est, inquit, mihi voluntas in vobis, nec munus accipiam de manibus vestra. A solis enim ortu usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Malach. 1.

Nulla est autem oblatio munda in omni loco iam Deo oblata, quàm Eucharistia mundissima, in altaris sacrificio. Hac auctoritate S. Augustinus & alij Catholici vsi sunt promissa contra peridos Iudæos: Quæ certè plus debet valere apud Catholicos Principes, quàm omnes aduersariorum obiectiones.

Præterea idem Propheta, cùm loquitur de aduentu Messie, ait: Et purgabit filios Levi, & colabit eos quasi aurum & argentum, & erunt DOMINO offerentes sacrificia in iustitia, & placebit DOMINO sacrificium Iuda & Ierusalem, sicut dies seculi & anni antiqui. Malach. 3. Hic in spiritu præuidit Propheta filios Levi, hoc est, Euangelicos Sacerdotes, dicit Hieronymus, oblaturos sacrificia, non in sanguine hircorum, sed in iustitia. Vnde eo spiritu, quo illa verba à Propheta fuerunt scripta, eodem sunt in Canone Missæ ab Ecclesia repetita.

Danieli quoque dixit Angelus, Eligentur & dealbabuntur, & quasi ignis probabuntur multi, & impiè agent omnes impij: Neque intelligent omnes impij: Porro docti intelligent, & à tempore eùm ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti, nonaginta. Daniel. 12. Hanc prophetiam esse implendam, nondum tamen impletam, testatur Christus Matth. 24. Iuge ergo sacrificium Christianorum, in aduentu abominationis, id est, Antichristi cessabit vniuersaliter, sicut iam in aliquibus Ecclesijs cessat particulariter: & sic sedebit in loco desolationis, quando videlicet Ecclesiæ erunt desolatæ, in quibus non cantabuntur Horæ Canonice, missæ non celebrabuntur, nulla dispensabuntur Sacramenta, nulla erunt altaria, nullæ sanctorum imagines, nullæ candelæ, nullus ornatus. Hora-

ri proinde

si proinde oportet omnes Principes ac fideles Romano Imperio subiectos, ne vnquam aliquid admittant aut omittant, quo viam tantæ impietati Antichristi præparent, quando vniuersalis, hoc est, Ecclesia Catholica, velut S. Iohannes in spiritu vidit, fugiet in solitudinem, vbi habebit locum paratum à Deo, vt ibi eam pascat diebus mille ducentis sexaginta. Apocal. 12.

Postremò Sanct. Paulus inquit ad Hebr. 3. Omnis Pontifex ex hominibus assumtus pro hominibus cõstituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Cùm autem pontificatus externus non cessauerit in noua lege, sed mutatus sit in meliorem: Ergo & hodie Pontifex & totum Sacerdotium offerret in Ecclesia sacrificium externum, quod non est nisi vnum, Eucharistia.

Huic loco seruire & accommodari potest, quod in Actis Apostolorum legitur in cap. 13. iuxta nouam translationem, Barnabas, Simon, Lucius Cyrenæus, Manaches & Saulus sacrificauerunt, hoc est, obtulerunt. quod non de oblatione idolis facta, verùm de Missa, cùm Græcis Liturgia vocetur, potest ac debet meritò intelligi.

Et Missam fuisse sacrificium in primitiua Ecclesia abundè attestantur, & huic sententiæ suffragantur S. Patres: Ignatius enim, S. Iohannis Apostoli discipulus, inquit, Non licet sine Episcopo, neque sacrificium immolare, neque Missas celebrare. Et Irenæus discipulus discipuli Iohannis Euang. testatur, Christum noui Testamenti nouam docuisse oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in vniuerso mundo offert Deo. Hic antistes vicinus Apostolorum temporibus nouum testatur sacrificium Euangelicum per vniuersum orbem oblatum. Idem Origenes, Cyprianus, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, Basilus, Hilarius, &c. docent & testantur, quorum verba breuitatis gratia omittuntur. Quia igitur semper Ecclesia Catholica, ab Apostolorum tempore, per vniuersum orbem Christianum sic docuit, tenuit, ac obseruauit, sicut hodie tenet & obseruat: Idco hoc idem irrefragabiliter vbique teneri & obseruari debet.

N 4

Neque

Quare admonendi sunt, cum confessio integra nedum sit ad salutem necessaria, sed etiam neruus existat Christianæ disciplinæ, & totius quoque obedientiæ: vt Ecclesiæ orthodoxæ se conforment. Nam, Hieronymo teste, hæresis illa fuit Montanorum, qui ante mille ducentos & plures annos damnati fuerunt, propterea quod erubescabant confiteri peccata sua. Non decet itaque Montani sequi errorem, sed potius sanctorum Patrum, atque totius Ecclesiæ Catholicæ ritum, vt ad normam fidei orthodoxæ vnusquisque in omnibus dominijs suis præcipiat confessionem, preciosissimum in Ecclesia Dei thesaurum, fieri iuxta ritum in Ecclesia etiam apud eos seruatum.

DE DISCRIMINE CIBORVM.

Quare postmodum afferunt de delectu ciborum & similibus traditionibus, quas nihili facere videntur: reijciendum est. Scimus enim ex Apostolo, quod omnis potestas est à Deo, & præcipue potestas Ecclesiastica est data à Deo in ædificationem: ideo à Christiano & Ecclesiæ sanctæ deuoto pectore, eiusdem sanctæ & Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ constitutiones recipiendæ sunt: quæ utiles sunt Ecclesiæ, tam in cultu diuino augendo, quàm in concupiscentiæ carnis coërcenda, cum expeditiores faciant ad diuina præcepta seruanda, & in sacris literis inueniantur consultæ. Et qui eas contemnunt, aut temere eis resistit, Deum grauiter offendit, iuxta vocem Christi dicentis, Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit, & qui me spernit, spernit eum qui me misit. Luc. 10. cap. 10. Spernitur autem prælatus, cum statuta eius contemnuntur: & iuxta S. Paulum dicentem, Qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit spiritum sanctum in vobis. 1. Thessal. 4. Et dum ad Episcopos inquit: Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei. Act. 20. Si ergo Prælati habent potestatem regendi, habebunt & potestatem statuta faciendi pro salutari regimine Ecclesiæ & subditorum

torum

torum incremento. Præcepit enim idem Apostolus Corinthijs, vt omnia secundum ordinem fiant, in eis. 1. Corinth. 14. At hoc sine legibus nequit fieri. Idcirco Hebrais dixit, Obedite præpositis vestris, Hebr. 13. Hic Sanct. Paulus non solum obedientiam, sed & causam obedientiæ assignat. Videmus Sanct. Paulum vsum esse hac potestate, qui tam multas leges præter Euangelium dedit, de eligendo Episcopo, de viduis, de mulieribus, vt velato sint capite, vt in Ecclesia taceant, & de rebus etiam prophanis. 1. Thess. 4. de secularibus iudicijs. 1. Corinth. 6. & apertissimè ad Corinth. inquit: Nam cæteris dico ego, non Dominus. 1. Corinth. 7. Item alibi inquit, State & tenete traditiones, quas didicistis, siue per Epistolam nostram, siue per sermonem. 2. Thess. 2. Quare admonendi sunt Principes & ciuitates, vt obedientiam Ecclesiasticis statutis & constitutionibus præstent & exhibeant, ne, cum Deo debitam subtrahant obedientiam, à subditis quoque ipsorum debita eis obedientia subtrahatur, vt in proxima seditione populari, facere subditi nitebantur: neque patiantur se falsis seduci dogmatibus.

Falsissimum quoque est, quod dicunt, Iustitiam fidei obscuratam esse huiusmodi constitutionibus. Quinimo demens esset & insanus, qui sine fide eas obseruaret. Nam fidelibus dantur, non Turcis, aut Agarenis. Quid enim mihi de his, quæ foris sunt? ait Sanct. Paulus. 1. Corinth. 5. Quod autem hîc fidem super omnia extollunt, Sanct. Paulo aduersantur, vt & superius diximus, & Sanct. Paulum lacerant. Qui cum de operibus legalibus loquatur, ipsi ad opera Evangelica detorquent: vt superius omnia illa errata fuerunt dissecta.

Falsum est etiam, constitutiones Ecclesiæ obscurare præcepta Dei, cum ad illa homini expediant, sicut ieiunia concupiscentiam carnis reprimunt & adimunt, ne in luxuriam cadat.

Falsum est etiam, impossibile esse constitutiones seruare, non enim crudelis est mater Ecclesia, quæ politicam non excipiat necessitatem, in festos dies celebrando, in ieiunando & similibus.

Insuper

Insup̄r falsò citant Augustinum ad inquisitionem Ianuarij, qui ex diametro cum eis pugnat: Nam apertissimè diffinit eo loco vniuersaliter ab Ecclesia tradita, vniuersaliter quoque obseruanda esse: Indifferentia autem & quæ libera sunt, licere seruare, & non seruare. Diffinit Sanct. Pater Augustinus, & Beatus Ambrosius, cuiusque Ecclesiæ morem seruandum esse, cùm Romam, inquit, venio, ieiuno sabbato: cùm hic sum, non ieiuno.

Vim præterea scripturis faciunt, dum errata roborare nituntur, Nam Christus Matth. 15. non simpliciter improbat constitutiones humanas, sed illas duntaxat, quæ aduersabatur Legi Dei: quod clarè ex Marco. 7. agnoscitur. Et hic Matth. 15. Quare & vos, inquit, transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram, Bene irritum fecistis præceptum Dei, vt traditionem vestram seruatis. Sic Paulus Coloss. 2. prohibet quemque iudicare in cibo, potu, sabbato, &c. more Iudaico. Nam Ecclesia non iudicat carnes esse immundas quando prohibet, sicut Iudæi in Synagoga arbitrabantur.

Sic verbum Christi, de intrante per os, sine vera intelligentia huc affertur, cùm intentio eius fuerit, Iudæorum tollere errorem, qui existimabant cibos, non lotis manibus tactos, fieri immundos, & eos comedentem fieri immundum, vt ex circumstantia literæ est manifestum. Neque Ecclesia his constitutionibus Moysen habentem graues manus reducit.

Eodem modo Sanct. Paulum lacerant. Nam 1. Timoth. 4. doctrinam dæmoniorum vocat prohibentem cibos, vti Tatiani, Marcionitæ & Manichæi existimabant cibos esse immundos, vt ex verbis sequentibus liquet, cùm S. Paulus subdit, Omnis Creatura Dei bona est. Ecclesia autem non prohibet cibos, quia malos & immundos iudicet, Sed pro expeditiori via ad mandata Dei seruanda. Cadunt ergò argumenta contraria.

Si verò crucem prædicarent & corporalem disciplinam, & ieiunia, vt eo modo corpus in seruitutem redigatur: placeret hîc doctrina eorum, sed quòd ista volunt esse libera, damna-

tu

tur

tur & reiicitur tanquam à fide & disciplina Ecclesiastica alienum. Nec suffragatur eis diuersitas rituum: Nam illa in specialibus benè admittitur, vt vnaquæque prouincia suo sensu abundet, velut Hieronymus inquit. At vniuersales ritus Ecclesiæ vniuersaliter seruari debent, & speciales in suis quibusq; prouincijs.

Et nihil est, quod de Paschate afferunt: Nam Rom. Pontifices tandem Asianos in vniformem Paschatis obseruantiam cum vniuersali Ecclesia reducerunt. Eodem modo intelligendus est Irenæus, Nam sine fidei iactura, per Galliam, aliquæ Apostolorum vigilia non celebrantur ieiunio: Quas tamen Germania in ieiunijs obseruat.

Admonendi quoque sunt Principes & ciuitates, vt Gregorij Papæ sententiam sequantur. Nam is præcipit, vniuscuiusque prouinciæ seruandam consuetudinem, si nihil vsurpet contra fidem Catholicam. c. Quoniam consuetudinem, distinct. 12. Vnde non ignoramus, rituum dissimilium, in vnitæte fidei variam obseruantiam, quæ in qualibet prouincia obseruari debet, vt ab antiquis tradita & recepta est, Sine tamen vniuersalium rituum totius Ecclesiæ Catholicæ iniuria.

DE VOTIS MONASTICIS.

Quamuis multa atque varia ex aliquorum suggestionem in hoc articulo afferantur, omnibus tamen maturo consilio perpensis, cum vota monastica fundata sint in sacris literis, noui & veteris Testamenti: atque sanctissimi viri miraculis clari, atque vita admirabiles in his religionibus, cum multis millenis millibus vixerint: Atque à tot seculis, per vniuersum orbem Christianum à Catholica recepta fuerint Ecclesiæ, & approbata eorum viuendi instituta & regulæ, nullo pacto tolerandum est, quod vota licentiosè sine omni timore Dei soluantur.

In

In Veteri enim Testamento approbavit Deus vota Nazaræorum Numer. 6. vota Rechabitarum, qui non biberunt vinum, nec comedebant vuas. Ier. 36.

Omninò autem exigit Deus votum semel emissum reddi, Deut. 23. Quòd si quis post vota retractat, ruina est illi. Prouerb. 20. Vota verò iustorum placabilia. Prouerb. 15.

Deus præterea per Prophetam specialiter docet, vota Monastica sibi placere. Esaia enim 56. ita legitur: Hæc dicit DOMINVS Eunuchis, qui custodierunt sabbata mea, & elegerunt quæ ego volo, & tenuerunt fœdus meum, Dabo eis in domo mea & in muris meis locum & nomen melius à filiis & filiabus, Nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Quibus verò Eunuchis promittit illa Deus? Illis utique, quos Christus laudat, qui seipsos castrant propter regnum cœlorum, Matth. 19. Illis utique, qui abnegata propria voluntate, veniunt post crucem, & abnegant semetipsos, & tollunt quotidie crucem suam, & sequuntur eum, Luc. 9. Ut non iam suo, sed Regulæ ac superioris sui regantur arbitrio.

Melius itidem, testante Apostolo, faciunt virgines, quæ, cōtempto mundo, spretisque illecebris, virginitatem in Monasterijs vouent & seruant, quàm quæ oneri matrimoniali colla subdunt. Ita enim ait Sanct. Paulus. I. Corinth. 7. Qui matrimonio iungit virginem suam, benè facit, & qui non iungit, meliùs facit. Item de vi-
dua sequitur: Beatior erit, si permanserit secundum consilium meum,

Nemo est qui ignoret sanctitatem Pauli Eremitæ, Basilij, Antonij, Benedicti, Bernhardi, Dominici, Francisci, Vuilhelmi, Augustini, Claræ, Brigittæ, & similium Eremitarum: Qui sanè omnes regnum mundi, & omnem ornatum seculi contemserunt propter amorem domini nostri Iesu Christi.

Damnata verò fuit etiam antiquissimis temporibus hæresis Lampertianorum, quam Iovinianus hæreticus Romæ resuscitare frustra

frustra conatus est. Quamobrem reiicienda sunt omnia, quæ in hoc articulo contra monasticen producta sunt, nempe quòd libera fuerint collegia tempore Augustini, quòd vota superaddita sint monasterijs, cùm contrarius potius fuerit ordo, vt Monasteria superuenerint votis.

De Monasterijs virginum, licet imbecillioris sexus, satis cõpertum est, quomodo sanctæ moniales longè constantiores in votis semel emissis perseuerauerint, in plerisque monasterijs, & iam sub Principibus & ciuitatibus istis, quam plerique monachi fecerunt. In hunc vsque diem, nullis precibus, blandicijs, minis, terroribus, angustijs aut pressuris potuerunt à sancto suo proposito auocari.

Quare admittenda non sunt, quæ hîc in sinistram partem interpretantur, quum sacris literis sit expressum, Monasticam vitam debita obseruatione custoditam, quam per gratiam Dei quilibet Monastici custodire possunt, mereri vitam æternam, & quidem multò auctiorem. Christus enim hæc eis promisit, Qui reliquerit domum aut fratres aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Matth. 19.

Quòd monasteria olim fuerint Scholæ literarum, non negatur, neque ignoratur tamen ea fuisse primum scholas virtutum & disciplinæ, quibus literæ postea accesserint.

Cùm autem nemo apponens manum ad aratrum & retrospiciens, aptus sit regno cœlorum, Luc. 9. pro damnatis haberi debent, iuxta tenorem tum Scripturæ sacræ, tum legum quoque & Canonum, omnia matrimonia & votifragia monachorum & monialium, qui primam fidem irritam fecerunt, habentes damnationem, vt ait S. Paulus 1. ad Tim. 5. Vota verò non esse contra ordinationem Dei, circa secundum prætenforum abusuum articulum, declaratum est.

Quòd se dispensationibus tueri conantur: hoc nihil quemque mouet. Nam licet Papa dispensauerit fortè cum rege Aragoniæ, quem suscepta prole, ad Monasterium rediisse legimus,

aut

aut cum quouis alio Principe, propter pacem totius regni, prouinciarum, &c. ne bellis, caedibus, rapinis, stupris, incendijs & homicidijs, totum regnum aut prouincia exponeretur: In priuatis tamen personis, quæ vota Apostaticè relinquunt, tales causæ dispensationum verè obtrudi non possunt.

Repellitur etiam, quod assumitur, votum esse in re impossibile: Nam continentia non est impossibilis, quam tot millia virorum & virginum obseruauere. Quanquam enim Sapiens inquit, Scio quod non possum esse continens, nisi Deus dederit: Christus tamen dare promisit, Petite, inquit, & accipietis. Luc. 11. Matthæi 18. Et Sanct. Paulus, Fidelis est Deus, inquit, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis: Sed faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. 1. Cor. 10.

Malè etiam causam suam muniunt, cum voti violationem reprehensibilem esse admittunt, declarandumque est, Ea matrimonia iure esse improbata & dirimenda. c. Continentiæ. 27. quæstio. 1. atque etiam antiquis Imperatorum legibus. Cum verò pro se adducunt c. Nuptiarum, nihil efficiunt. Illud enim loquitur de voto simplici, non solenni: quod in hunc quoque diem obseruat Ecclesia. Nunquam ergo rata fuerunt Monachorum, monialium aut sacerdotum coniugia.

Cassatur quoque quod aiunt, vitam votariam esse inuentum hominum. Nam in sacris literis est fundata, à Spiritu sancto religionis patribus inspirata. Neque detrahit honori Christi, quoniam monastici omnia propter Christum obseruant, & Christum imitantur.

Falsa est ergo sententia, qua cultum monasticum damnant ut impium, qui est Christianissimus. Non enim euacuantur monastici à gratia Dei, sicut Iudæi, de quibus Sanct. Paulus loquitur Gal. 5. Qui iustificationem adhuc in lege Moisi quærebant: sed monastici contendunt propius secundum Euangelium viuere, ut mereantur vitam æternam. Quare impia sunt, quæ hîc contra monasticum allegantur.

Quod autem odiosius opponitur, quod religiosi sint in statu perfectionis.

perfectiōnis: ita ab eis nunquam auditum est. Religiosi enim non sibi arrogat perfectiōnem, sed statum perfectiōnis acquirendæ, quia eorum instituta sunt instrumenta perfectiōnis, non ipsa perfectiō. Et hoc pacto accipiendus est Gerson, qui non negat religiosi status esse perfectiōnis acquirendæ, vt declarat in tractatu contra proprietarios. Regulæ S. Augustini, in tractatu de consilijs Evangelicis, in Tractatu de perfectiōne cordis & alijs locis. Eapropter admonendi sunt Principes & ciuitates, vt potiùs contententur, quòd per legitimos superiores reformatur monasteria & nō evertantur: plus piè corrigantur Monachi, quam quòd deleantur. Id quod etiam religiosissimi eorum progenitores Christianissimi Principes fecerunt, quòd, si sanctis & religiosissimis patribus, vota Monastica asserentibus, credere nolint: audiant Imperialem Celsitudinem, Imperatorem scilicet Iustinianum in Authētica de Monachis. Coll. i.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Quamquam multa hīc intrlicantur de potestate Ecclesiastica, etiam odiosius quàm par sit: declarandum tamen est, vt Reuerendissimis Episcopis & sacerdotibus, ac toti clero, omnis potestas Ecclesiastica liberè permittatur, quæ eis de iure, aut consuetudine competit. Ad hæc, omnes immunitates, priuilegia, eminentias, ac prærogatiuas à diuinis Imperatoribus & Regibus Romanis eis concessas, eis obseruare conuenit: Neque tolerandum, vt, quæ Imperiali munificentia aut largitione Ecclesiasticis sunt concessa, per vltos Principes aut quemcunque alium, Romano Imperio subiectum, infringantur.

Nam sufficientissimè probatur, potestatem Ecclesiasticam in spiritualibus esse iure diuino fundatam: de qua sanè Sanct. Paulus inquit, Nam etsi ampliùs gloriatus fuero de potestate nostra, quā dedit nobis dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram 2. Corinth. 10. Et sequitur: Ideo enim hæc absens scribo,

vt non præsens durius agam, secundum potestatem, quam dedit mihi dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram 2. Corinth. 3.

Idem etiam Sanct. Paulus coërcitiuam ostendit iurisdictionem, cum ait: Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu lenitatis? 1. Cor. 4. Vt de iudicialibus ad Tim. scribit: Aduersus presbyterum accusationem noli accipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. 1. Timoth. 5. Ex quibus satis apertè dignoscitur, Episcopos non solum habere potestatem ministerij verbi Dei, sed etiam potestatem regiminis & coërcitiuæ correctionis, ad dirigendum subditos in finem beatitudinis æternæ.

Ad potestatem autem regiminis requiruntur, potestas iudicandi, diffiniendi, discernendi & statuendi ea, quæ ad præstatum finem expediunt aut conducunt. Irrita igitur & cassa sunt omnia, quæ in præsentī Articulo contra immunitatem Ecclesiarum & sacerdotum inseruntur.

Quare prohibendum vniuersis Romano Imperio subiectis, ne clerum contra concessa priuilegia Imperialia, ad Tribunal secularē pertrahant. Nam sic Clemens Papa & martyr inquit: Si qui ex presbyteris habent negotia inter se, apud cognitores seculi non iudicentur, sed apud presbyteros Ecclesiæ, quicquid est, dirimatur. Vnde neque Constantinus Magnus, Christianissimus Imperator, in sacro Concilio Niceno, etiam in causis prophanis voluit Episcopos iudicare: Vos Dilectis, inquit, à Deo verè constituti. Ite, & inter vos causam disponite, quia dignum non est, vt nos iudicemus Deos. Amplius quod reperitur de constitutionibus Ecclesiæ, superius satis responsum est.

Neque proderit eis Libertas Christiana, quam prætendunt, cum ista non sit libertas, sed prodigiosa licentia, quæ plebi inculcanda eos ad exitialem atque periculosissimam excitat seditionem. Libertas enim Christiana non opponitur Ecclesiasticis consuetudinibus, cum promoueant bonum: sed opponitur seruituti legis Mosaicæ & seruituti peccati: Omnis enim qui facit peccatum, seruus est peccati, ait Christus Iohan. 8. Vnde, qui soluant ieiunia, liberè

berè

berè comedunt carnes, negligunt Horas canonicas, non confitentur tempore Paschæ, & similia faciunt vel omittunt: Hoc non est vti libertate, sed abuti, contra S. Pauli monita, qui eos attentè præmonuit, dicens, Vos in libertatem vocati estis, fratres, tantum in libertatem detis in occasionem carnis, sed per charitatem Spiritus seruite inuicem. Gal. 5. Vnde nullus sua crimina velare debet sub prætextu libertatis Euangelicæ. Quod & S. Petrus prohibuit, Quasi liberi & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut serui Dei, 1. Pet. 2.

Quod autem de abusibus astruxerunt: haud dubiè norunt Principes omnes & status Imperij, neque à Cæsarea Maiestate, neque vllis à Principibus, & Christiano aliquo homine, vel minimum abusum probari, sed optare omnes, vt tum Principes, tum status Imperij, communi concilio ac consensu adnitantur, vt sublati abusibus & emendatis, vtriusque status excessus aut penitus aboleantur, aut in melius reformatur. Ac tandem Ecclesiasticus status multis modis labefactatus, ac Christiana religio, quæ in nonnullis refriguit & remissa est, ad pristinum decus & ornamentum restituatur & redintegretur. Qua in re Cæsarea Maiestas, vt omnibus constat, hactenus plurimum & laboris & curæ insumsit, & in reliquum ad hoc negocij, & omnem suam operam ac studium se-riò collaturam benignè pollicetur.

Ex quibus quidem, Confessione ac Responsione, cum Cæs. Magnoscat, ipsos, Electorem, Principes, ac ciuitates, in multis cum Ecclesia Catholica & Romana conuenire, & ab impijs dogmatibus, quæ vulgò per Germaniam disseminantur in libellis, qui passim circumferuntur, dissentire, eosque explodere ac damnare: indubitanter Cæsarea Maiestas sibi persuadet, & sperat futurum, vt Electores, Principes & ciuitates, audita & intellecta hac responsione, in cæteris quoque rebus, quibus hactenus fortasse cum Ecclesia Romana Catholica, non consensere in posterum concordibus animis consentiant. Atq; in præmemoratis etiam alijs omnibus rebus S. Catholicæ & Rom. Ecclesiæ & fidei Christianæ ac religioni, qualis hactenus cõmunis Christianitatis cõsensu obseruata fuit, se cõformaturos obediēter & parituros, q̃ eorū factū C. M. in primis gratū habebit, & sua singulari benignitate eos communiter

omnes & oblata occasione sigillatim prosequetur. Nam, quod lō-
gē absit, si locus non esset futurus huic Christianæ ac tam clemen-
ti admonitioni: existimare possunt Elector, Principes & ciuitates,
causam M. suæ Cæs. necessariam præberi, se, vt docet Imperatorem
Rom. & Christianum Cæsarem, defensoremque & aduocatū Ec-
clesiæ Catholicæ ac Christianæ, quemadmodum flagitat
ratio muneris sibi iniuncti, & integritas con-
scientiæ, huiusmodi rebus provide-
re oportere.

Hac confutatione prælecta, Palatinus Fridericus, Electori Saxonie, eiusque coniunctis Principibus ac ciuitatibus, nomine Cæsareæ Maiestatis, porro significauit:

Cum Cæsarea Maiestas propositum scriptum attentè consideratum eiusmodi compariat esse, quod Christianum sit, & nullo modo impugnari & infringi possit: Cæsarea Maiestatis clementissima voluntas est, vt Elector Saxonia, & ceteri Principes ac ciuitates coniunctæ, huic scripto de Catholica & sacrosancta fide nostra piè composito vnà cum concionatoribus suis, unanimi cum Catholica Ecclesia consensu subscribant. Quod ipsum etiam Cæsarea ipse Maiestas cerè futurum sibi persuadet, & in hac spe concepta firmiter acquiescit.

Ad hæc Elector Saxonie, Principes & ciuitates coniunctæ, responderunt, se, quantum in hac festinatione prælectionis licuisset, intellexisse, exhibitos à se paulò antè Confessionis sue Articulos conari eos, qui scriptum prælectum conguessissent, testimonijs Scripturæ & sanctorum Patrum ac Conciliorum & iurium allegationibus refutare. Quare in hac longè maxima causa, ad salutem vel perniciem animarum æternam pertinente, necessarium esse, vt aut illud ipsum scriptum, aut eius transsumtum videant, & accurata meditatione exhibita expendant, an articuli illi, allegatis sacræ scripturæ testimonijs fundamentaliter refutati sint, & qua ratione dicta Patrum, & nominata Concilia ijs sint opposita. Nam in confesso esse, certam ac peculiarem regulam, omnes qui ipsius Cæsareæ Maiestati, & illius maioribus, scripta iura interpretarentur, semper sequi: Quòd non vltèrius ipsorum sententijs & consilijs fides habenda sit, quàm iura ab eis allegata, ipsorum intentionem fundarent. Multò magis igitur necessarium esse, vt Elector & cum eo coniuncti propositum scriptum videant, & accuratè ac diligenter considerent, quomodo Scriptura ac Patrum dicta & Concilia in eo citata tractentur.

Deinde Cæsareæ Maiestatis literas Indictionis horum Comitiorum, manifestè polliceri, vtriusque partis sententias audiri, & amicam de ijs collationem institui debere, vt, quid non rectè allegatum aut explicatum esset, in vtraque parte cognosceretur. Necessè igitur esse, vt alteri partium, alterius partis fundamenta & sententiæ patefiant & exhibeantur. Iam verò ijs, quibus à Cæsarea Maiestate, Electoris ac ipsius sociorum confessio examinanda tradita esset, æquè fuisse quàm ipsis difficile futurum, vt causam totam ex

nuda recitatione integrè cognoscerent, nisi confessio, postquam prælecta esset, Cæsareæ Maiestati exhibita fuisset.

Scire etiam Cæsaream Maiestatem & assessores illius Electores, & Regiam Dignitatem Vngariæ ac Bohemiæ, & cæteros Principes atque ordines Imperij, hoc ipsum in multò leuioribus controuersijs forensibus nemini negari, sed copiâ producti, cum competentis termino deliberandi, decerni.

Ideoque Electorem, Principes, & ciuitates coniunctas supplices rogare, vt Cæsarea Maiestas propter has enumeratas & similes grauissimas circumstantias ac rationes propositi negotij, clementer ipsis scripti confutationem continentis, aut eius saltem exemplaris potestatem faciat. Se deinceps, & Principes, ac reliquos coniunctos, eo scripto diligenter perlecto & attentè considerato, Cæsareæ Maiestati piè de sua sententia responsuros esse.

Post hanc Electoris Saxonie & coniunctorum Principum ac Ciuitatum nomine indicatam petitionem, Cæsarea Maiestas, ad se conuocatis Electoribus, & Rege Vngariæ, ac cæteris Principibus, longa deliberatione habita, tandem per Palatinum Fridericum respondit: cum dies iam pene elapsa sit, Cæsaream Maiestatem de proposita petitione accuratiùs cogitaturam, & quando eius Maiestati commodum videretur, ipsos denuò vocaturam, & de sua sententia, quod iustum & æquum videretur, responduram esse.

RESPON.

RESPONSIO CAESAREAE
MAIESTATIS AD PETITIONEM ELE-
CTORIS SAXONIAE ET SOCIORVM
de Confutationis praelectae copia
sibi exhibenda.

Imperatoria Maiestas, Dominus noster clementissimus, ad Ele-
ctoris Saxoniae & ceterorum Principum, ac duarum ciuitatum
petitionem, prolixè per ipsos viua voce propositam, ita decre-
uit: Vt omnibus innotescat, Cæs. M. mentem ac voluntatem non
aliam esse, quàm, vt hoc ipsum, quod publicis literis Indictio-
nis testata est, clementer, & vt decet, constanter seruet: Cæsarea Maiestas scri-
pti copiam ipsis factura est, sed hac addita conditione, ne qua scripta deinceps
in hac causa cum Cæsarea Maiestate commutent. Satis enim in hac causa iuxta
litteras indictiois ab vtraque parte haecenus dictum atque scriptum est.

Ideoq; Cæsarea Maiestas clementissimè petit, vt tandem cum Cæs. ipsius
Maiestate, Electoribus ac ceteris Imperij Ordinibus se coniungant & vniant,
quemadmodum sub finem sui scripti prius praelecti polliceantur. Præterea
Cæsarea Maiestas seriò mandat, ne sub iuramento, quo Cæs. M. ipsius deuin-
cti sunt, scriptum illud, vel alia eius generis, typis exprimi, aut in aliorum
manus peruenire sinant. Idq; Cæs. Maiestas eos certò facturos certissimè si-
bi pollicetur. Et hæc quidem Cæsarea Maiestas ad ipsorum petitionem cle-
mentissimè respondere voluit.

Quibus per Fridericum Palatinum indicatis, statim Alber-
tus Archiepiscopus Moguntinus, Ioachimus Elector Brandebur-
gensis, Henricus Dux Brunsvicensis, & alij consurgentes, Cæs. M.
subiectissimè orarunt, vt facultatem sibi intercedendi, & amicè in-
ter Cæs. ipsius Maiestatem & Principes Protestantes transigendi
præberet. Id cum Cæs. M. permisisset & nostri assensu essent, die 6.
Augusti Tractatio cœpta est.

Sed totam harum actionum seriem breuissimè & disertissi-
mè expositam cognoscent lectores ex binis Philippi literis ad Lu-
therum eo tempore datis.

TAndem audiuius confutationem tertia Augusti, & sententiam Cæsa-
ris, quæ satis aspera est. Nam priusquàm legeretur confutatio, Cæsar in-
quit, se in ea sententia, quam sibi perscribi curasset, mansurum esse, & petere,
vt idem faciant Principes nostri: quod si nolint facere, se, cum sit defensor Ec-
clesiæ,

elefæ, nolle schisma in Germania tolerare. Hæc fuit orationis summa, quæ quanquam esset atrox, tamen cum confutatio esset valde pueriliter scripta, mira gratulatio secuta est lectionem. Nullus Fabriliber extat tã ineptus, quo non sit ineptior hæc confutatio. De vtrâq; specie allegavit historiam de filij Heli manducaturis panem: Hinc argumentatur, solo pane debere laicos contentos esse. De Missa mirabiliter frigida fuit defensio. Ioachimus rediens ab ea lectione (nam ego non interfui) mihi dixit, valdè me errare, qui me vsquæ adèd varijs disputationibus cruciarem de causis traditionum. Nihil tale illi in mentem venire posse.

Nostri petiuerunt exemplum confutationis, sed Cæsar respondit se de liberaturum, vtrùm esset exhibiturus. Postridie accersit Principes, iterum hortatur, vt in sententiam eant, quæ scripta est in confutatione. De exemplo inquit, se ea lege exhibere, ne edatur, vel transcribatur. De hac re diu tenuit contentio, tandem dirimunt eam Moguntinus, & Elector Brandenburgicus frater, & Brunsvigius. Hi accedunt ad nostros Principes, & iubent omittere hoc certamen: se, ne Cæsar vehementius commoueat, de transigendo toto negotio consilia habituros esse. Itaq; confutationem illam nondum videre licuit, & expectamus hodie, quas condiciones Principes illi nobis proposituri sint. Habes nostra omnia. Viri boni, & sapientes omnes visi sunt mihi erectione animo esse, audita illa pueriliter scripta confutatione. Nostri ἀρχοντες facilius possent impetrare pacem, si ambirent ipsum Cæsarem, & saniores Principes: sed mira est negligentia, &, vt mihi videtur, tacita quædam indignatio, quæ ab istis officijs eos abducit. Res tota est ἐν γούνασι θεοῦ, nec regitur vlla humana diligentia. Id interdum stomachor, interdum reputo Deum hæc præsidia nobis adimere, ne confidamus nobis. Tu igitur diligenter orabis, vt DEVS seruet nos, & det pacem Reipub.

Landgravius valde moderatè se gerit, mihi etiam apertè dixit, se pacis retinendæ causa etiam duriores condiciones accepturum esse, quas cunctis sine contumelia Euangelij accipere possit. Vale. 6. Augusti.

Et biduo pòst:

Postquam non destitit Cæsar petere, vt nostri irent in sententiam scriptam in Fabrili confutatione, & nostri contrà contenderunt, vt exhiberetur nobis exemplum confutationis, neq; finis apparuit eius certaminis, quidã Principes hortati sunt, vt omitteremus illud certamen, & polliciti sunt, se inuitos rationem pacis faciendæ. Hæc significavi proximis literis. Ecce postridie Landgravius abijt clam omnibus, reliquit tamen hîc mandata. Cæsar statim accessit nostros, & petit ne discedant, præsertim postquam Principibus permiserit, vt de componendo negotio nobiscum agant. Visus est æquum postulare Cæsar. Quare nostri respondent, se inconsulto Cæsare nunquam abituros esse. Ego de Landgrauij consilio nihil affirmare possum: Sed videtur com-
morus

motus indignitate actionum, spem pacis abieciſſe. Quanquam, vt dicā, quod ſentio, ſuſpecta mihi in eo ſimulatio moderationis in talibus negotijs hīc fuit. Nunc Principes illi nihil adhuc egerunt, quod magnopere ad pacem facturū videatur. *πρόμια* fuerunt de Cæſaris voluntate petente ſerijs auxilia. Marchio omnia *προτεκώς* exaggerauit, ad abſterrendos noſtros ab hoc doctrinæ genere. An præterea ad æquas conditiones deſcenſuri ſint, nondum ſcimus. Monachorum Spirenſium *φάσμα* de quo ſcribit Iſlebius, planè ſignificat horribilem tumultum. Vale feliciffimè, 8. Auguſti.

D. MARTINVS LVTHERVS PHILIPPO MEL. S. D.

Cratiam & pacem in Chriſto etiam Domino ſuorum hoſtium. Accepimus literas veſtras omnes, & laudo DEVM, qui aduerſariorum confutationem ſic ineptam parauit. Verū nux *frifch hündurch*: antea audieram, ſed nolebam credere: Lectis autem primū omnium Iſlebij literis, ſimul de tumultibus & dæmonibus, vehementer concutiebar, horrenda monſtra veritus futura. Sed Chriſtus vinit & regnat: ſiant ſanè dæmones ſi ita volunt Monachi vel Nonnæ quæque: nec forma melior eos decet, quā qua hætenus ſeſe mundo vendiderūt adorandos. Ego planè augurabar eſſe turbas aliquas Auguſtæ, ſic enim hīc furiebant venti & pluuiæ, vt ipſo penè ſono terrerent, nec adhuc ſerenum redijt. Incipio vos deſiderare, vt reduces DOMINVS breui faciat, Amē. *Es mōche wol iſta mora & indignitas noch einen Landgrafen mīde machen.*

Nōne & ego prædixi te fruſtra cruciari de traditionibus, quōd ea res nimis ſuperat captum Sophiſtarum? Æterna fuit diſputatio de legibus etiam apud ſummos viros: & planè Apoſtolicum eſt de ijs purè & rectè iudicare. Nul- lus enim extat autor, præter vnum Paulum, qui planè & perfectè de hac re ſcripſerit: Quia mors totius rationis eſt legem iudicare, ſolus ſpiritus hīc iudex eſt. Quid igitur Sophiſtæ hīc poſſent etiam ratione priuati? *Wolan wir ha ben jm gung gethan.* Tempus nunc eſt faciēdi ſoli DOMINO, qui regat & ſeruet nos, Amen. 15. Auguſti.

Monachorum Spirenſium *φάσμα* ſeu ſpectrum, cuius in proximis Lutheri & Philippi literis, & deinceps in Lutheri Episto- lis aliquoties mentio fiet, GEORGIVS SABINVS eleganti Carmine deſcripſit, quod ideo adiungo, ne curioſo lectori quidquam in hac tota ſerie ſcriptorum ſeſe offerat, quod obſcuritate aliqua legentis ſtudio remorari poſſit.

V Rbs antiqua iacet celebri contermina Rheno,
 Vangionum longè non ea distat humo.
 Nescio qui Nemetes hanc incoluisse feruntur:
 Sunt vbi Francorum busta quaterna Ducum.
 Cesareis sedes fuit illa cohortibus olim,
 Nomen ob id Graium, Spira vocata, tenet.
 Hic humili modicis à stirpe parentibus ortus,
 Exigua quidam nauita puppis erat:
 Qui calamo pisces linoq; madente solebat
 Fallere, iam radios sole tegente suos.
 Is dum fortè leues hamos ac retia tractat
 Non procul à ripa, lubrica Rhene, tua:
 Ecce per obscura tenebrosa crepuscula noctis
 Obtulit ignoti se noua formaviri.
 Atro tectus erat Monachum simulante cucullo,
 Utq; solent, raso vertice tonsus erat.
 Nauta propinquantem consueto more salutans,
 Ecquid agis sero tempore noctis? ait.
 Ille sub hac, adsum longinquis missus ab oris
 Nuncius: ipse tua me rogo lintre vehas,
 Ut citò transmissò contingam flumine ripam.
 Dixerat: assumtum nauita lintre tulit.
 Iamq; ferè medius cursus nox atra tenebat,
 Flexaq; lenta pigri plaustra Boòris erant:
 Cùm procul in viridi venientes margine ripae,
 Quinq; cucullatos rursus adesse videt:
 Exoptatq; illis piscator, ut antè, salutem,
 Quog; velint media pergere nocte, rogat.
 Equibus vnus ait, nos magna pericula cogunt,
 Obscura tutas carpere nocte vias:
 Omnibus inuisi sumus, intentatq; nefandam
 Sacrificis nobis turba profana necem.
 At te si quis amor tangit, si cura piorum,
 Transuehe nauigio corpora nostra tuo:
 Ut tumidas lati superemus fluminis vndas.
 Nèue moraturis impediamur aquis.
 Sic aeterna tuis fortuna laboribus adsit,
 In tua sic multus retia piscis eat.
 Annuir, & remo propellens nauita cymbam,
 Mox iubet adducta scandere puppe ratem.
 Sed mihi quis, dixit, soluet mercede laborem?
 Alter ad hac, nullas scis quòd habemus opes:

CONFESS. AVGVST.

*Raraq; percipimus discordi muner. a vulgo:
 Non tamen ingratos nos habiturus eris.
 Si nos in solido rursus fortuna locabit,
 Præmia pro tanto digna labore feres.
 Soluerat extremo piscator margine nauem,
 Iamq; ferè medias illa secabat aquas:
 Sidereas remonent subeuntia nubila stellas,
 Præcipiti fertur puppis & icta Notò.
 Incepère nigris horrescere fluctibus vnda,
 Sæuag; tempestas imbris orta fuit.
 Ipse repentino fassus pallore timorem
 Nauta, quid hæc, inquit, vult noua causa mali?
 Nulla tamen pluuiæ venturæ signa notabam,
 Solvbi stagnantes æquore mer sit equos.
 Nulla lacus vsquam circumuolitabat hirundo,
 Vlla nec est oculis ardea visa meis.
 Tum neq; Luna nigro surgebat pallida vultu,
 Clarus & occiduo lumine Phæbus erat.
 Talia iactanti, disturbant verba procellæ,
 Impediuntq; graues ora loquentis aquæ.
 Penè procellosi subuersaq; turbinis ictu
 Nauis, & insanis fluctibus hausta fuit.
 Ardua sublatas tendens ad sidera palmas,
 A superis orans nauita poscit opem.
 Quid facis? è monachis ait vnus: &, improbe, dixit,
 Desine voce tua sollicitare Deos.
 Moxq; graui tollens immanem pondere contum,
 Nauta parum felix quo prius vsus erat:
 Illius hoc humeros pulsataq; terga fatigat,
 Casus ad extremam dum fuit vsq; necem.
 Proditus est tandem peruersi demonis astus,
 Detectusq; fuit fraude patente dolus.
 Vana recesserunt in inanes corpora ventos:
 Mansit & ingratus naue relictus odor.
 Mox quoq; purgato fugerunt nubila cælo,
 Et redijt pulsas aura serena Notis.
 Territus hoc monstro, gelidum sine sanguine corpus
 Tollit, & ad ripam nauita puppe redit.
 Istic in viridi procumbit languidus herba,
 Donec ab Eois sol fugit ortus aquis.
 Manè, sub Oceanum pulsas Hyperione stellis,
 Ducitur à puero prætereunte domum.*

Omnia

Omnia commemorans praesentibus ager amicis,
 Clausit adhuc illo fata suprema die.
 Postera cum croceis fulgens aurora quadrigis,
 Protulerat roseas ore nitente genas:
 Accidit & similis diuerso tempore casus,
 Acta sed euentures meliore fuit.
 Summa procul radijs feriente cacumina Phoebus
 Carpebat solus manè viator iter.
 Qui Nemetum postquam digressus finibus esset,
 Primus ubi positus distat ab vrbe lapis:
 Aduentare nigro tectum velamine currum
 Conspicit, hic monachus currus onustus erat,
 Ordine quem iuncti septem traxere iugales:
 Quarta sed ablato defuit axe rota.
 Quiq; manu flexas aurigatenebas habenas,
 Terribili naso conspiciendus erat.
 Attonitus curru stat prater eunte viator,
 Nec monachos illos, spectra sed esse videt.
 Euolat extemplò sublatu ad athera currus,
 Mixtaq; cum fumo flamma sequuta fuit.
 Tristis & infaustum belli mortalibus omen,
 Horrida per nubes arma dedere sonum.
 Ille statim rediens, quae viderat, indicat vrbi:
 Est eares certa cognita vera fide.
 Hac igitur vobis, alius quos sustinet orbis,
 Carminibus duxi significanda meis.
 Expositurus eram, si res interprete egeret,
 Spectra quid infesti demonis ista velint.
 Effera Germanos agitat discordia reges,
 Proq; cucullatis impia bella parant.
 Hac, ea tempestas, hic impar ordo rotarum,
 Hac & cum fumo lucida flamma fuit.
 Sed DEVS est nobis orandus, vt arma quiescant:
 Ille precaturus mitia fata dabit.

Quæ autem summa fuerit amicæ Tractationis inter Imperatorem & Principes Euangelicos, à Moguntino & fratre Ioachimo Marchione Brandenburgensi, & Henrico Brunsvicensi, statim post recitatam publice & negatam nostris Confutationem tentatæ, cuius proximæ Philippi literæ meminerunt: & quæ Marchionis omnia ^{intercūs} ad absterrendos nostros ab hoc doctrinæ genere exaggerantis argumenta fuerint: ex postrema nostrorum Responsione liquiddò apparebit: in qua, cū priores die 6. 7. 9. & 11. Augusti habitæ actiones summatim repetâtur: solam hoc loco adscribendâ duxi.

RESPONSIO ELECTORIS SAXONIAE ET CAETERORVM PRIN- CIPVM AC STATVVM CONFESSIONI AV-

GVSTANÆ ADHAERENTIVM, AD POSTV-
lata Electorum & Principum intercesso-
ram, exhibita die 13. Au-
gusti.

Væ nuper à vobis proposita sunt, prolixè audiuius, & sententiæ vestræ summam hoc modo intelleximus: Primùm, quòd fideli & amicæ adhortationi vestræ, ut cum Cæsarea Maiestate & cæteris Electoribus, Principibus & statibus Imperij nos iuxta confutationem nostræ Cōfessionis proximis diebus prælectam coniungeremus, datam à nobis responsionem scripto & viua voce expositam audiueritis: ac serio dolore vos affici, quòd sedulitati, diligentiae ac fidei vestræ fructus expectatus non respondisset. Ut autem re ipsa declaretis vos fidelium vtriusq; partis amantium Intercessorum officio fungi: diligenter vos scriptam responsionem nostram perlegisse & expendisse, ac comperire grauamina nostra, quibus impediti coniungere nos in hac religionis causa vobiscum non possumus, in quatuor potissimum articulis consistere.

Primùm, quòd iuxta Cæs. M. literas Indictionis non sufficienter auditi, nec amica tractatio in caritate, lenitate & mansuetudine mutua, quam promittunt C. M. literæ, suscepta fuisset.

Secun-

Secundò, quòd iudicaremus proximum scriptum seu C. M. responsum, aut, sicut nos nominemus, confutationem, nobis, vt nos existimaremus negatam esse.

Tertiò, quòd denuò ad conscientiam nostram nos referamus.

Quartò, concilium & huius causa factas promissiones vrgemus.

Sed quia bono & amico animo proximè sententiam vestrà nobis exposuissetis, & quæ præterea sciretis ad Christianam & cōmunem concordiam profutura esse, libenter & studiosè facturi essetis: nunc verò ex responsione nostra deprehenderitis, nos C. M. quædā iniquiora tribuere, & in eo errare: idèò, vt in veram viam ducamur, decreuisse vos, & necessarium iudicasse, omnem totius causæ conditionem significare: Non tamē eo consilio, vt vos partiales omnino efficiatis, sed tantum, vt amici & intercessores æquissimi, nos ab errore, in quo essemus, abduceretis.

Et primū, quod attinet ad literas Indictionis huius conuentus Imperij, existimatis nō posse C. M. iustè à nobis tribui, quòd promissam in literis causæ cognitionem & amicam tractationem non præstitisset: C. M. nos scripto & viua voce causam nostram exponētes clementissimè audiuisse, & insuper sciscitatam esse, si quid ulterius proponere vellemus, id vt faceremus, nobis permissum esse, vt ita simul eodem tractatu omnia agerentur. Nos verò nihil amplius exposuisse, & ostendisse, nos in exhibita confessione acquiescere & permanere. Præterea, quod ad alteram huius articuli partem attinet, C. M. clementissimè assensisse, vt amica tractatio susci-peretur, idèòq; vos tanquam delectos ex reliquis Electoribus, Principibus & statibus talem actionem inchoasse: vnde satis appareat, Cæs. M. in eo non posse accusari, quòd promissa in literis Indictionis non præstiterit, aut amicè & benignè agere recusauerit. Secundò non posse ipsius Maiestati tribui, quòd scriptum ipsius nomine lectum nobis denegatum esset: Ipsius enim Maiestatem obrulisse, ad exhibendum nobis scriptum, certa tamen conditione, quam nos grauati fuissetus recipere. C. verò M. alia ratione consentire non potuisse, & existimare se Cæs. M. sui consilij causam habuisse. Nos enim scire, quomodo Cæsareum edictum & mandatum Vuotmatæ promulgatum, contumeliosè derisum & traductum esset, in

in C. M. & omnium statuum insigne dedecus, contumeliam & ludibrium: Et explorare nos posse à doctis nostris, quòd in Iure Cæsareo disputationes de articulis fidei seuerissimè sub pœna capitis prohibeantur. Si igitur C. M. prædictum scriptum confutationis, sicut nominatum fuisset, sine conditione tradidisset, potuisse illud, sicut antea Cæsareum edictum à quibusdam leuibus hominibus, Concionatoribus, & alijs traduci & peruertere, cum Cæs. Maiestatibus statuum & totius Christianitatis dedecore & incommodo, quòd Cæs. Maieitati & statibus Imperij, non sine causa molestum esset futurum: Electores etiam, Principes & status Imperij decere, vt hac in re & C. M. honorem considerent & tueantur. Quòd autem interea illud scriptum confutationis non sit petitum, id non per C. M. sed per nos sterisse.

Tertiò, quod conscientias nostras grauari allegaremus, id non posse vos ita, vt à nobis dicatur, accipere: Sed existimare, conscientiam nostram grauari, vbi non deberet, quia sinceremus nos per nostros concionatores, vt priuatas personas à sancta Catholica & Christiana Ecclesia, à fide maiorum nostrorum & aorum, in sacris scripturis fundata, & per omnium sanctorum patrum Concilia, & doctrinas confirmata, & ita à totius Imperij & Christianitatis consensu abduci, qui doctores aut concionatores, sibi proprias leges, scripturam & ordinationes facerent, & secundum suum arbitrium omnia interpretarentur & peruerterent. Quomodo autem illa scripta & doctrinæ fundatæ essent, omnibus apparere, & meridiano Sole clarius esse, videlicet, quòd inter se non concordantes, sed intestinis dissensionibus, & rixis omnia plena essent, vnum nigrum, alterum candidum esse, hunc hodiè affirmare, cras eadem in scriptis suis negare, & nulla in re inter se posse conuenire. Ex qua multiplici & inter se discrepante doctrina, tot sectæ & confusiones, Anabaptistarum, Sacramentariorum, Iconomachorum, fratrum & sororum hortensium, aliarumque factionum & hæresium exortæ sint, vt auditu etiam horribile sit.

Præterea, in omnium conspectu & oculis versari vitam & mores eorundem concionatorum & doctorum. Ex quibus indicijis satis appareat, an ij sint, quibus nostras animas & cōscientias tutò committere,

mittere, & plus fidei, quàm vniuerso orbi Christiano, C. M. Electoribus, Principibus sacri Imperij, tanquam agnatis & affinibus suis tribuere debeamus. Quæ si rectè nostri expendant, indubitato futurum vt desistant, & cum Catholica Christiana Ecclesia rursus se coniungant.

Quartò, quòd ad Concilium nos referamus, eamq; viam proximam & aptissimam ad harum dissensionum compositionem esse iudicemus.

Velle autem vos bono studio nobis indicare, quòd Lutherus, cùm in comitijs Vuormatiensibus coram C. M. consistens auditus esset, suæq; doctrinæ causam egisset, Concilij mentione tunc facta planè illud se contemnere, & nihili facere ostenderit, & in præsentia Cæs. M. palam dixerit, priora concilia sæpius errasse, idè quæ & sequentia errare posse: propter quam causam ipse suam doctrinam concilio subijcere non possit.

Libros etiam Lutheri extare dicitis, in quibus sanctiones & auctoritatem conciliorum contemnat: & doceat, etiamsi ea aliquid statuunt, neminem tamen ad id seruandum necessariò obligari: sicut flagitante necessitate ipsius Lutheri verbis indicare possit.

Et licet concilium indictum esset, nos tamen probè memoria tenere, bella Germanica & Italica, pericula etiam quæ à Turca nostro & totius Christianitatis hæreditario hoste impenderunt, tam varia accidisse, vt celebrationem illius semper fuerint impeditura.

Quare cùm res ita se habeant, debere nos diligentius & rectius ista nobiscum perpendere. Vos etiam insuper à vobis amicè & diligenter petere, fideliter etiam & summo opere hortari, vt cum Cæs. M. Electoribus, Principibus, & statibus Imperij, & sancta Catholica Christiana Ecclesia iuxta scriptum, quod in verbo Dei bene fundatum, & quo Confessio nostra satis confutata sit, conciliemur.

Quam ad rem si scripto proximè prælecto opus esset, ne quid in vobis vlla ex parte desideraretur: sperare vos, C. M. non grauari deinceps quoque scriptum ea conditione, quæ nuper indicata esset, nobis concessuram esse.

Aut si conditionem illam accipere denuo grauaremur: ne vllam conquerendi causam haberemus, eos Articulos, de quibus
inter

inter nos controuerteremus, quotiescunq; opus esset, prælegi nobis debere.

Si verò hæc etiam graua nobis aut optatæ concordie moram vel impedimentum afferre viderentur, tum vos amicè orare & petere, ne nos grauaremur à nostra parte media & vias indicare, per quas ad benignam tractationem & Christianam concordiam perueniri posse arbitramur.

Quòd si eiusmodi media à nobis proponerentur, quæ apud C. M. fructuosæ tractationis impetrandæ spem præberent, vos ea ad C. M. libenter perlaturos, & pro vestra parte omnem diligentiam, quæcunque præstari possit, adhibitueros. Sin verò inutilia & infructuosa vobis viderentur, vos ingenuè id nobis indicare, & de alijs vijs nobiscum cogitare velle, vt controuersia tota tandem componi, & ad pacem ac concordiam Christianam redigi possit.

Hanc totam orationem, velut ex animo nobis amico, fideli & beneuolentissimo, & ab omnibus in Imperio dissidijs & turbis alieno profectam, candidè & beneuolè à nobis accipi & intelligi petiistis, cuius Orationis summam, sicut à nobis intellecta est, breuiter hætenus repetiuimus.

Hætenus oratio Intercessorum.

Sequitur Responso Protestantium.

NOs quidem hæc ita narrari, & ad eum modum admoneri non expectassemus. Nam quòd tractatio à vobis suscepta sine fructu hætenus fuit, non per nos stetit, sed quia vestræ actiones & consilia hætenus eò tantum directæ fuerunt, vt nos à nostra exhibita Christiana confessione in Articulis, quos non probant aduersarij, deficeremus, & cum C. Maiestate & vobis de illis conueniremus. Quod nos propter allegatas causas tali conditione sine onere nostrarum conscientiarum accipere non potuimus, quia vos arbitrorum personam sumistis, vt alia magis idonea & apta media indicaretis, quæ audituri, & omnia quæ sine offensione Dei & conscientie fieri possint, facturi essemus.

Nunc denuo ex postulatis proximè à vobis expositis cognoscimus, vos in eadem sententia adhuc perseuerare, vt nos à Chri-

P

stiana

stiana confessione nostra, quatenus in ea cum aduersarijs non consentimus, ad amplectendum scriptum nuper prælectum abducatis: Cuius rei gratia nostras rationes & fundamenta multis & varijs argumentis fundamento carentibus, diluere conamini: Quæ tamen eam apud vos auctoritatem & finem non assequuntur, sed longè aliter nostro iudicio se habent.

Quod enim attinet ad literas Cæs. M. quibus hic conuentus indictus est, eas non allegauimus in eam sententiam, vt Cæs. Maie. statim notam aliquam vel minimam inureremus: Idque planè immeritò nobis tribuitur, cum sciamus ipsius Maiestatem semper se ad præstanda promissa literarum clementer obtulisse. Et adhuc in eadem spe & fiducia erga ipsius Maiestatem sumus. Sed literas Indictionis ad eum finem allegauimus, vt ostenderemus, vestra consilia, actiones & sententias in hac tractatione cum Cæs. Maiestatis litteris nequaquam congruere, cum illæ perspicuè velint, vt cuiusque partis opiniones & sententiæ audiantur, & in caritate & mansuetudine disceptentur, ac vt vtriusque partis falsæ expositiones tollantur. Iam vestra postulatio vnum hoc vrget, vt nos à nostra confessione, sicut prædictum est, discedamus: & tamen interea falsarum interpretationum alterius partis nulla mentio fit, vnde quilibet nostram doctrinam & confessionem à Catholica Christiana Ecclesia dissentire, aut nos ab ea discedere & segregari velle iudicaret. Quod acerbissimum nobis dolorem affert, & Deo volente nunquam apud nos deprehendetur. Nam si defecisse nos ab Ecclesia Catholica intelligeremus, ne momentum quidem in ea deflectione mansuri essemus. Quantum enim Cæsaris scriptum, & eius articulos, quos vsque ad hoc tempus nobis habere non licuit, sub extemporanea prælectione percipere potuimus, intelleximus illud ex sacra scripturæ fundamentis, contra nos nihil concludere. Nostram enim sententiam & confessionem, sicut eam nouissimè exhibuimus, in sacra scriptura fundatam esse sentimus & credimus, idque in posterum, vbi necessitas postulauerit, & ad vltiores actiones peruentum fuerit, vltèriùs ex clara scriptura nos demonstratos pollicemur.

Secundò quod ad denegationem scripti Cæsaris, propter quas causas illud certa cum conditione & non aliter tradi nobis debuerit, attinet, non possumus nos deprehendere, quòd illud scriptum, propter allegatas causas, nobis meritò denegandum,
aut

aut ea conditione adiecta nobis promittendum fuerit. Nam Cæs. Maiestatis edictum nunquam ludibrio habuimus aut derisimus. Verè etiam id factum esse doleremus. Nunquam igitur malignæ huic insimulationi aut suspitioni, quòd aliquid mutatum aut peruersum sit, aut perueri possit, causam præbuimus.

Cùm igitur intercessorum personam geratis, sperassemus vos, multis honestissimis causis à nobis indicatis, apud Cæs. M. laboraturos fuisse, vt scriptum illud, sicut petiuimus, nancisci potuissemus, neque passuros, si à quopiam contra edictum indecorè actum esset, vt nos eius culpæ pœnam immeritam sustineremus.

Similiter nec altera ratio hoc efficit, quia in legibus Imperatorum prohibita sit disputatio de fide (quòd tamen apud Iurisperitos eo modo, quo à vobis allegatur, reperire nō possumus) quòd propterea exemplum scripti illius, nisi adiecta conditione nobis onerosa, tradi nobis non debeat aut denegari possit. Nostra enim necessitas, vt illud scriptum haberemus, & accuratè expendere-mus, flagitabat. Mediocriter etiam Dei beneficio scimus, quoad de articulis fidei disputari vel non disputari debeat. Præterea nulum articulum fidei in dubium ponimus. Neque in Iure fidem nostram Christianam confiteri nobis prohibitum est, & abusus contra eam introductos amicè & Christiana lenitate iudicare, & in nostris ducatib. & ciuitatibus abrogare. Quid autè alij ea in re agant, de eo rationem nos reddere non tenemur, neque nobis præiudicare quicquam debet.

Et quia postmodum operam vestram in impetrando & exhibendo nobis scripto iuxta significatam conditionem defertis: multò antè coram Cæs. M. & vobis nostra grauamina indicauimus, videlicet, quòd antehac sæpius compertum sit, negotia inter paucos homines acta euulgata & typis expressa esse. Si igitur idem in hac causa, licet non per nos, accideret, posse vos expendere, quàm graue nobis esset futurum, si copiam, iuxta postulatam modum, acciperemus, & talem suspicionem in nobis hære sineremus.

Quòd autem ad perlegendum solummodo tradi nobis scriptum & concedi oportere decretum est: id huic causæ nihil profuturū est. Non enim dubitamus posse vos perpendere, quādo altera

pars nostros articulos ex prælectione extemporalis integrè completi, & ad eos respondere potuerit, cum per aliquot multas septimanas eos apud se habuerit, de ijs meditata sit, consultauerit & ita suum responsum quamuis non planè definitum comprehendere. Quando igitur nobis possibile aut in tam arduo negotio ad animam & conscientiam pertinente consultum aut recipiendum esset, ut non impetrato huius scripti exemplo ad integram & fundamentalem ipsius refutationem vos obligaremus. Ac etiamsi possibile vel nobis tolerabile esset, sicut non est, tamen quid huic negotio inde utilitatis prouenire possit, ignoramus, cum nulla alia media aut viæ tolerabiliores, quàm hæcenus ex vobis intelleximus, proponantur. Quòd autem allegata à nobis conscientiarum nostrarum grauamina eo modo exprobrantur, de eo & alijs, quæ adiuncta fuerunt, ad nostras animas, honorem & iuramentum pertinentia, respondere nos & veritati testimonium perhibere necesse est.

Et si enim fatemur nos homines & peccatores esse, tamen in rebus ad Dei gloriam & sanctam Christianam fidem pertinentibus, scientes contra verbum Dei agere, & conscientiam nostram persecutione veritatis onerare nollemus. Quare non dubitamus per Dei gratiam conscientias nostras in hac causa non ita grauatas esse, sicut eorum, qui hanc doctrinam persecuti sunt, & concionatores eiecerunt, & veritati locum dare non voluerunt, cum hæc causa nunquam, sicut oportuit, audita vel tractata sit. Nec verò personis concionatorum nostrorum conscientia nostra innititur, sed quia comperimus doctrinam ipsorum in verbo Dei fundatam, ideo oppugnare eam nobis religio fuit: atque idem iam facimus, cum agnoscamus nos verbo Dei summum honorem debere, atque ad illius propagationem omnia nostra studia & officia iuste referri. Quicquid autem verbo Dei contrarium aut non conforme prædicatur, vel agitur, id conscientiam nostram grauatur, maximè si id per nos confirmari, approbari vel permitti debeat. Omnium autem maximè contra conscientiam nostram esset, si vel vnum fidei Articulum S. Scripturæ aut Patrum Conciliorum aduersantem amplecteremur, vel doceri publicè sineremus. Nequaquam igitur ab Imperij & S. Christianitatis consensu desciuimus, cum fideliter & firmiter omnes articulos Sanctæ & Christianæ fidei propugnare eosque

eosq; ad verum intellectum Apostolorum & Patrum reducere, atque ita conseruationem rectæ & veræ in Ecclesia concordie, iuxta verbum Dei diligenter prouehere studeamus. Et constat eos articulos ita apud nos doceri, vt etiam aduersarij in multis rebus ei doctrinæ se conformarint, & rectius, quàm vnquam antea, docuerint.

Quòd autem sectæ alijs in locis eruperunt, non factum est culpa huius doctrinæ, cui Principes in suis territorijs locum concedunt, sed nostri contra eos errores acerrimè pugnarunt, qui nisi fuissent, reliqui parum eos inhibere potuissent, sicut fateri omnes necesse est: Ideoq; & apud nos hi errores non præualuerunt, cum tamen alijs in locis, vbi vi tantum eos reprimere conati sunt, plus incommodi attulerint. Quod etiam sanæ doctrinæ imputari non debet, sed Diabolo: sicut Euangelium inquit, dormiente colono cum zizania inter triticum seminasse.

Nulla certè Apostolis culpa tribui potest, quòd aliqui eorum auditores, doctrinam à Christo traditam initio cupidè amplexi sunt, & postea, ex inspiratione Diaboli, in vno aut pluribus articulis ab eis discedentes, falsa dogmata sparserunt. Certè doctrina Apostolorum propterea falsa non fuit, neque à Christiana pietate aliena iudicata est.

Constat etiam veræ doctrinæ conseruandæ causa Synodos & concilia congregari oportuisse. Hac inspectione doctrinæ ab ijs, ad quorum officium pertinebat, neglecta, Monachi & alij Concionatores, prout cuique visum est, docuerunt, & ritus novos instituerunt. Vnde tot abusus exorti tandem prorsus intolerabiles fuerunt: atque ita magnæ mutationi causam præbuerunt. Scitur enim, quid circa indulgentias, mercatum veniarum, peregrinationes, sanctorum reliquias, & alias res infinitas, acciderit. Si in his rebus ordine & legitimè actum fuisset, & Episcopi doctrinæ Christianæ puritatem seruari & conciones piè haberi curassent, quod officium Deo & mundo debebant: tum pax & concordia facilè retineri potuissent. Iam nostri tantum accusantur, perinde ac si Episcopi & alij Ecclesiastici nihil reprehensione dignum vnquam admisissent, sed semper officio suo fideliter functi fuissent. Sicut Achab Eliam accusat, quòd regnum Israël turbet, Sed Propheta Elias respondet Achabo, illum esse qui Israël conturbet.

Sicut Papa Hadrianus ipse in Comitij Noribergensibus an-

no vigesimo secundo publicè proponi curauit, & omnium harum difficultatum ac ærumnarum fontem esse aulam Romanam, & alios Ecclesiasticos Prælatos confessus est. Iustam igitur causam habuissimus in confessione nostra multò plures abusus, teterrima scandala, & molestissima grauamina, quæ per multos annos in Romana Ecclesia variè extiterunt & adhuc durant, commemorandi. Sed pacis & concordie causa id intermisimus, quòd bona in speciemus, de Christianis & iustis medijs cogitatum iri, vt ab omni parte ad Christianam & necessariam emendationem doctrinæ fidei, & præterea ad pacem & concordiam eò maturius & amicus perueniremus. Quare & nobis & salutari Christianæ doctrinæ, nostro iudicio, supra dictis illis immeritis accusationibus & grauaminibus omissis, iustè parci debuisset.

Quòd autem de vita & moribus pastorum nostrorum odiosa mentio facta est, indicandum vobis esse ducimus: Nos nullum presbyterum moribus palàm dissolutis in Ministerio Ecclesiæ & verbi diuini scientes ferre, nec deinceps toleraturos esse.

Porrò quàm bona & laudata castorum morum exempla apud Ecclesiasticos aduersæ partis cernantur, omnibus notum est: Quòd cum impudicis mulieribus cohabitent contra Canones: Item, quàm leuiter Missam tractent, quomodo & alia plura flagitia, de quibus dicere non est opus, exerceant.

Præter hæc ad ordinariam erga Episcopos obedientiam, qua tenus ea in verbo Dei fundata est, retinendam, & ad piam compositionem & concordiam in omnibus etiam alijs articulis, quoad citra Dei & cōscientiæ lationem fieri potest, nos semper obtulimus & adhuc offerimus.

Quòd autem non omnes abusus probamus, seuerissimo Dei mandato, cui plus quàm hominum auctoritati parendum est, cogimur.

Quòd verò nos ad Concilium referimus, ideo fit, quòd in fidei controuersijs nulla alia via, præter hanc, iusta sit. Et nos hac in re nihil iniustum quæsiuisse speramus. Præterea huius Concilij mentionem fecimus, indicaturi obedientiam nostram, vt perspiciatur, nos à sancta Catholica Ecclesia defectionem non moliri.

Speramus etiam, si tractatio huius causæ ad optatum finem, quod nos à nostra parte minimè vellemus, hoc tempore non

non

non perueniret, eam rectius in Concilio, quàm alibi, cognosci posse.

Et licet in Concilio aliquid grauius vel molestius acciderit, tamen vnica ea via, ad eiusmodi causas tractandas, legitima & apta est, ideoque necessarium esse iudicauimus, vt nos ad Concilium referamus: sicut & ante annū adhuc in Comitijs Spirensibus tale Concilium necessarium visum fuit, & vi recessus illorum Comitiorum à C. M. vestra decretum, sicut in proxima responsione nostra necessariò nobis demonstrandum fuit.

Quid verò quidam de Concilijs scripserint & docuerint, de eo singuli respondere ipsi possunt. Nos enim Concilijs suum debitum honorem iuxta Canones tribuimus. Proinde in bona spe sumus, vos publicæ salutis Ecclesiæ causa, si fortè hoc loco amicè cõponi causa non posset, toties antea decretum & promissum Concilium promoturos potiùs, quàm tali commemoratione impedi-
menta obiecturos esse.

A Deo autem sperabimus, in eiusmodi Oecumenico, libero, Christiano Concilio, quale petatum & promissum est, (etiã si hoc in loco integrè non transigaret: qua in re tamen, sicut sæpius indicatum est, nihil in nobis desiderabitur) vbi multi docti & graues viri, de negocijs conferent, eaque accuratè expendent, Deum sua benedictione affuturum, vt iuxta præsentis C. M. Indictionis literas, omnia, quæ non rectè exposita aut tractata sunt, ad iustam, vnicam & Christianam veritatem perducantur. Ex his omnibus faciliè coniectari & expendere potestis, quomodo vestra postulata talem, sicut antè dictum, finem apud nos sortiri potuerint. Si autem aliæ, & magis possibiles viæ, quæ ad totalem & amicam huius contro-
uersiæ compositionem aut minimum ad idoneam eius in caritate & mansuetudine tractationem, iuxta Cæs. M. literas, à vobis vtiliter propositæ aut proponendæ essent, nos nulla in re æqua defuturi essemus.

Nos autem à nostra parte cogitauimus, idoneam viam & medium, & Cæs. M. literis publicis conforme futurum, si ab vtraque parte, æquali, & tamen exiguo numero, certæ quædam personæ huius negotij peritæ, pacis ac concordie amantes ordinentur, quæ de controuersis articulis, & præcipuè illis, qui in Ecclesiæ usu sunt, in charitate, lenitate, & mansuetudine inuicem

agent. Confidimus enim tales tractatores laboraturos, ut negotium ad bonam concordiam perducatur. Nec in nobis, iuxta sæpius, me repetitam promissionem, vlla in re, quæ per Deum, & conscientiam nostram fieri potest, aliquid desiderabitur, &c.

Decreto igitur die 14. Augusti colloquio paucorum veritatis & pacis amantium, qui de controuersis articulis piè conciliandis, & concordia ac vnitatem Ecclesiarum restituenda placidè & amicè conferrent: Cardinalis Moguntinus, & Georgius Dux Saxonie, & alij, ut se ad tractationem de pace instruerent, à Iohanne Eccio Theologo iudicium & censuram de singulis Confessionis Articulis, & consilium ac media, quibus controuersi articuli componi & conciliari possent, breui & neruoso scripto sibi explicari petunt, is sequentem censuram eis exhibuit.

Articulus I. de vnitatem Essentia & Trinitatem personarum concordat cum Ecclesia.

Articulus II. de peccato Originali, concordat cum Ecclesia: at diffiniendo, quid sit peccatum Originale, discordat ab Ecclesia. Medium esset, quod exprimerent concupiscentiam illam innatam esse peccatum Originale ante Baptismum, & post Baptismum esse sequelam aut poenam Originalis peccati, non autem peccatum.

Articulus III. de CHRISTO IESU concordat.

Articulus IIII. concordat cum Ecclesia, quod proprijs viribus non possumus iustificari: Sed discordat, quod tribuit iustificationem fidei, & negat merita nostra. Concordarent, si fidei operanti per dilectionem attribuerent Iustificationem: id quod Sanctus Paulus docet Galat. 5.

Omittere autem debent hanc dictionem, SOLA, quia simplices decipiuntur, quod sola Fides, exclusa gratia & operibus, iustificet.

De meritis concordarent, si se resolverent, quod opera de sui natura & in se non essent meritoria, sed solum ex Deo, ex misericordia Dei, ex gratia Dei assistente, præueniente & cooperante. Sic Dominus reddit mercedem laborum sanctorum suorum.

Articulus V. concordat, quod Spiritus sanctus datur per Sacramenta, ut per instrumenta. De fide autem & meritis dicatur, ut supra in quarto.

Articulus VI. concordat, quod Fides parit bona opera cum caritate: de fide ut supra.

Articu-

Articulus VII. discordat, quòd Ecclesiam dicunt bonorum, cùm in ea sint boni & mali. Concordari posset, quando Ecclesiam dicerent Sanctorum, sicut & nos dicimus Ecclesiam sanctam à sanctitate fidei, sacramentorum, gratiarum & donorum, & à principali fit denominatio, modò boni sint principales: & ipsi admittunt malos ministros in Ecclesia.

Articulus VIII. de malis ministris concordat.

Similiter NONVS.

Articulus X. concordat de veritate Eucharistiæ: non tamen rapiatur ad utramque speciem.

Articulus XI. concordat de absolutione, discordat de confessione: de quo parte II. Articuli. IIII.

Articulus XII. concordat de reiteranda pœnitentia, discordat de partibus Pœnitentiæ. Concordari posset, quia contritionem cum Ecclesia ponunt pro prima parte: at Fidem aduersarij, & nos ponimus: ipsi ponunt hanc fidem pro parte Pœnitentiæ, nos dicimus fidem non esse partem Pœnitentiæ, sed Fides præsupponitur, vt fundamentum. Itaque plus est contentio Verbalis quàm Realis: & cùm ipsi confessionem admittant, ponant eam pro secunda parte Pœnitentiæ cum Ecclesia.

Præterea nos ponimus satisfactionem, tertiam partem Pœnitentiæ, ipsi verò fatentur debere sequi fructus bonorum operum, vbi iterum solùm est lis verbalis, non realis.

Articulus XIII. concordat cum Ecclesia.

Articulus XIII. concordat in verbis, sed in practica discordat, cùm non vocent plebanos & prædicatores secundum communem Iuris dispositionem, aut prouincialem ordinarij ordinationem, quod esset legitime vocare.

Articulus XV. concordat in principali: de traditionibus infra Articuli. ultimo.

Articulus XVI. concordat de Magistratu ciuili.

Articulus XVII. de aduentu CHRISTI concordat.

Articulus XVIII. de Libero arbitrio concordat.

Articulus XIX. de causa peccati concordat cum Ecclesia.

Articulus XX. de fide & operibus solùm excusat Concionatores. ideo non est curandus, modò sicut dictum est Artic. IIII.

Articulus XXI. discordat de cultu Sanctorum. Nam hic tria sunt, vene-

ratio Sanctorum, Inuocatio nostra ad Sanctos, Intercessio Sanctorum pro nobis. Venerationem admittunt Lutherani, duo alia negant: intercessionem Sanctorum admittunt Sacramentarij. Concordia hic nulla est reperibilis, nisi fateantur cum Ecclesia, cum viuus uiuentem inuocare possit, mortalis mortalem, peccator peccatorem, egensegentem, cur non possit immortalem, iustum, immunem à peccato, diuitem in gratia, in bonis, in misericordia & caritate abundantiori pro nobis æmulantem.

SECUNDA PARS.

Articulus I. discordat. Concordari posset, cum sub vtraque specie communicare non sit contra fidem, & olim in multis Ecclesijs fuerit obseruatum, posset tolerari communio sub vtraque specie libera, sicut toleranda iudicabatur in Concilio Basiliensi cum Boëmis, cum tribus conditionibus: Prima, quod non communicarentur pueri: Secunda, quod doceretur vtramque speciem non esse necessariam: Tertia, quod sub vna specie non plus sumeretur quam sub duabus, his, qui in Ecclesijs communicarent. An autem expediat illam tolerandam vsque ad futurum Concilium, prudentioribus committo.

Articulus II. discordat, quia nunquam de Iure subsistit Coniugium, quo Sacerdos in sacerdotio constitutus duceret uxorem. Concordari posset, quod, sicut olim à temporibus Apostolorum vsque ad Cyricum ferme 400. annos coniugati promouebantur in Sacerdotes: an hodie expediret, dubito. Quoad Sacerdotes, qui de facto contraxerunt, posset fieri concordia, quod toleraretur vsque ad futurum Concilium, non secus quam publica prostibula: quod non amplius prædicarent aut in Ecclesia ministrarent, nec admitterentur ad ciuiles functiones.

DE MISSA.

Articulus III. de Missa discordat. Concordari posset cum Ecclesia, quod non esset amodò Eucharistia Sacrificium victimæ, sicut fuit in ara crucis: Si tamen non negarent, sicut corpus Christi fuit oblatum in veteri Testamento figuraliter, in cruce passibiliter, ita in Missa mysterialiter, quæ mysterialis oblatio esset memoria oblationis victimæ in cruce: sed propterea Missæ priuata non essent abrogandæ.

DE CONFESSIONE.

Articulus IIII. de Confessione discordat. Concordari posset iuxta eorum probationem, Delicta quis intelligit? Psal 18. Nam etiam Ecclesia non vult hominem

hominem obligari ad peccata non intellecta. Ergo concedant peccata esse confitenda, quæ quis intelligit, tum concordabunt cum Ecclesia.

Articulus V. iudicetur ex VII.

DE VOTIS.

Articulus VI. de votis Monasticis discordat cum Ecclesia, nec potest concordari: quia, etsi vouere sit liberum, tamen reddere est præceptum & iuris diuini. Vnde assentientes huic articulo, sunt rei & debitores omnium votifragiorum, quæ fiunt. Etiam vniuersalis Ecclesia non posset concedere hunc articulum.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Articulus VII. discordat cum Ecclesia, quia aufert & regimen & potestatem statuendi pro subditis, vt ordinentur in vitam æternam, quæ potestas semper fuit in Ecclesia, vt ex statutis & præceptis Sancti Pauli liquet, & ex decretis in primo Concilio Apostolorum, & sequentibus Concilijs sanctis. Ille enim Articulus auferret Ecclesiasticæ disciplinæ neruum, confunderet omnem ordinem, & inobedientiam foueret ac rebellionem. Concordari posset, quod tolerarentur aut mitigarentur aliquæ constitutiones Ecclesiæ, non tamen fieret pro concupiscentia carnis.

In summa Articuli difficulter concordabiles & non acceptabiles per Ecclesiam.

De cultu Sanctorum.

De communione sub vtrâq; specie.

De Coniugio Sacerdotum.

De votis Monasticis.

De sacrificio Missæ.

De constitutionibus humanis.

In his sex punctis arbitror omnem latere difficultatem: Quæ in alijs articulis, si simul essent duo Principes & duo docti ex vtrâque parte, facile componi & tolli posset.

A nostra etiam parte Philippus Melanthon & cæteri Theologi, Electorem Saxonie & coniunctos Principes, ad tractationem de pace, seriò expetendam & suscipiendam, exhortantur: & media restituendæ concordie proponunt sequenti scripto.

Postquam

Postquam diligenter & accuratè causam totam considerauimus, reuerenter monemus Principes, vt cogitent, se Deo & Reipub. hoc officium debere, vt omnes vias & media obtinende & conseruanda pacis quarant & attentent: non tantum vt propria damna & vastationes regionum & populorum sibi subiectorum cauant, verum etiam, quia coram Deo excusari non possunt, si in distractione non necessaria perseuerare volent. Deinde videmus quanta mala ex hac diuulsione existant, quanta contumacia & petulantia vulgi, quae sectae, qui errores quotidie proueniant. Ac si, quod DEVS clementer auertat, bellum existet, metuendum erit, nec Ecclesiam, nec Imperium deinceps in suo statu conseruari posse. Hoc tantum merito diligenter cogitari deberent. Præterea necessitas summa Ecclesiarum flagitat, vt Disciplina & Scholæ restituantur, ne iuuentus & adulti planè in beluina feritatem aut Ethnicam prophanitatem degenerent. Non potest autem disciplina legitima in hoc schismate institui aut retineri. Ideo subiectissimè petimus, vt Principes propter DEVM & propriam salutem de pace restituenda diligentissimè laborent. Et si enim verendum est aduersarios fore duriores: tamen conscientia nostra tranquilliores erunt, si nos publica saluti & paci non defuisse sciamus.

Deum oramus, vt gratia sua huic tractationi pacis adsit. Paulus inquit: Pacem habet cum omnibus, quantum fieri potest. Cum igitur in doctrina & rebus necessarijs ne latum quidem pilum cedimus, vel aduersarijs largimur, sed tantum in alijs ritibus externis, in quibus non est posita salus nostra, & qui absq; perturbatione conscientiarum seruari possunt: tunc piè & necessario cedimus iuxta illud: Omnibus omnia factus sum. Omnia quidem licent nobis, sed non expediunt.

Iuste licet nobis ceremonias externas seruare, quomodo, vbi & quando volumus. Quid si multorum hominum salus & beatitudo pertinaci contentione de rebus non necessarijs, impeditur: tum libertate nostra ad edificationem, non ad destructionem nobis concessa horribiliter offenso Deo abuteremur.

Ad talem tractationem necesse erit, vt aduersarijs etiam à nobis aliquid concedatur. Aliàs enim tractatio non esset. Ideoq; deliberandum, quid concedi, & quæ negotia nullam tractationem ferre possint.

Ac sequentia capita nos quidem talia esse, vt de ijs cedi nihil possit, censemus.

I.

Primum, vt doctrinam, quæ hætenus apud nos tradita est de Fide, de bonis operibus, de libertate Christiana, eo modo, sicut hætenus apud nos tradita est, prædicari sinamus: intacta tenorem exhibita confessionis.

II.

Vt utraq; species Sacramenti porrigatur.

III.

Ne urgeamur ad priuatas Missas rursus instituendas eo modo sicut Aduersarij eas hætenus celebrarunt, velut sacrificia pro viuis & mortuis, per quæ remissionem peccatorum impetremus.

III.

ut coniugium Sacerdotibus & alijs Ecclesiasticis liberum relinquatur.

Monasteriorum mentionem facere, necessarium esse non iudicamus. Si enim Missæ re-
stitui non debent, sequitur, Monasteria non esse restituenda. Semper enim Missam opponere
licet, quæ præcipuus & summus in eis cultus existat.

Petendum etiam est, ut libertatem in traditionibus concedant: quales sunt, de disci-
mine ciborum, de certis temporibus, & modo confessionis præscribendo.

E contra utile esset, Principes in genere sese offerre ad ea omnia recipienda, quæ cum
Deo & bona conscientia recipere ipsisliceret.

Hi autem sunt præcipui Articuli.

De communibus & publicis ac scandalo carentibus ceremonijs in Ecclesia vniuniformiter
seruandis, sicut in alijs locis seruantur. Omnino enim in Ecclesia ordinem aliquem retineri
necesse est propter teneram ætatem & imperitum vulgus. Nec prodest, ut quilibet conciona-
tor singulares ritus instituat.

Concedendum igitur est, ut similes ceremoniæ maxima ex parte sint in ordine Missæ,
Item cantiones Latine, sed tamen ut Germanice ad docendum populum simul tolerantur ac
vrgeantur.

De Sacerdotum obedientia Episcopis reddenda, ut Episcopi ordinent, si modo doctrinam
non persequantur, ac neminem impjjs iuramentis aut oneribus obstringant, &c. Nam hic or-
do, ut Episcopi Sacerdotibus, tanquam Superintendentes, præficerentur, multas iustas & gra-
ues causas habuit. Sacerdotes enim Superattendentes habere oportet, & politici gubernato-
res regiminis Ecclesiastici rationem diu habere non poterunt. Sumtus etiam magni sunt, &
Episcopi suos redditus ideo habent, ut illa curent. Neg, decet nos talem ordinem gubernatio-
nis, qui ab initio in Ecclesia fuit, sine graui causa conuellere & labefactare: Periculosum e-
nim est coram Deo politias mediocriter constitutas diuellere. Et si enim Papa Antichristus sit,
tamen sub illo, tanquam sub Turca, esse possumus, modò doctrinam puram, & liberam serue-
mus, sicut Iudæi sub Caipha fuerunt.

De Iurisdictione in causis matrimonialibus cognoscendis, Item de Excommunicatione
tantum in manifestis delictis, non in causis ad politica Iudicia pertinentibus non necesse est
nunc disputationes mouere, quousq; obedientia & Iurdictio se extendere debeat. Nam de
his in Tractatione agendum est. Quod si doctrina pura manebit: modus inueniri facile po-
test.

Quod autem Principes conqueruntur quasdam causas ad eorum Iudicia pertinentes in
Episcoporum Iudicia pertrahi: fortassis penes Principes olim culpa fuit, & occurrere his dein-
ceps poterit.

Item si Magistratus manifesta delicta puniat, Officiales excommunicatione sua nõ mul-
tum lucrabuntur, sicuti Principes etiam officij ratione punire debent. Negligentia Principum
auxit potentiam Episcoporum.

De discrimine ciborum, ieiunijs, &c. si in his libertatem concedi peteretur, nec tamen
obtinere posset: non magnopere animandum esse cogitamus.

De

De Monasticis & alijs Ecclesiasticis bonis, quod Cesar Ecclesiaytile esse indicabit, idem Principes quoq, se facturos esse offerant.

Hoc modo vtraque parte, suorum Theologorum consilij & sententijs instructa, tandem die 16. Augusti colloquium inter quatuordecim Delectos vtrinque ad media concordia quærenda, inchoatum est. Ex quibus Pontificij fuerunt, Episcopus Augustanus, Christophorus Stadion, Dux Brunsvicensis Henricus, & post abitum eius, Dux Saxoniae Georgius, Cancellarius Coloniensis, Cancellarius Badensis, D. Iohannes Eccius, Ordinarius Ingolstadiensis, D. Conradus Vuimpina, Ordinarius Francofordiensis, D. Iohannes Cocleus, Præpositus Ecclesiae S. Seueri Erfordiensis. Inter hos Cancellario Badensi, D. Veho, proponendi ac dicendi partes datæ fuerunt.

Ex Protestantibus delecti sunt, Dux Saxoniae Iohannes Ericus, Electoris Filius, Marchio Brandenburgensis Georgius, Doctor Gregorius Bruck, Pontanus, Doct. Heller, M. Philippus Melanthon, M. Iohannes Brentius, M. Erhardus Sneppius. Ac Doctori Pontano dicendi & proponendi labor iniunctus fuit.

Initio autem ACTA totius COLLOQYII, sicut ad omnes Imperij ordines à Delectis Pontificijs summatim die 22. Augusti relata sunt, præmitteretur, Deinde formulas Concordia vtrinque propositas, & Iudicia de his Lutherici aliorum adiungemus. Et si enim quædam de nostrorum concessionibus,

Pontificijs secus narrata sunt: tamen summa & series totius actionis in-

de perspicipi poterit, & Correctio Relationis in fine à no-

stris addita, veritatem clarè demon-

strabit.

SVMMA

SVMMA TRACTATVS, AD CONCORDANDVM FIDEI CAVSAM

INSTITVTI: AD QVEM PERAGENDVM EX

vtraque parte septem personæ depu-
tatae fuerunt,

DVO PRINCIPES, TRES THEOLOGI ET
duo Canonistæ.

Optum est itaque negotium illud 16. Augusti post me-
ridiem, hora secunda, vbi deputati à communibus Im-
perij statibus, in prologo alios de quinque punctis ad-
monuerunt: Primò, vt tractatus iste fieret sine conten-
tione, absque disputatione, amico partium colloquio: Secundò, vt
fieret absque determinatione, siue conclusione, citra præiudiciũ,
quòd omnia sint referenda ad status Imperij, & per eos ad C. Maie-
statem: Tertiò, vt nihil tractaretur, quod esset vel Catholicæ fidei,
vel paci communi contrarium: Quartò, vt pars aduersa velit se cõ-
formare Cæs. Maiestatis responsioni, tanquam sacre Scripturæ &
Ecclesiæ conformi: Quintò, vt acta eiusmodi tractatus non diuul-
garentur, nisi ad eos quorum interest. In hæc quinque consense-
runt deputati partis alterius, quamuis de Cæs. Maiestatis respon-
sione sibi non exhibita, non nihil conquererentur: quæ tamen eis
non denegabatur, quotiescunque opus foret. Quibus præmissis,
mox eodem vespere cœptum est agi super articulis exhibitæ Con-
fessionis ex ordine singulatim.

I. ARTICVLVS DE TRINITATE PERSONARVM, ET VNITA- te essentia.

In hoc Articulo concordant omnes, & rectè damnant Mani-
chæos, Valentinianos, Arrianos, Simonianos, Mahometistas, Sa-
mosatenos veteres & neotericos.

II. ARTICVLVS DE PECCA- TO ORIGINALI.

In hoc quoque concordant, & rectè damnant Pelagianos &
alios,

alios, utpotè Zuinglianos & Anabaptistas, qui peccatum originale negant: Discordabant autem definitione peccati Originalis. Lutherani, suam sententiam nostræ conformantes, dixerunt: Peccatum Originale esse carentiam iustitiæ Originalis: cuius sanè peccati culpa tollatur per Baptismum, fomes autem & concupiscentia in homine remaneat.

III. DE DVABVS NATVRIS IN CHRISTO.

Concordant, ut habetur in symbolo Apostolorum.

IIII. DE FIDE.

Cùm de Fide iustificante ageretur, nolimus admittere, nos SOLA Fide iustificari, quia id Apostolus Iacobus quoque non admittit: unde concordatum est, ut dicatur, Nos fide iustificari, sed non sola fide, quia id nulla scriptura habet, sed potius contrarium. Omisita itaque voce Sola, concordatum est, quòd Iustificatio seu remissio peccatorum fiat per gratiam, gratum facientem, & si dem formaliter: per verbum & sacramentum instrumentaliter.

V. DE VERBO ET SACRAMENTORVM MINISTERIO.

Concordant, & rectè damnant Anabaptistas, qui verbum externum contemnunt.

VI. DE BONIS OPERIBVS.

Concordant, quòd oporteat bona opera à Deo mandata facere. Sed correctum est, ne dicatur solam fidem iustificare, ut supra Articuli IIII.

VII. DE ECCLESIA.

Concordant, & fatentur, in Ecclesia esse in hac vita non solum sanctos, sed etiam malos & peccatores.

VIII. DE

VIII. DE MINISTERIO MALORVM IN ECCLESIA.

Concordant, quòd etiam mali possunt administrare sacramenta, & rectè damnant Donatistas & similes, qui negabant licere vti ministerio malorum in Ecclesia.

IX. DE BAPTISMO.

Concordant, & rectè improbant Anabaptistas, qui improbant baptismum puerorum, & affirmant sine baptismo pueros saluos fieri.

X. DE VENERABILI SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

Concordant, quòd corpus & sanguis Domini verè adsint: & promeliori declaratione additum est, verè & realiter, teutonicè, *wesentlich*.

XI. DE CONFESSIONE.

Hic articulus remissus est ad secundum articulum infrà de Abusibus.

XII. DE PARTIBVS POENITENTIAE.

Post longam disceptationem cõcordârunt nobiscum in hæc verba: Non recusamus tres partes poenitentiae ponere, scilicet: Cõtritionem, quæ significat terrores incussos conscientiae agnito peccato: Confessionem: Sed in hac parte respicere oportet Absolutionem, & illi credere. Non enim remittitur peccatum, nisi credatur, quòd propter meritum passionis Christi remittatur. Tertia pars est Satisfactio, videlicet digni fructus poenitentiae: sed propter satisfactiones concorditer sentimus non remitti peccata: quoad culpam. Verùm de hoc nondum conuenit, vtrùm necessariae sint satisfactiones ad remissionem peccati, quoad poenam. Rectè autem damnant hîc Anabaptistas & Nouatianos.

Q

XIII. DE

XIII. DE VSV SACRAMEN- TORVM.

Concordant, quòd sacramenta instituta sunt non modò
sint notæ professionis inter homines, sed magis vt sint signa & te-
stimonia voluntatis Dei erga nos.

XIIII. DE ORDINE ECCLE- SIASTICO.

Hic remissus est ad articulum 7. infrà de Abusibus.

XV. DE RITIBVS ECCLESIA- STICIS.

Hic articulus remissus est ad articulum 5. 6. & 7. infrà de abu-
sibus.

XVI. DE MAGISTRATIBVS ET PO- TESTATE SECVLARI.

Concordant, & rectè damnant Anabaptistas, qui ciuilia offi-
cia interdiciunt Christianis.

XVII. DE EXTREMO IVDICIO.

Concordant, & iure damnant Anabaptistas, qui damnatis fi-
nem pœnarum futurum esse putant.

XVIII. DE LIBERO ARBITRIO.

Concordant, quòd liberum arbitrium habet homo, sed sine
gratia Dei, iustificationem operari non potest.

XIX. DE CAUSA PECCATI.

Concordant, quòd causa peccati est voluntas malorum, et
diaboli & impiorum.

XX. DE FIDE ET OPERIBVS.

Concordant in hoc, quòd oporteat nos bona opera facere,
quòd sint ad salutem necessaria: & quòd opera bona, quæ ex fide
gratia fiunt, apprimè Deo placeant, & quòd ex promissione Dei re-
munerentur.

mun-

munerentur. Cæterum an opera nostra sint meritoria, & quatenus in eis confidendum sit, non concordant.

XXI. DE CVLTV SANCTORVM.

Concordant primò, quòd omnes sancti & angeli in cœlo apud Deum pro nobis intercedant. Secundò, quòd sanctorum memoria & festa, in quibus Deum oramus, vt nobis intercessionibus sanctorum profint, piè & rectè obseruantur. An verò Sancti à nobis inuocandi sint, non satis concordant: dicunt quidem se id non prohibere. Cùm autem Scriptura non doceat inuocare sanctos, ipsi nolunt inuocare, tum quia Scriptura non docet, tum quia abusus periculosus ipsis videtur.

SVMMA PRIMAE PARTIS CONFES-
SIONIS PRINCIPVM.

Prima pars Confessionis complectitur articulos 21. in quibus concordant nobiscum, in quindecim quidem per omnia, in alijs autem ex parte. Tres enim infra remissi sunt ad abusus, nempe vndecimus, decimus quartus, & decimus quintus. Tres item ex parte discordant, nempe duodecimus, vigesimus & vigesimus primus.

Concordant	I.	Remissi sunt infra	{	XI.	Ex parte discordant	{	XII.
	II.			XIIII.			XX.
	III.			XV.			XXI.
	IIII.						
	V.						
	VI.						
	VII.						
	VIII.						
	IX.						
	X.						
	XIII.						
	XVI.						
	XVII.						
	XVIII.						
	XIX.						

SECUNDA PARS CONFES- SIONIS DE ABVSIBVS, HABET VII. ARTICVLOS.

Die 18. Augusti variè, multumque disceptatum est de modo agendi super reliquis septem articulis: conuen- tum est tandem, vt ex ordine ageretur de omnibus, sed non scorsim & sigillatim, sicut priùs, sed de omnibus simul. Maluissent Catholici de posterioribus primùm agere, verentes, ne de vtraque specie mox spargeretur rumor ad populum. Lutheranis autem renitentibus cœperunt Catholici in scriptis moderamen proponere, ea tamen protestatione, vt nihil determinarent neque concluderent, sed ad status atque Cæs. Maiestatem omnia referrent. Primùm igitur de vtraque specie actum est in hunc modum.

ARTICVLVS PRIMVS DE VTRA- QUE SPECIE SACRAMENTI.

Moderamen Catholicorum die 19. Augusti, vt permissione Sedis Apostolicæ aut eius legati, consentiente C. M. tanquam supremo Ecclesiæ aduocato, permetteretur Lutheranis populis vtraque species sacramenti, sub his ferè conditionibus:

I.

Vt eorum Parochi suis tantùm Parochianis, & in ijs tantum locis, vbiam aliquot annis consuetudo ista inualuit, vtramque speciem darent.

II.

Vt id fieret confessione præuia, iuxta consuetudinem antiquam.

III.

Vt tempore Paschali, & quandocunq; hoc sacramentum communica-

munica-

municaretur, docerent populum, non esse præceptum Dei vtramque speciem sumere.

IIII.

Vt docerent, Christum totum sub altera specie tantum, non minus quam sub vtraque & esse & sumi.

V.

Vt prædicarent eos non peccare, qui sub altera tantum specie communicant.

VI.

Vt subditis suis alteram tantum speciem petentibus illam darent, aut dari procurarent.

VII.

Vt speciem vini non reseruarent, non deferrent ad infirmos per plateas, sed in Ecclesia aut in domo, sub missarum celebratione, vtramque speciem petentibus darent.

SEQVITVR RESPONSIO
PARTIS ADVERSAE, DIE
XX. AVGVSTI.

Volunt vt Sacramentum sumatur confessione præuia: Volunt vt Parochi & Concionatores pacificè de his loquantur, vsque ad vltiorem discussionem in Concilio: Fatentur item totum corpus Christi sub specie panis esse: Negant hætenus vlli à se prohibitum fuisse sacramentum sub vna specie sumere, vbiq; habere potuit: Negant apud se speciem vini in vasis fuisse aut reseruata, aut ad infirmos deportata: Volunt denique in honore apud se haberi venerabile sacramentum, sicut hætenus.

Cùm deinde Catholici obscuriora quædam verba eorum peterent declarari, post longum hunc tractatum die 21. Augusti responderunt Lutherani, declarantes, confessionē præuiam à quolibet communicaturo fieri debere super maioribus punctis, quibus onerata habeat conscientiam, vt petat super ijs consilium & con-

solationem. Secundò declararunt, se credere totum Christum, corpus & sanguinem eius, Deum verum & hominem esse sub vtraque specie, atque etiam sub vtralibet; aut altera verè esse. Tertiò declararunt inter disputandum, quòd non damnent eos, qui olim vnam tantum speciem sumserunt, aut hodie sumunt: neq; item credant, vnam speciem tantum sumentes iniquè agere: nolint tamen id fuisse prædicandum esse. Et tantum de vtraque specie inter illos septem & septem actitatum est. Ex quibus liquet, non magnam fuisse habere inter partes discordiam. Nam in his tantum discordant à nobis, quòd, licet credant, sicut nos, non peccare eos, qui vnam speciem sumunt, nolunt tamen vt id suis prædicetur: cumque fateantur sub vna specie totum Christum verè esse, contendunt tamen præceptum esse Christi, non modò Presbyteris, sed & laicis datum, vtramque sumere: quia dixit: Bibite ex hoc omnes. Nos autem respondimus ex Marco, Et biberunt ex eo omnes, vt intelligatur clare, illud ad discipulos duodecim, qui cum eo discumbebant, dictum fuisse. Nisi igitur obsteret pertinacia, facillè posset hac de re concordari.

II. ARTICVLVS DE CONIVGIO SACERDOTVM.

Catholici propter bonum pacis hæc media in scripturis posuerunt: Quamuis eiusmodi sacerdotes propter votum & sacros ordines, quos voluntariè susceperunt, non potuerunt legitimum inire coniugium, ad parcendum tamen seductis mulierculis, nutriendisque prolibus, atque ad euitanda scandala, aliasque occasus tolerarentur ij sacerdotes, qui de facto contraxerunt, vsque ad futurum concilium, absque tamen corroboratione aut approbatione, sub his sanè conditionibus.

I.

Vt in ijs tantum locis tolerarentur, vbi iam aliquot annis consuetudo fuit.

II.

Vt de cætero ante Concilij determinationem nullus sacerdotum

dotum contraheret; qui autem contraheret, ab officio & beneficio depositus proscriberetur, aut alias lueret pœnas.

III.

Vt, si qui ex coniugatis de facto, à cœpto resilire, & ad cœlibatum redire velint, non prohiberentur, sed foret eis liberum, atque obtenta absolutione, in officio & beneficio permanent.

III.

Vt daretur opera, quatenus in ijs locis, præsertim in parochijs, vbi nunc coniugati sunt, quamprimum fieri queat, alij, qui cœlibes sunt, in locum eorum promouerentur.

V.

Vt coniugati statim ab officio & beneficio suspenderentur, nisi à sede Apostolica aut eius legato tolerantiam in officij aut beneficiij sui ministerio obtinerent. Adiectum præterea fuit, vt concubinatus sacerdotum prorsus tollatur, & ab ordinarijs vltius non toleraretur. Denique in Concilio proponatur, an expediat de cætero coniugatos ad sacerdotium admittere, sicut olim aliquot seculis factum est.

RESPONSIO PARTIS IN SCRIPTIS TRADITA.

Primò remiserunt nos ad scripta suæ confessionis, vbi putant se habere iustas causas approbandi coniugia sacerdotum. Secundò, prætenderunt scandala fornicantium sacerdotum, propter quæ admiserunt illis coniugia. Tertiò, dixerunt donum castitatis paucis dari: idcirco post obitum coniugatorum sacerdotum rursus coniugatos in locum eorum suscepturos esse. Quartò, suam sententiam ex his confirmauerunt, quæ nos in fine de concubinato & de futuro concilio vltro adieceramus.

Q 4

De hac

De hac materia nihil ampliùs tractatum fuit inter illos septem & septem, quia maior erat discordia hìc quàm suprà, de vtraque specie. Relinquebantur igitur ad status Imperij & ad Cæs. M. referenda. Cæterùm ad argumenta confessionis eorum satis dictum est in responsione C. M. Et concubinatus scandala frustra nobis obijciunt, cum vltro promitteremus ea tollenda esse. De dono autem castitatis nimis modicæ sunt fidei, quia non credunt illud cui libet, qui rectè à Deo petit, dari posse, cum Christus dicat: *Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis; petite & accipietis.*

III. ARTICVLVS DE MISSA.

Petierunt Catholici, vt tam publicæ, quàm priuatæ missæ celebrentur consuetis festis, super altare, cum inclusione vtriusque Canonis, minoris scilicet ac maioris, sicut hactenus in tota Catholica obseruatum est Ecclesia. Et ne verbaliter oriretur contentio super his verbis, oblatio, hostia, sacrificium, hanc adiunxerunt distinctionem triplicis oblationis: nempe, quòd Christus oblatus est in agno Paschali Veteris Testamenti figuraliter seu typicè, in cruce autem passibiliter, vbi seipsum obtulit Deo Patri pro peccatis nostris: Porro in missa quotidie offertur mysterialiter & repræsentatiuè, in memoriam suæ passionis & oblationis in cruce semelfactæ. Est ergò missa non reuera victima, sed mysterialis & repræsentatiua.

RESPONSIO PARTIS ADVERSÆ IN SCRIPTIS DATA.

Volunt vt Missæ celebrentur in consuetis vestibis Ecclesiasticis: cumque hactenus in terris eorum sint celebratæ (vt affirmant) in suis substantialibus consuetisq; ceremonijs, honorificè, iuxta institutionem Christi, volunt vt deinceps debito quoque honore celebrentur. Cum autem Catholici peterent ampliorem declarationem, de vtroque Canone, & de Missis priuatis, in scripto nihil responderunt; inter disceptandum verò interrogati, cur sacrum canonem non acceptarent, tres obtendebant causas: Primò, quia dicimus mortale committi peccatum, si in missa omittatur: Secundò, quia

dò, quia

dò, quia affirmant sacrificium missæ: Tertiò, quia inuocantur in eo Sancti. Ad hos breuiter & catholicè responsum est: Primò, licet verè peccatum sit mortale, Canonem omittere tamen id in Canone non habetur. Secundò, sacrificium mysteriale & repræsentatiuum nec ipsi negare possunt. Tertiò, sancti non inuocantur in canone, sed commemorantur. Ipsimet verò comprobauerunt suprà nobiscum sanctorum commemorationes & memorias. Non est igitur magna super hoc articulo discordia: pertinaciter tamen eijciunt & Canonem & Missam priuatam, licet nullam habeant causam iustam.

IIII. DE CONFESSIONE.

DE Confessione Catholici nihil in scriptis seorsim & specialiter proposuerunt, quia bis fuit antea de ea mentio & deliberatio facta, nempe articulo XII. circa partes Pœnitentiæ, & postea circa communicationem vtriusque speciei. Pars verò aduersa specialiter de ea mentionem fecit in scriptis, quæ Catholicis tradidit, cum maiore declaratione, quæ in confessione habetur. Tria igitur adiecerunt: Primum, non omittendam esse confessionem, propter ingentem ex absolute consolationem. Secundum, vt inde sciatur, quàm sublimis & salutaris clauium potestas. Tertium, vt populus assueat sua confiteri peccata, remitti etiam ea quæ non numerantur. De his itaque amplius inter partes disceptare non erat necessarium.

V. ARTICVLVS DE DISCRIMINE CIBORVM.

Catholici generaliter in scriptis petierunt, vt in ieiunijs, festis, confessionibus, precibus, processionibus, ceremonijs, ciborum temporumque discriminibus, alijsque id genus hætenus obseruatis consuetudinibus & sacramentorum administrationibus, ab Electore Saxonie alijsque Principibus & illis adhærentibus, omnia obseruentur, sicut in catholica Ecclesia consuetum est, & ab antiquo apud eos in vfu fuit. Ad hæc, pars aduersa specialiter per duos titulos in scriptis respondit, primò de ceremonijs, secundo de diebus

Q s

festis.

festis. Dicunt itaque primò, generales ceremonias charitatis gratia obseruandas, propter pacem & vnitatem Ecclesiæ, attamen sine conscientiæ grauamine, vt non reputentur pro necessarijs Dei cultibus, sed vt omnia ordinatè fiant, pacis & charitatis gratia. Secundo volunt, vt subsequenter diebus non vescamur carnibus publicè, nempe diebus quatuor temporum, & omni sexta feria, & sabato, in vigilia natiuitatis Domini, vigilia Pentecostes, vigilia Iohannis Baptistæ, vigilia omnium Sanctorum. Tertiò queruntur de prolixitate quadragesimæ, quam potius in diuersa tempora diuidi velint. Volunt tamen, vt sui eo tempore cæteris Ecclesijs, quantum possibile fuerit, conformes sint in ceremonijs, canticis, Euangelijs & Epistolis: nolunt præterea suis permittere, vt eo tempore carnes publicè vendantur.

De festis volunt, primò, vt consueta festa obseruentur, vt populus maneat in consuetudine audiendi verbum Dei, percipiendique, pro necessitate conscientiarum, Sacramenta. Secundo, vt nominatim seruentur hæc festa:

Omnes dies Dominici.

Natalis Christi, S. Stephani, S. Iohannis, Apostoli & Euangelistæ.

Circumcisio Domini.

Epiphania.

Septimana sancta propter celebrandam Passionem Domini.

Dies Paschæ, adiunctis duabus ferijs, 2. 3.

Ascensio Christi.

Pentecoste simul cum 2. & 3. ferijs.

Præcipua festa intemeratæ virginis & Dei genitricis Mariæ.

Festa omnium Apostolorum.

Michaëlis: & omnium sanctorum. Tertiò, vt hisce diebus seruentur consueta cantica, officia & lectiones ex scriptura. Quarto, vt litania in diebus rogationum propter populum ad cultum Dei adhortandum legatur.

VI. ARTICVLVS DE VOTIS MONASTICIS.

Hic petierunt in scriptis Catholici;

Primò, Vt omnia monasteria in terris eorum, quæ nondum desolata sunt, in antiquo cultu & ordine suo permaneant:

Secundò, Vt visitatio, obedientia & electio Prælatorum eis quietè sine impedimento dimittatur:

Tertiò, Vt nemo prohibeatur aut absterreatur in monasterium vel à nouo ingredi, vel post apostasiam reuerti:

Quartò, Vt à viæ vexatione protegantur monastici, in personis & bonis suis, vsque ad definitionem futuri Concilij:

Quintò, Vt apostatæ, qui absq; legitima licentia egressi sunt, in monasteria reuertantur, & nusquam in terris eorum tolerantur, nisi obtenta desuper licentia ab Ecclesiasticis & superioribus suis:

Sextò, Ne prælati eorum ad agendum ordinariè contra tales prohibeantur: attenta tamen eorum multitudine, non aliæ in eis poenæ intendi debeant, nisi iniuncta quædam poenitentia: qui autem posthac exierint absque ordinaria licentia, puniri debeant iuxta legum canonumque præscriptum: neque in hoc impediri debeant eorum Prælati.

Septimò, Vt monasteria desolata iterum à monasticis possideantur. Quòd si monachi & moniales haberi non possunt, bona & census eiusmodi monasteriorum referuentur per deputatas personas, à prælato proximo illius ordinis & loci, vsque ad futurum concilium, & non conuertantur in proprium commodum secularis potestatis. Quamprimum verò à monasticis rursus possidentur, omnes census & fructus illis reddantur, sicut antea.

RESPONSIO PARTIS ADVERSAE DE MONASTICIS.

Primò, referunt se ad ea, quæ super ijs in sua confessione exhibuerunt. Secundò, volunt ijs monachis & monialibus, qui adhuc apud eos in monasterijs degunt, ante definitionem Concilij liberum esse iuxta conscientiam ipsorum, ad manendum intus, siue ad exeundum foras. Tertiò, volunt monasticas personas quietas in sua conuersatione, vestitu & ceremonijs dimittere. Quartò, volunt omnem vim, quantum possibile est, ab eiusmodi personis arceri,

cere, & ne vlllo modo vis eis vlla inferatur, prohibere. Quintò volunt, vt bona & census defolatorum monasteriorum permaneant in manibus secularis potestatis, ad sustentandum personas, quæ modò exierint, & prædicatores & parochias & scholas vsque ad futurum Concilium.

VII. DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Catholici hîc generaliter petierunt, vt Episcopalis potestas & Iurisdictionis in terris eorum salua Episcopis permaneat: Quantum verò ad abusus & grauamina pertinet, conforment se ipsi Principes cæteris Imperij statibus, cum quibus consultant super ijs, & quæ conclusa fuerint, acceptent. Si quid autem dissidij specialiter habeant contra Archiepiscopos, Episcopos, vel Prælatos, siue ad Iurisdictionem, siue ad aliquid aliud spectet, per hunc tractatum nō impatiuntur præiudicium.

RESPONSIO PARTIS AD- VERSÆ.

Asentiuntur primò, vt regimen & potestas Episcopalis maneat: attamen per hoc nolunt iustificasse Episcoporum abusus, quòd negligentes sunt circa prædicationes, & Sacramentorum administrationes, circa ordinationes, & vitam presbyterorum, circa abusum excommunicationis.

Secundò volūt procurare, vt Episcopis debita exhibeatur obedientia, nempe vt Parochi & prædicatores eorū, ordinarijs locorum præsententur, vt Episcopis corrigere liceat excessus presbyterorum.

Tertiò, vt Ecclesiastica Iurisdictionis in causis, quæ ad forum Ecclesiasticum pertinent, non impediatur. De causis autem pecuniarijs, putant reliquos status in abusus mentionem facturos esse, quibus se propter promouendam pacem vsque ad futurum Concilium conformare volunt.

Quartò, vt Episcopalis excommunicatio in causis ad Ecclesiasticam Iurisdictionem pertinentibus non impediatur, si iuxta sacra Scripturæ dictamen exerceatur.

Hæc

Hæc omnia, ut acta sunt, die 22. Augusti, à deputatis Catholicorum ad Electores, aliósque Principes & status sacri Romani Imperij relata, & publicè recitata sunt.

CORRECTIO RELATIONIS.

IN quibusdam locis in relatione, non sunt recitatæ disputationes integræ: quæ res prægruat nos multipliciter, & reddit totam causam obscuriorem.

In exordio narrant nos consensisse inter cætera in hoc quoque, quod petatum est, ut conformemus nos Cæsareæ Maiestatis responsioni, tanquam sacre Scripturæ atque Ecclesiæ conformi. De hoc articulo apertè conquesti sumus, quod non possumus nos conformare illi responsioni, præsertim cum eam non viderimus.

DE IVSTIFICATIONE.

IN quarto articulo, de Fide iustificante, narrant concordatum esse, ut dicatur: Quod Fide iustificemur, sed non sola Fide, quia id nulla scriptura habeat, sed potius contrarium. Nos verò non concessimus, quod scriptura non habeat hoc, quod sola fide iustificemur, aut quod contrarium habeat: Imò manifestè reclamauimus, allegatis locis Pauli, Rom. 3. Absque operibus, & Eph. 2. Donum Dei est, & non ex operibus.

Deinde post longam disputationem concesserunt aduersarij, quod remissio peccatorum contingat, neque propter præcedentia, neque propter sequentia opera aut merita.

Item dixerunt eam per Fidem contingere: Et addiderunt, per gratiam gratum facientem: addiderunt & sacramenta.

Hoc concesso, diximus nos non excludere gratiam & sacramenta per vocabulum Sola, sed excludere opera. Quod si faterentur remissionem peccatorum contingere per fidem, non propter merita præcedentia aut sequentia, nos de verbo SOLA non rixaturos esse: & adiecta est additio ad nostrum articulum, quod fateamur remissio-

remissionem peccatorum contingere per gratiam gratum facientem & fidem formaliter, per Verbum & Sacramenta instrumentaliter. Hanc seriem rei gestæ Principes vtriusq; partis meminerunt.

De Inuocatione Sanctorum testatur Chirographum D. Cellarij Badensis, quòd vtraque pars consenserit, non extare in sacra Scriptura præceptum de Inuocatione Sanctorum.

IN SECVNDA PARTE.

arrant nos concessisse, quòd debeat fieri confessio priuata à quolibet cōmunicaturo, super maioribus punctis. Nos nunquam fecimus necessariam enumerationem delictorum. Quid autem concesserimus de Confessione, patet ex scriptis exhibitis.

DE VTRAQUE SPECIE.

Postea, de vtraque specie, non recitatur, quomodo excusauerimus vna specie vtentes. Et in tanta breuitate odiosè ponitur, quòd nolimus docere, quòd non peccent vnam speciem sumentes. Hæc qui sic legit nudè posita, cogitat nos probare ordinationem de vtraque specie, & tamen odio alterius partis, aut propter alias cupiditates, nolle hoc in concionibus publicis fateri.

Nos verò multis verbis, adhæc scripto quoque ostendimus, quomodo excusemus sumentes vnam speciem propter necessitatem, quæ multiplex & varia est.

Interim non probauimus prohibitionem alterius speciei. Neque verò grauamur sic docere, vt excusemus Ecclesiam, & tamen prohibitionem alterius speciei non approbemus, &c. Atq; ita

semper scripserunt & docuerunt nostri, excusantes Ecclesiam, ne piorum conscientias ornerarent.

DE

DE COELIBATV.

O Diosè ponuntur hæc verba : De bono autem castitatis nimis modice sunt fidei, quòd non credunt illud cuilibet, qui rectè à Deo petit, dari posse. Nos verò non negamus dari posse; sed ita respondimus, quòd Deus proposuerit remedium, quo debeant uti isti, quibus non contingit donum castitatis. Quia ipse Christus testatur, non omnibus hoc donum contingere. Est autem tentare Deum, si desit donum, nolle uti ordinatione Dei. Deus sine cibo potest vitam hominis conseruare, Interim tamen si non ita conseruet, vult illum uti cibo. Hic igitur planè desideratur candor in relatione.

DE MISSA PRIVATA.

DE Missa priuata, nunquam fuerunt agitatæ causæ, quare non probemus eas: Ideò & hoc inciuiliter ascripserunt, quòd pertinaciter missas priuatas & Canonem reiiciamus, licet nullam habeamus causam iustam.

Nos autem habemus multas causas grauissimas, quare non possimus approbare Missas priuatas, & quandam partem Canonis.

Exposuimus autem & in Confessione, & postea apud hos, qui electi sunt ad media concordia quærenda, quòd missam summa reuerentia celebremus. Et seruantur substantialia, quæ ad consecrationem pertinent: Seruantur & vsitata ceremoniæ reliquæ, & vestitus consuetus. Sed fit missa communis, vbi aliquibus de populo prius exploratis, religiosè porrigitur Sacramentum.

Cæterum priuatas missas, quæ solebant haberi cum hac opinione, quòd applicatæ pro alijs mereantur gratiam ex opere operato, non probamus. Constat enim, quòd applicatio illa pugnat cum iusticia Fidei.

Nam si missa hoc modo applicata, meretur gratiam ex opere operato, sequitur, iusticiam esse non ex fide, sed ex operibus. Item, si nunc primùm in missa sit oblatio pro peccato, ad quid profuit mors Christi? An non satis digna erat mors Christi, vt satisfaceret pro omnibus peccatis? Legimus autem ad Hebræos: Vna oblatio ne consummauit sanctos. Quare præter illam non est requirenda alia oblatio, quæ satisfaciat pro peccatis.

Item

Item Christus inquit: Facite in mei memoriam. Quare Sacramentum institutum est, vt per ipsum commonefacti recordemur beneficiorum, quæ in Nouo Testamento nobis donata sunt, videlicet remissionis peccatorum.

Quomodo autem mortuis prodest Sacramentum, cùm non possit in eis per Sacerdotes excitari recordatio?

Hæ atque aliæ multæ rationes mouent nos, vt applicationem missarum non probemus. Et videmus quantum abusum habeat res. Maxima pars inuiti celebrant, & celebrant ventris causa, cùm Paulus horribiliter minatus sit his, qui abutuntur hoc Sacramento. Quare Episcopi meritò debebant huic tanto abusui remedia quærere.

Et quia quædam pars Canonis applicationem continet, quæ manifestè pugnat cum iusticia Fidei, periculosum est eam Canonis partem legere.

Vt autem tota prior Narratio Colloquij, de conciliatione controuerforum dogmatum, & medijs concordiae restituendæ ab vtriusque partis deputatis, instituti plenius intelligatur: FORMVLAS CONCORDIAE

vtrinq; propositas, adscribam.

MEDIA RESTITVENDAE CONCORDIAE, SINE VLLIVS PRAE-

IVDICIO, ET SINE DETERMINATIONE, SALVA
potestate referendi singula ad Electores, Principes & communes
status Imperij: & salua ratificatione Cæsareæ Maiestatis,
Domini nostri clementissimi, à deputatis Ca-
tholicorum proposita.

DE CATHOLICÆ ECCLESIAE VSITATIS TRADITIO-

*nibus, ritibus & ceremonijs, & de potestate Epi-
scoporum.*

Tieiunia, feriæ, confessiones, preces, processiones, ce-
remonia, ciborum temporumque discrimina, aliaq;
id genus hactenus observata consuetudines, item Sa-
cramentorum administrationes, & potestas ac iurisdic-
tio Episcoporum, ab Electore Saxoniae & coniunctis
Principibus & statibus seruentur, sicut in Catholica Ecclesia con-
suetum est, & ab antiquo apud eos vsitatum fuit. Quantum verò ad
abusus & grauamina pertinet, conforment se Elector Saxoniae &
coniuncti Principes, cæteris Imperij statibus, cum quibus consul-
tent super ijs, & quæ conclusa fuerint, acceptent. Si quid autem dis-
sidij specialiter habeant contra Archiepiscopos, Episcopos, vel Pre-
latos, siue ad iurisdictionem, siue ad aliquid aliud spectet, per hunc
tractatum non ibi patiantur præiudicium.

DISTRIBVTIO ET SVMTIO SACRAMENTI SVB VTRA- QUE SPECIE.

Tpermittente Pontificia sanctitate, vel ipsius Legato,
& sciente ac consentiente C. M. tanquam supremo Ec-
clesiæ Aduocato, concedatur, vt tantum in illis locis
& Parochijs, & earundem Parochiarum subditis, vbi
iam per aliquot annos Sacramentum corporis & san-
guinis Christi sub vtraque specie vsurpatum est: præuia tamen con-
fessio-

R

fessio-

fessione iuxta veterem morem; deinceps etiam sub vtraque specie petentibus distribuatur aut porrigatur: additis tamen sequentibus conditionibus, vt tempore Paschali, & alioquin, dum Sacramentū distribuitur, apud ipsos quoq; doceatur & prædicatur, nō esse præcepti diuini, vt vtraq; species necessariò accipiat, & quòd totus Christus sub altera specie, non minus sub vtraq; præsens sit & sumatur.

Item, vt Sacramentum sub vna specie panis petenti non negetur, sed iuxta receptam veterem Ecclesiæ consuetudinem singulis petentibus detur. Et quòd hæc permissio non aliter aut diutius durare debeat, quàm ad proximi cōcilij finalem determinationem.

Vt etiam per Ecclesiasticum & politicum Magistratum seriò provideatur, ne Sacramentum corporis & sanguinis Christi contumelia afficiatur, & si quid petulanter vel indecorè à quopiam commissum fuerit, vt is per Ecclesiasticum aut politicum Magistratum seriò puniatur.

Vtq; eam ob causam species vini in vsum infirmorum, in vasis non reſeruetur aut ad quempiam deferatur, sed si quispiam ita sub vtraq; specie cōmunicare velit, vt illud in Ecclesijs, aut in domibus apud ægrotos, sub Missæ officio consecratur & distribuatur. Et in honorē Sacramenti consultum esse iudicatur, vbi vtraq; species populo distribuatur, vt vini species per canalē accipiat & vsurpetur.

DE OFFICIO MISSAE.

T communes & priuata Missæ, in cōsuetis vestibus, super altaribus, cū Canone maiore, sicut hæcenus in Catholica Christiana Germanæ Nationis Ecclesia, & ipsorum ditionibus ab antiquo vsitatum & obseruatum fuit, deinceps etiam celebrentur.

Et quia in Maiore & Minore Canone Missæ, contentio verbalis magis quam realis de vero sensu verborum, Hostia, oblatio, Sacrificium, vel Victimæ, fuit, vt illa verba Christianè & verè intelligantur, quòd scilicet Christus in agno Paschali veteris testamenti figuratè & typicè: In cruce autem seipsum passibiliter verū & viuū sacrificium, Deo Patri pro peccatis hominum obtulerit: Ita iam sacrificium Missæ Mysteriale, vel in mysterijs aut representatiuum, id est, Sacramētale & rememoratiuum sacrificiū quoridiè in Ecclesia obseruetur, & vsurpetur, in admonitionem & memoriā passionis, & mortis Christi.

DE

DE SACERDOTIBVS CON- IUGATIS.

Vm hi propter votum & sacros ordines, quos voluntariè susceperunt, & obstantibus Ecclesiæ constitutionibus, legitimū & constans coniugium inire non potuerint: tamen vt miseris & seductis mulieribus parcat, & liberi innocentes educari possint, & omnis generis scandala vitentur, & alijs de causis visum est, vt Sacerdotes, qui de facto contraxerunt, vsq; ad futurum Concilium, absq; tamen confirmatione aut approbatione instituti ipsorū, in ijs tantū locis, vbi annos aliquot consuetudo fuit, tolerantur: hac tamen conditione, vt de cætero ante Concilij determinationem nullus Sacerdotum contrahat. Qui autem contrahet, ab officio & beneficio depositus proscribatur, aut aliās puniatur. Si qui autem ex cōiugatis, à cœpro coniugio resilire, & ad cœlibatum redire velint, nō prohibeantur: sed sit eis liberum, vt etiam in beneficio & officio permaneant, Vt etiam in ijs locis, vbi coniugati sacerdotes sunt, præsertim in Parochijs, opera detur, quamprimū fieri queat, vt alij, qui cœlibes sunt & manserunt, in eorum locū substituantur. Et vt coniugati statim ab officio & beneficio suspendantur, nisi à sede Apostolica aut eius Legato, tolerantia in officij aut beneficij sui ministerio impetrent.

Simul autem deliberatum & decretum est, vt concubinarij Sacerdotes, qui multis in locis cū scandalo viuunt, prorsus tollantur, & deinceps non tolerantur: Et vt ab ordinarijs circa hanc rem nulla tolerantia concedatur. Deniq; si res postulauerit, in Concilio proponatur, an expediat de cætero, coniugatos ad sacerdotiū admittere, & ordinare, sicut olim, aliquot seculis in primitiua Ecclesia vsitatum fuit.

DE MONASTERIIS ET VOTIS MONASTICIS.

E sequentibus medijs cogitatum est, vt vniuersa & singula Monasteria, à monachis vel monialibus inhabitata, & nondum desolata, in suo statu mancant, & ordinem cantionum, lectionum, & aliorum cultuum, & vestitum, iuxta singulorum regulas retinere sinantur,

R 2

ac vt

acut visitatio & obedientia Prelatis, sicut ante hanc diffensionē fieri solebat, relinquatur, & si desint Prælati & Prouinciales, vt noui, sicut olim visitatum fuit, eligantur. Nemo etiam, qui regulas & ordines eorum inire cupit, aut qui in hoc dissidio egressus reuertitur, prohibeatur, aut absterreatur. Vt etiam aduersus violentiam & contumelias, Monastici in personis & bonis suis vsque ad definitionem futuri concilij, protegantur.

Vt personæ Monastica, quæ absque legitima licentia egressæ sunt, in monasteria reuertantur, aut si recusent, nusquam in illis regionibus tolerantur: nisi fortè ab Ecclesiastico Magistratu, in cuius potestate id est, indulgentiam habeant. Neque prælati ordinariæ contra tales procedere prohibeantur. Considerata tamen præsentis conditione & multitudine eorum, qui iam ex monasterijs discesserunt, non aliæ in eos pœnæ grauiores statuendæ videntur, quam vt pœnitentia certa singulis imponatur.

Qui autem ex Monasterijs posthac sine ordinaria licentia exierint, hi iuxta legum Canonumq; præscriptum puniri debent, neq; in hoc aliæ pœnæ Prælatorum aut ordinariarum impediri debent.

Quæ vero monasteria prorsus desolata & vacua sunt, & requisito etiã ordinis Magistratu, personis monasticis compleri nequeunt: ea quoq; ad Concilium in præsentis statu tolerantur, ita tamen, vt bona & redditus eiusmodi monasteriorum, nō in priuatum vsum secularis Magistratus conuertantur, Sed à certis personis in singulis locis, ad hoc munus, per Prælatos ordinis & per Episcopos, deputatis, colligantur & referuentur, donec in futuro Concilio, quomodo & quid cum illis agendum sit, definiatur.

Quamprimum autem Monasterium à personis monasticis possidebitur, omnes census & fructus illi, sicut antea, reddantur.

Et quia in hac amica tractatione quidā Articuli ad futurum Concilium reiecti sunt, necesse est, vt C. M. & alij status Imperij, propter has & alias grauiissimas & necessarias causas, vt caput & membra Ecclesiæ reformentur, quamprimum re cum sedis Apostolicæ

Legato communicata & conclusa de tempore & loco
vniuersalis concilij in Germania indicen-
di & celebrandi conue-
niant.

AD MEDIA CONCORDIAE A
PONTIFICIIS PROPOSITA,

DELECTORVM A PARTE
ELECTORIS SAXONIAE ET CON-

IVNCTORVM PRINCIPVM RESPONSIO, ITI-

dem sine vllius præiudicio, & salua ratificatione cæ-

terorum in eadem causa coniuncto-

rum data, die 20. Au-

gusti.

DE VENERABILI SACRAMEN-

to Eucharistia.

Pera dabitur, vt venerabile Sacramentum veri corpo-
ris & sanguinis Christi, iuxta exhibitam nostram con-
fessionem, non aliter, quàm contritis & confessis, in
nostris ducatibus, sicut hætenus, detur & accipiat.

Quòd verò postulatur, vt doceamus, non esse
impium vnam speciem accipere, ad id quomodo responderimus,
constat.

Præterea ante sumtionem venerabilis Sacramenti populus
erudiendus est, vt sciat rectum esse vtramq; speciem accipere.

Curandum autem est, vt Parochi & Concionatores tali mo-
deratione, quæ ad pacem utilis sit, vsque ad vltiorem in Conci-
lio tractationem, vtantur.

Præterea fatemur, totum corpus Christi sub specie panis ef-
fe. Attamen, quia sanctum Sacramentum sub vtraque specie insti-
tutum est, vt verba Christi clarè ostendunt, ritus iste vtramque spe-
ciem accipiendi, cum institutione Christi conuenit.

Hætenus etiam in nostris ducatibus & territorijs nemo pro-
hibitum est, Sacramentum, vbicunque voluit, suo arbitrio vsur-
pare.

Diligenter etiam obseruabitur, vt venerabile Sacramentum,
sicut hætenus, in honore habeatur. Et quidem (quod sine iactan-
tia dictum volumus) inuiti aliud ferre aut tolerare vellemus. Hæ-

R. 3

ætenu

ctenus etiam apud nos viui species in vasis non seruata aut gesta est.

DE MISSA.

Missæ porro in nostris ducatibus & territorijs hæc enu in consuetis vestibus Ecclesiasticis celebratæ sunt.

Et quia Missæ, iuxta nostram confessionem, in nostris ducatibus & territorijs, cum suis substantialibus, & vsitatis ceremonijs, secundum institutionem Christi honestè celebrantur: ideò, auxiliante Deo, opera dabitur, vt & porro cum debita reuerentia celebrentur.

DE CONIVGIO SACERDOTVM.

Vod ad Coniugium Sacerdotum attinet, in nostra confessione multas fundamentales causas indicauimus, cur nostrum & aliorum Ecclesiasticorum coniugium, legitimum & Christianum esse non dubitemus.

Ideò etiam magis concedere coniugium Sacerdotum coacti sumus, quòd multiplicem ingentem & maximè vulgarem abusum & fornicationes Ecclesiasticorum antea vidimus & experti sumus. Cum igitur ex ijs, quæ hæcenus comperimus, & in multis locis adhuc ob oculos sunt, omnibus appareat: paucos Ecclesiasticos summum & diuinum castitatis donum habere, & tales Ecclesiastici, qui vitam inhonestam & impudicam agunt, à nobis tolerari non debeant: cogitandum relinquimus, an in nostra parte, post mortem præsentium sacerdotum coniugatorum, non alios coniugatos sacerdotes vocare, nobis tolerabile sit: & quomodo tot pastores & concionatores doctos ac eruditos, donum castitatis habentes, qui ad constitutionem nostrarum Ecclesiarum, in nostris ducatibus & territorijs sufficiant, inuenire possimus: cum vos ipsi in transmissis medijs indicetis, vos sacerdotes concubinos, prorsus amoturos, & per ordinarios nullam tolerantiam ipsis amplius concessum iri: Et vos ipsi expendatis, vtile fore, si in futuro Con-

ro Con.

ro Concilio proponatur, vt coniugati ad sacerdotium admitti possint, sicut olim in primitiua Ecclesia aliquot seculis vsitatum fuit.

DE VOTIS MONASTICIS.

Quid de votis Monasticis, in nostra confessione, pro nostra parte, indicauerimus, non ignoratis. Non igitur conuenit, vt quispiam à nobis contra illud grauetur. Quomodo autem Monachi & Moniales, in monasterijs nostrorum ducatum & territoriorum adhuc degentes, in manendo aut exeundo se gerere debeant, velint, aut nolint: id vt ipsi in generali, libero & Christiano Concilio coram DEO defendant, ipsis despiciendum & cogitandum relinquetur, nec quicquam illorum conscientijs præscribimus.

Et quamuis Monasteria ad hanc tractationem non pertineant, omnia tamen & singula Monasteria vel à monachis vel à monialibus inhabitata, in sua conuersatione, vestitu & ceremonijs, sicut iam in singulis locis vsitata sunt, quieta relinquentur. Præterea, quantum fieri potest, curabitur, ne vlllo modo vis aliqua aduersus allegatas personas exerceatur, aut tentetur.

Quod autem ad vacua Monasteria, quæ à monachis & monialibus non inhabitantur, attinet, illa in secularium patronorum & aduocatorum manibus porro non mutata nec imminuta maneat, & de redditibus, personæ, quæ ex illis exierunt, sustententur, concionatoribus quoque, pastoribus & scholis, potissimum in illis locis, vbi Ecclesiæ ex Monasterijs fuerunt constitutæ, inde alimenta ministrentur, & quod superest, deponatur, vsque ad Concilium & vltiorem Christianam deliberationem & consultationem, quomodo & quibus conditionibus talia monasteria & facultates in prouincijs & locis, vbi sita sunt, ad Dei gloriam & piam liberalitatem exercendam, ordinanda sint. Tum quoque de redditibus, fructibus, censibus, debita & sufficiens ratio reddi debet.

debit.

DE POTESTATE EC-
CLESIASTICA.

Semper iurisdictionem & potestatem Episcopalem, pro nostra parte, conseruare studemus, manifestis tamen abusus non approbatis, quod Episcopi non diligenter & rectè doceri Ecclesias, & Sacramenta grauius & piè administrari, & idoneos homines ad ministerium ordinari, & vitam presbyterorum pudicè regi, quod excommunicatione in multis causis abutuntur. Hos & similes abusus nequaquam approbamus.

Curabitur autem vt debita obedientia Episcopis exhibetur & conseruetur, nempe vt Parochi & prædicatores nostri Ordinarijs locorum præsententur. Item si Presbyter excessum reprehensione dignum commiserit, eum Ordinario, vi Episcopalis potestatis, sine vlllo impedimento, corrigere licebit.

Item Ecclesiastica Iurisdictione Episcoporum, in causis quæ ad forum Ecclesiasticum pertinent, non impiedietur. Quod enim quædam causæ ad Ecclesiasticam Iurisdictionem, illuc non pertinentes, vt pecuniaria negotia, &c. pertractæ sunt, eius rei reliquos etiam status in abusus mentionem fecisse arbitramur. Hac etiam in parte, communis pacis causa, vsque ad sæpius nominatum commune, Christianum, liberum Concilium, alijs statibus nos conformabimus. Item Episcopalis Excommunicatio in causis ad Ecclesiasticam Iurisdictionem pertinentibus non impiedietur, si iuxta sacram Scripturam exerceatur.

DE CEREMONIIS.

Sequentes etiam communes ceremoniæ caritatis gratia obseruari & retineri debent, vt similitudo ad pacem & concordiam Ecclesiæ utilis seruetur: At tamen nullius conscientiam hac in parte onerare volumus, quod tales ceremoniæ velut necessarij DEI cultus seruandi sint, sed vt omnia ordine fiant, pacis & caritatis gratia.

Nempe sequentibus statutis temporibus publicè carnes ad vescen-

vescendum non apponantur: Diebus quatuor temporum: Omni feria sexta & sabbatho: In vigilia Natiuitatis Domini: In vigilia Pentecostes: In vigilia Ioannis Baptistæ: In vigilia omnium Sanctorum.

Quod ad quadragesimæ obseruationem in nostris prouincijs & territorijs attinet, meritò consideratur, quàm onerosum & graue hætenus fuerit, pauperibus præsertim in vulgo, continuos illos 40. dies, ieiunare: ac scimus sæpissimè factam esse mentionem, & à multis probatum esse, vt ieiunium in diuersa tempora anni distribuatur. Hac igitur in parte pauperum ratio habenda est. Nihilominus tamen nostra pars, quantum possibile fuerit, cæteris Ecclesijs se conformare, & ceremonias, cantica, Euangelia & Epistolas eo tempore, sicut in cæteris Ecclesijs canere, legere & concionari debebit. Nec carnes publicè vendi quadragesimæ tempore concedetur.

Consueta etiam festa, sicut hætenus factum, obseruabuntur, vt populus maneat in consuetudine verbum DEI & conciones audiendi, & sacramenta, prout cuiusque conscientia necessitas flagitat, percipiendi.

Nominatim autem hæc festa seruari debent:

Omnes dies Dominici.

Natalis Christi.

S. Stephani dies.

S. Iohannis, Apostoli & Euangelistæ.

Circumcisio Domini.

Epiphania.

Septimana sancta propter celebrandam Passionem Domini.

Dies Paschæ, adiunctis duabus ferijs, 2. 3.

Ascensio Christi.

Pentecoste, simul cum secunda & tertia ferijs.

Præcipua festa intemeratæ virginis & matris Mariæ.

Festa omnium Apostolorum.

S. Michaëlis.

Hisce diebus etiam consueta cantica, officia & lectiones, ex Scriptura sumtæ, seruabuntur.

R. 5

Simi-

Similiter Litaniam in diebus rogationum, ut populus ad inuocationem Dei exuscitetur, celebranda sunt.

DE CONFESSIONE.

Confessio etiam, propter ingentem consolationem, quam absolutio secum adfert, nequaquam omitti vel abijci debet.

Expenditur etiam, si confessio prorsus omittatur, neminem amplius scire posse, quid sublimis illa & salutaris clauium potestas sit. Et quamuis retinenda necessaria consolationis conscientiarum causa monendi sunt auditores, ut ea etiam peccata, quæ non enumerantur, remitti sciant: tamen deinceps etiam mandabitur, sicut & hactenus factum est, ut, quantum possibile est, populus adsuefiat, ad indicandum eos casus, in quibus ipsis consilio & consolatione imprimis opus est.

Præter hæc omnia, nostra etiam pars iudicat valde necessarium esse, ut per Cæs. Maiestatem, Dominum nostrum clementiss. de Concilio vniuersali in Germania quamprimum celebrando, ad reformationem capitis & membrorum Ecclesiæ, clementissimè cogitetur.

Rogamus etiam, ut hanc nostram indicationem, Principes & alij Delecti ad Cæs. Maiestatem Electores & alios Principes subiectissimè & amicè referre & promouere velint. Et offerimus nos apud huius partis status & eorum adiunctos idem facturos esse.

DECLA.

DECLARATIO ARTICV- LORVM CONFES- SIONIS.

IN primo articulo consensus est.

Quod in secundo articulo latino dicitur, *Hominem nasci sine timore Dei, & sine fide in Deum: id intelligendum est, non tantum de infantibus, qui per etatem has actiones exercere nequeunt, sed etiam de adultis, qui ex viribus naturalibus, timorem Dei & fidem habere non possunt. Et sic nasci sine his viribus & donis, est defectus iustitiæ, quam ex Adam nascentes adferre debebamus.*

In Germanico hæc sententia ita clarè expressa est, vt cauillari eam nemo possit: ita videlicet, quod ex natura viribus Deum timere, & illi confidere non possimus. His verbis etiam adulti comprehenduntur.

De Concupiscentia sentimus, manere naturam peccati: sed reatum seu culpam per Baptismum tolli.

De tertio articulo consensus est.

Quartum, quintum & sextum articulum ita declaramus, Quod Remissio peccatorum fiat per gratiam gratum facientem, & per fidem in nobis: Per Verbum autem & Sacramenta detur tanquam per Instrumenta.

In septimo articulo consensus est.

In VIII. articulo de Ecclesia, satemur, Ecclesia in hac vita multos malos & peccatores admixtos esse.

In IX. X. XI. consensus est.

In XII. articulo de Pœnitentia, non recusamus tres partes Pœnitentiæ constituere, videlicet, Contritionem, hoc est, dolorem & pauorem, cum agnoscitur Peccatum: Confessionem: in qua tamen præcipue Absolutio spectanda & Fide accipienda est, quod videlicet peccata nobis propter Christi meritum remittantur.

Tertia pars est Satisfactio, fructus digni pœnitentiæ. Sed tamen peccatum remittitur non per meritum satisfactionis. Ita concorditer sentimus. Verum de eo dissensio est, An Satisfactio necessaria sit ad remissionem pœnæ.

In XIII. articulo consentimus.

Decimum quartum, sicut verbis comprehensus est, pariter amplectimur. Declaratio autem reservata est ad Titulum, de Potestate Ecclesiastica.

Decimus quintus etiam articulus ad titulum de votis monasticis & potestate Ecclesiasticæ reiectus est.

De XVI. XVII. XVIII. XIX. consentimus.

In XX. articulo, Quod ad Concionatores, eorumque excusationem attinet, id suo loco relinquitur: Neg enim personalia illa tractanda à nobis suscepta sunt. De Fide, acquiescimus in articulo IIII. eiusque declaratione. De bonis operibus eatenus consentimus, quod bona opera facere oporteat & necesse sit, & quod bona opera, pralucens fide & gratia facta, Deo placeant. An verò opera illa meritoria sint? & quomodo mereantur? Præterea an & quomodo in illa sperandū sit? nō potuit tractando cōuenire, Idē ad cætera nondū composita reiectū est.

In XXI. articulo, de duobus conuenit, videlicet, Quòd omnes Sancti & Angeli in calis apud DEVM pro nobis orent: & quòd consuetudo Ecclesiæ, quæ Sanctorum memoriam celebrat, & Deum orat, vt Sanctorum precibus adiuuemur, piè & benè seruetur. Quòd verò ad Inuocationem Sanctorum attinet, in eo consensus est, nullum expressum mandatum in sacris Scripturis de ea extare, quòd præcipiat Sanctos inuocare. Verùm an Sancti, iuxta receptum morem Catholice Ecclesiæ, pia intentione inuocari possint, eatenus dissentitur, quòd Electores & Principes cum suis in hac causa coniunctis existimant, propter multitudinem abusum, & quia nullum de ea expressum mandatum extet, & c. rem ambiguam & plenam periculi esse.

Cùm autem hisce formulis Concordiæ, & tota serie actorum inter septenos vtrinque ad media quærenda Concordiæ delectos ad ordines Imperij & Imperatorem relata, intellectum esset, nondum inter partes omninò conuenire: & quidam duriores, in vtraque parte, optatæ concordiæ, à qua vtrinque non longè abessent, obstare existimarentur: visum est, remotis illis, per pauciores personas publicæ pacis & tranquillitatis amantes, denuò compositionem tentandam esse. Terni igitur soli vtrinque delecti sunt, à Pontificijs Eccius, cum Cancellario Colonienfi & Badensi: A nostris Philippus, cum D. Pontano, & D. Hellero. Hi denuò de vtraque specie, de Missa, de Coniugio Sacerdotum, de Monasterijs, de Iurisdictione Episcopis reddenda, &c. postremis diebus mensis Augusti colloquuntur.

Interea de formulis Concordiæ in priori Colloquio vtrinque exhibitis Lutheri iudicium & censuram Elector exquirat. Et antea Lutherus, Philippi literis de summa actionum prioris tractationis inter septenos vtrinque delectos edoctus erat. Quare literas illas, & LVTHERI, de his actionibus Concordiæ, Responso, Philippo ac cæteris Theologis, & Electori Saxonix inprimis, piè, sapienter, circumspectè, grauitè & magnanimitè reddita, ordine recensēbimus.

PHILIP.

PHILIPPVS MELANTHON

D. MARTINO LVTHERO.

Eri finiuius collationem seu potiùs contentionem, quæ fuit instituta coram arbitris. Arbitri fuerunt initid, Henricus Brun-
suicensis, Augustanus, Eccius, Coclaus: postea Henrico Brun-
suicensi suffectus est Dux Georgius. Nam Brunsuigius coactus
erat abire πρὸς τοὺς μαχέδονα, quem timent contrahere exerci-

tum.

De dogmatibus sic se res habent. Caui labatur Eccius no men Sola, cùm dicimus, sola fide iustificari homines: neq; tamen rem damnabat, sed dicebat Imperitos offendi. Nam coëgi eum fateri, rectè tribui à nobis iustitiam fidei.

Voluit tamen nos ita scribere, quòd iustificemur per gratiam & fidem. Non repugnaui, sed ille stultus non intelligit vocabulum gratiæ.

Altera rixa fuit de remissione pœnæ & satisfactionibus. Tertia de meritis. In his duobus locis nihil conuenit, quanquam est exiguum, quod merito tribuit, nos tamen ne illud quidem recepimus.

Deinde ventum est ad vtramq; speciem. Hic maxima contentione conatus est ostendere, quòd non sit præceptum sumere vtramq; speciem. Sentit prorsus indifferens esse, sumere vnam aut ambas. Et si hæc doceremus, libenter erat nobis concessurus vtramq; speciem. Ego non potui hæc recipere, & tamen excusaui hos, qui hæc tenus errore vnam sumserunt: vociferabantur enim totam à nobis Ecclesiam damnari. Quid tibi videtur? Ordinatio Christi iuxta ad Laicos & Clericos pertinet: quare cùm Sacramento vti cogamur, mentes formam integri Sacramenti retinere debent. Tu si sic sentis, scribe planè.

De Missa, Votis, Coniugio, nihil disputatum est, tantùm propositæ sunt conditiones, quas tamen nos non accepimus.

Non possum diuinare de exitu. Quanquam enim aduersarijs etiam pace opus sit, tamen quidam videntur non expendere, quantum periculum futurum sit, si res ad arma deducatur.

Nos moderatissimas conditiones proponimus, reddimus obedientiam Episcopis & Iurisdictionem, & communes Ceremonias pollicemur nos esse instauraturos. Hæc quantum habitura sint momenti, ignoro.

Tu orabis Christum, vt seruet nos, 22.

Augusti.

RESPON-

DE CONCILIATIONE
RESPONSIO LVTHERI.

Mirabar hoc si sic abiret, mi Philippe: quòd hos arbitros illi ferre potuerint, ut amice de causa tentarent tractare, obsecro quid ibi non est insidiarum & doli. Habes nunc Campegiū, habes Saltzburgiū, habes planè laruos istos Monachos Spiræ Rhenum transuectos. Quid enim minùs speraui vnquam, & quid adhuc minus opto, quàm ut de doctrinæ concordia tractetur? Quasi verò nos Papam deijcere possimus, aut quasi saluo Papatu nostræ doctrinæ salua esse possit. Ille scilicet fœdus & pactum simulat, ut Papa maneat. Vult permittere & concedere, si faciamus, scilicet, sed Deo gratia, quòd vos nihil istorum recepistis.

Scribis Eccium à te coactum esse fateri, Nos fide iustificari. Utinam cogisses eum non mentiri. Scilicet Eccius fatetur Iustitiam esse fidei: Sed interim Papatus omnes abominationes defendit. Occidit, persequitur, damnat hanc doctrinam Fidei professos, necdum pœnitet, sed pergit. Idem facit tota pars aduersariorum, & cum ijs (si CHRISTO placet) conditiones concordiz quærite, & frustra laborate, donec illi occasionem plausibilem inueniant, qua nos obruant.

Quod scribis de vtraque specie Sacramenti, rectè fecisti. Ita enim tecum sentio, non esse indifferens, sed præceptum, ut vtramque speciem sumamus, si sumere Sacramentum volumus. Non enim nostri est arbitrij in Ecclesia Dei, & in cultu DEI, vel statuere vel tolerare, quod verbo DEI non potest defendi.

Et me vrit non parum ista sacrilega vox, indifferens scilicet, hac eadem voce fecerim facilè omnes DEI leges & ordinationes indifferentes. Vno enim admissio indifferenti in verbo DEI, qua ratione obstabis, ne omnia sint indifferentia?

Clamant & vociferantur sanè Ecclesiam totam à nobis damnari: Nos dicimus Ecclesiam fuisse inuitam captam & oppressam Tyrannide vnus speciei, atque adeò excusandam: Quemadmodum vniuersa Synagoga in Babylone excusata fuit, quòd non seruauit legem Moyfi, in ritibus Ecclesiasticis & Sacramentis suis in Ierusalem. Neque enim idèd non fuit populus DEI, quia ritus sibi mandatos non seruauit, ut captiui & violenter prohibiti. Sed Eccius vult se & suos Ecclesiam prædicari. Nos contrà dicimus, non Ecclesiam totam à nobis damnari, sed ab ipsis totum verbum Dei, quod plus quam Ecclesia est, damnari in Sacramento violato.

De obedientia Episcopis reddenda & Iurisdictione & Ceremonijs communibus, ut scribis, *Sehet euch dennoch wol für/vnd vergebet nicht mehr dem jr habt/ne cogamur denuò ad difficilus & periculosius bellum pro Euangelio defendendo.* Scio vos Euangelium semper excipere in istis pactis. Sed metuo ne nos postea perfidos aut inconstantes, insimulent, si non seruemus ea quæ volue-

volue-

voluerint. Ipsi eni in nostras concessiones largè, largiùs, largissimè accipient. Suas verò stricte, strictiùs, strictissimè dabunt.

Summa, mihi in totum displicet tractatus de concordia doctrinæ, vt quæ planè sit impossibilis, nisi velit Papa, Papatum suum aboleri. Satis erit nos reddidisse rationem fidei & petere pacem: Conuertere eos ad veritatem quaresperamus? Nos venimus auditum, an nostra probent, nec ne, liberum illis permittentes, quales sunt, permanere. Et quærimus, an damnent, vel iustificent? Si damnant, quid prodest cum hostibus concordiam velle tētare? Cùm verò certum sit damnari ab ipsis nostram doctrinam, eò quòd nec pœniteant, & suam retinere conantur, cur non intelligimus omnia esse fucum & mendacium, quicquid tentant? Neque enim dicere potes, ex spiritu sancto eorum ista studia manare, in quibus nihil pœnitentiæ, nihil fidei, nihil pietatis est. Sed Dominus qui cœpit in vobis, perficiet opus suum, cui vos commendo ex animo. 25. Augusti.

MARTINVS LVTHERVS GEORGIO SPALATINO.

AVdio vos, non libenter sanè, inceptasse mirificum opus concordandi Papæ & Lutheri. Sed Papa nolet, & Lutherus deprecatur. Videte ne operam pulchrè luse-ritis. Quòd si inuito vtroque rem feceritis, tum ego mox vestrum exemplum secutus, cōciliabo Christum cum Belial. Sed tamen scio, non vestra sponte, verùm casu vel potius laruis Spirensium spectrorum in hanc vanā operam vos raptos esse. Christus, qui hactenus virtus vestra fuit, erit nunc quoque sapientia vestra, vt nihil proficiant istæ Italicæ astutiæ contra vos. Cōsiliū enim malum erit consultori pessimum. Saluta M.

Illebiū, D. Brentiū, Snepsiū, & cæteros
nostros. Gratia Dei tecum. ex E-
remo 26. Augusti.

IVSTO

DE CONCILIATIONE IV STO IONAE.

E causa nostra vidi & legi arbitria nostrorum: sed quod Philippo scribo, idem tibi scribo. Non potest dici, quā vehementer sim commotus istis conditionibus, ex altera parte propositis sic scilicet irridentibus & illudentibus dæmonibus nostram crucem: Hæc rethra Campegiij & Papæ est, vt primū causa nostra vi & minis tentaretur, qua via si nō succederet, tum dolis & insidijs peteretur. Vim & minas experti estis, atque illum terribilem aduentum Cæsaris sustinuistis. Nunc dolos & verè laruos istos Monachos, Spiræ transuectos Rhenum sustinetis: Sed & illorum aduentus has concordias doctrinæ mouet, & verum est mysterium hoc. Quid enim vltra vim & dolum potest pater doli & mendacij, & auctor mortis & violentiæ? Sed qui dedit superare vim, dabit & dolum superandi gratiam & virtutem. Viriliter agite, neque credite aduersarijs quicquam, nisi quod euidenti scriptura probauerint. Dominus Iesus sit vobiscum, Amen. 26. Augusti.

EIDEM.

Go, mi Iona, nostram causam Christo commendaui seruo, & is promisit mihi (nam ego vtcunque credo ei) suam hanc causam esse & fore. Quare cū iam videam, de vi desperantes aduersarios, ad dolum conuersos, nō valdè metuo, imò plus superbio, certus, quòd, si etiam nos ad nostram ignomiā stertamus, ipse tamē vigilat ad gloriam suam. Iactent sanè nos concessisse multa, sed non intelligunt, quā hoc concessisse, sit vnum maximum negasse, & ex illorum partem valdè bonū amisisse. *Lasset sie her gehen die Speirischen Mönche Laruen.* Tantū vos, quicquid ad miseritis, Euangelium exceptum velitis, sicut ego feci Vuormatiæ. Ecceius, vt video, vult etiam fieri Augustanus victor, sicut Lipsicus fuit. Amen. *spricht Christus.* Mitto tibi literas Landgrauij ad me scriptas, quas mihi quæso remitte, vel ipse referes: Nam satis placent. Vide ne eas Melancholia tua negligat. Nam fidem & vigilantiam tuam tento. Vale mi Iona, & læti & salui redite. Ego sanè capitis susurro nondum liberatus sum,

sum, & gutturis arrosio augetur. Sed satis vixi & feci: veniat hora mea, quādo illi visum fuerit, quem & ego videre gestio, prodigum vitæ & sanguinis pro peccatore Luthero, Vale.

**D. MARTINI LVTHERI IV.
DICIVM DE INSTITVTA CVM PON-
TIFICIIS AMICA TRACTATIONE, ET
conditionibus Concordiæ cum illis
sarciendæ,**

Rimūm, si aduersarij nostri prorsus nihil nobis permittere aut cedere, sed pertinaciter pergere & nos condemnare decreuerunt, vt hætenus in omnibus articulis fecerunt, neq; vnquam, an recipere velint iam sæpe à nobis oblata, se declararunt: tum ego sanè non video, qua ratione tractatio aliqua cum ipsis suscipi possit.

Nos enim hac conditione, vt omnia ipsorum vera & recta maneant, non straverd omnia condemnentur: quod hætenus sine vlla tractatione nimis sæpe & multum ab ijs factum est: agere cum ijs nihil possumus.

Secundò, cum autem C.M. (hoc non curato) scire cupiat, quid concedere Aduersarijs velimus: necesse est in singulis Confessionis nostræ partibus distinctè indicare, quid fieri à nobis aut non fieri queat.

**DE ARTICVLIS DO-
CTRINAE.**

E his Articulis cedere non possumus, quia nec aduersarij nostri errorem in ijs vllum monstrare possunt: sicut ex ipsorum confutatione, & sequentibus tractationibus perspicuè intelligi potuit. Sine dubio etiam apud omnes alias nationes Christiani & veri esse iudicantur. Non solum enim in scriptura benè fundati sunt, sed etiam ex sanctorum Patrum scriptis præclare confirmantur. Ita etiam accuratè & moderatè scripti sunt, vt nullus Christianus ijs offendi possit. Si verò C.M. aliquarum partium, vt de sola fide, de satisfactionibus, de meritis, explicationem desiderat: nostra pars semper se ad vberiore declarationem offert.

S

DE

LVTHERI SCRIPTVM
DE ARTICVLIS AB
VSVVM.

Rimùm de communione sub vtraque specie. De hoc Articulo cedere non possumus, cùm diuina ordinatio sit ab ipso Christo instituta. Nec vlli hominum diuinam ordinationem inuertere aut mutare licet. Gal. 3. Præterea inde ab initio, in vniuersa Christiana Ecclesia, multis seculis in vniformi vsu fuit. Cuius rei argumentum est, quòd in Græca Ecclesia vsque ad hunc diem vsurpatur, & deinceps in orbe terrarum, in aliquibus saltem locis manebit, & manere debet, ne excidat verbum Dei. Rom. 3. Ipsi quoque Aduersarij nostri, attestante exhibita ab ipsis Notula, rectum esse fatentur.

Quòd autem petunt, vt doceamus, vnã quoque speciem rectè porrigi & accipi posse: id propter causas suprà allegatas, facere non possumus. Aduersarij etiam, neque ex sacra Scriptura, neque ex Patrum dictis, hoc ita fieri licere vel debere demonstrarunt. Porro quòd petunt, vt apud nos quoque vnã speciem porrigamus eis qui volunt: neque hoc iuxta ipsorum postulata, sine discrimine, quasi vtrumq; rectum sit, facere possumus. In nostra etiam visitatione satis monuimus, quomodo infirmis vnã speciem dare, nec tamen vt rectum probare, liceat.

Quòd autem obijciunt, Annẽ vniuersã Christianitatẽ, quæ vnã speciem, vt rectam, vsurpauit, condemnare velimus: ad id primò respondemus, magis esse ad verbum, mandatum & ordinationem Dei respiciendum, quàm ad Christianitatis opera, facta aut non facta. Deus enim mentiri & fallere in suo verbo nequit. Christianitas autem, faciendo & omittendo falli & errare potest. Præterea Christianitas non est regula & norma verbi Dei, sed verbum Dei est regula & norma Christianitatis, & Christianitas verbum Dei non efficit, sed verbum Dei Christianitatem efficit. Per Deum enim verbum gignitur, augetur, seruatur, vt Petrus inquit. 1. Petr. 1. Renati non ex semine mortali, sed ex immortali, per verbum viuẽtis Dei, & manentis in æternum. Et si alterum sit relinquendum, vel negandum, certè Christianitas potius, quàm Dei verbum negandum

gandum

gandum esset: Quandoquidem Christianitas, ut creatura per Dei verbum creata, inferior & minor est verbo Dei, per quod ipsa, ut per creatorem, creata est.

Deinde non condemnatur à nobis Christiana Ecclesia. Vt enim populus Israël olim quædam præcepta Dei & ceremonias non seruans, cum in Babylone captiuus aut alibi detentus vel impeditus esset, coram Deo excusatus erat, propterea quod inuitabilis necessitas & coactio eum non sinebant, imò & ipse Moyses inquit Deut. 12. Ne in terra Canaan faciant, sicut in deserto fecissent. Et circumcisionem ferè per quadraginta annos in deserto intermiserunt. Ios. 5.

Ita Deus & illos Christianos, qui hæcenus vna tantum specie visi sunt, excusatos habebit, cum illud ex necessitate & coactione ipsis faciendum fuerit, tali nimirum abusu, præter voluntatem suam, per Ecclesiasticos Tyrannos ipsis obtruso, ut rectius scire aut facere non potuerint. Et sic non penes Christianitatem culpa est, sed penes Tyrannos & falsos doctores, qui tali insolentia & abusu Christianitatem captiuam oppresserunt, nec vna sciente vel consentiente Christianitate hoc instituerunt, & cum vi introduxerunt.

Tertiò, Non condemnatur Christiana Ecclesia, etiamsi naves vel abusus aliquos, vel, ut Paulus Ephes. 5. inquit, rugas aut maculas in sese habeat: Longè alia res est, peccatum aut errorem habere, & alia res est esse condemnatum. Christiana Ecclesia sine peccato aut erroribus esse non potest, propterea verò damnata non est. Paulus, vnus ex membris summis & sanctissimis, fatetur Rom. 7. se esse captiuum seruum peccati, & tamen non vult condemnatus esse, cum inquit, nihil condemnabile esse in ijs, qui in Christo Iesu sint.

Ita & ipse Christus suos discipulos in precatione dominica orare docuit, Remitte nobis debita nostra. Et Matth. 6. dicit: Si non remiseritis hominibus errata sua, nec pater vester remittet errata vestra.

Ex quibus verbis perspicuè sequitur, Apostolos tales naves habere, per quos cõdemnarentur, nisi remissionē illorū impetrarēt. Et

quid opus esset, Apostolos ac vniuersam Ecclesiam, petere remissionem peccatorum, nisi talia peccata haberent, quæ remissione indigerent, & non remissa condemnarent? Nullus certè in terris sanctus est, qui vel momentum oculi, tam sanctè viuere possit, ut orationem dominicam orare non opus sit. Aliàs enim precatio dominica respectu istius sancti, vel minimum per tale oculi momentum falsa esset.

Verum est, Ecclesia Christiana est sancta & errare non potest, sicut inquit Articulus: Credo sanctam Catholicam Ecclesiam. Sed id verum est, quantum ad Spiritum attinet: Iuxta hunc enim in Christo & non in sese prorsus sancta est. Quatenus autem in carne adhuc versatur, errata habet, fallique & seduci potest, sed propter spiritum remittuntur ipsi peccata. Habet etiam remissionem peccatorum, propterea quòd in Christum credit, suaq; peccata etiam incognita confitetur. Psalm. 19. Delicta quis intelligit? Etiam ipse Paulus Rom. 7. docet, quòd nostrum, id est, Christianorum corpus propter peccatum sit mortuum: Ingenuè fatetur, quòd omnes Christiani corpore peccatores & mortui sint, & tamen spiritu in Christo uiuant.

Ita tota Christianitas initio Hierosolymis errabat, cum simpliciter statueret gentes esse circumcidendas, & legem Moysis eis seruandam præciperet, nisi vellent condemnari. Quod tamen ex diametro cum principali articulo fidei nostræ pugnat, cui Christianitas innititur, scilicet, quòd propter solum Christum & ipsius gratiam sine lege & circumcisione saluari nos oporteat: Sicut hunc Articulum Paulus eo tempore magno cum labore & contentione vix obtinuit.

Quid igitur mirum, si postea, cum tantis Spiritus sancti donis non abundaret Ecclesia, sæpius errauit, & lapsa est, & tamen per remissionem peccatorum sancta mansit?

Sed tales nœui & errores Ecclesiæ, cum manifestantur, approbandi non sunt, neq; pro fidei articulis defendendi. Hoc enim esset Spiritui sancto, qui eos errores reuelat, resistere: Nec amplius Christianum aut remissibile peccatum, sed obstinata & Diabolica occæcatio, esset.

DE CONIVGIO SACERDOTVM.

Nullo modo concedere possumus, vt coniugium, quod ab ipso Deo creatum & mandatum est, vlli homini prohibeatur. Et doctrina, quæ coniugium prohibet, doctrina Dæmoniorum nominatur. i. Timoth. 4.

DE MISSA PRIVATA.

Hæc vt institutur aut toleretur, probare non possumus, propterea quòd euidentius est, tales Missas, sicut hætenus celebratæ sunt, manifestos abusos & idololatriam esse. Sic enim statuunt, quòd Missa iustificet vtrumque, & hunc qui celebrat, & eum pro quo celebratur, vt opus operatum & applicatum: Quod tamen cum principali articulo fidei in Christum, ex diametro pugnat. Nec ipsi negare possunt, ex hoc fundamento tales Missas in toto mundo institutas & venditas esse. Nec hodierno die quidquam aliud quàm ventris saginam & Mammonem Missis suis quærunt. Quæ omnia facillè ommissa essent, nisi Missa in opus operatum conuersa fuisset.

DE CANONE.

Hic neque minorem neque maiorem Canonem ferre possumus: Vterque enim Canon, expressis verbis ex Missa tale opus facit, quod nos iustificet, & pro alijs etiam offeratur, sicut paulò antè dictum est. Quod cū hæc doctrina palam pugnat, & in Christi passionem blasphemum est: perinde ac si Christus per sanguinem suum nos non sufficienter redemisset, sed per opera & Missas iam primùm illud nobis quærendum & emendum esset.

Quòd autem Canonem glossando mitigare, & verba hæc, Sacrificium, Victimam, pro sacrificio recordationis interpretari volunt, hac glossa nihil iuuari possunt: Si enim Missa, opus operatum

& applicatum, vt ipsi dicunt, esse debet, tunc Glossa inanis & falsa est. Si autem Glossa vera est, Missa opus operatum esse non potest. Et ita vel Canon Glossam, vel Glossa Canonem euerit. Glossa enim & Canon simul non consistunt, quia Canon non aperte orat, vt sacrificium illud (quod ipsi Recordatiuum nominant) DEVM placatum & propitium reddat nobis & omnibus pro quibus offertur.

Præterea constat & certum est Canonem non esse Sacram Scripturam, sed quilibet fateri cogitur, eum esse nouum quiddam, longo tempore post proditum, & incerti quoque authoris. Infuper non ubique concordant Canones. S. enim Ambrosij Canon, quem Archiepiscopus Mediolanensis usurpat, Romano Canoni planè dissimilis est. Græci etiam longè alios Canones, quàm nos, & inter se quoque discrepantes habent.

Quia igitur Scripturæ sanctæ autoritate Canon non confirmatur, & Canones diuersis in locis dissimiles sunt: faciliè intelligi potest, eos hominum, & non DEI, ordinationes esse.

Cur igitur Canonem adeo pertinaciter, velut vnicum & æternum Dei verbum esset, propugnaremus, cum homines, qui extra & præter Scripturam agunt, errare & falli possint? Qui volet, legat Canonem: tum inueniet aliquot sanctos, qui longo tempore post Apostolos vixerunt, in eo recenseri. Et quotquot in eo nominantur, ideo enumerantur, vt per ipsorum merita & intercessionem DEVS nobis propitius esse velit. Quem honorem Canon Christo, quòd is noster mediator & intercessor esse debeat, nullibi tribuit, cui tamen principaliter comperit. Sed Christus se à Sacrificio offerri & insuper sanctos, vt nostros intercessores & Mediatore, suo loco ferre cogitur. Et Sacerdos pro Christo valdè splendide orare audet, vt Deus filio suo Christo, per tale sacrificium velit propitius esse: quæ tamen intolerabilis abominatio est.

DE MONASTERIIS NON-
DVM DESERTIS.

Libenter assentiemur, vt personæ, quæ in ijs sunt, maneant, & sicut olim, alantur & defendantur. Verùm vt Missæ & alij eorum impij cultus foueantur & defendantur, id cōtra articulos suprā dictos pugnat. Si enim regulas ipsorum & visitationem Parochiarum defensum iri promitteretur, tunc Missarum & Canonis confirmatio inde sequeretur, & prohibendi essent, qui egredi vellent, & concedendum, vt prædicaretur aduersus eos, qui exiissent. Et si quispiam consilium & auxilium egrediendi à Magistratu peteret, illi viæ essent præclusæ.

DE MONASTERIIS
DESERTIS.

SI C. Maiestas imperabit, vt personæ egressæ restituantur, & in seruandis Regulis defendantur, &c. concedimus vt redeant & in cœnobijs alantur. Vt autem ipsarum Regulæ & Missæ (sicut paulò antè etiam diximus) defendantur: probari non potest, cū idem inde secuturum esset, quod de cœnobijs non desertis dictum est.

Si Cæs. Maiestas simpliciter restitui personas iuberet, aut ipsas restituere & defendere vellet: tolerare nos ea oporteret, probare autem non possemus. Cæs. Maiestas est Dominus superior, & facere ista suæ conscientie periculo potest: Sed nostra conscientia in talibus negotijs simili periculo onerari non debet.

ANGUSTIORIS DELECTVS DE IURISDICTIONE.

Ruſtra de Iuriſdictione agitur. Si enim nos non ferant, & nihil nobis concedant, ſed ſimpliciter & ſine ſine cōdemnare velint, tunc nullam aliam Iuriſdictionem, quàm carnificis, ab ipsis expectare poſſumus. Verum tamen eſt, ſi noſtram doctrinam pati & non amplius perſequi vellent, tunc proſus inuiolatam ipsis ſuam Iuriſdictionem, dignitatem aut quomodocunq; nominent, relinqueremus. Epiſcopi enim vel Cardinales eſſe non cupimus, ſed tantum boni Chriſtiani, qui pauperes eſſe debent. Matth. 5. Luc. 4.

DE CAUSIS MATRIMONIALIBVS.

Page cum his cauſis ad Epiſcopos, officiales, carnifices, & quicunque eas recipere volunt: quamuis ſuſpicio eos nullam partem, reliquis non admiſſis, recepturos eſſe.

DE ESU CARNIVM ET FESTIS.

Qvod ad hoc caput attinet, pati non poſſumus, vt conſcientiæ grauentur, ſicut & S. Paulus id vetat: & tamen ſuſpicio eos non aliter, niſi cum conſcientiæ grauamine, recepturos eſſe. Si verò placet indicari Cæſ. Maieſtati, vt ipſa in his rebus ordinationem faciat, quæ tamen conſcientias non obſtringat, id ferre poſſumus, præſertim cum nec ipſi ſecundum Canonum diſpoſitionem ieiunia ſeruent.

Interea

Interea verò, dum hæc Lutheri Iudicia Augustam perferuntur, Colloquium inter pauciores delectos denuò finitum, & rursus causa tota ad Imperatoris deliberationes reiecta est. Quæ verò initia & occasiones angustioris illius colloquij fuerint, & indicationem aliquam eorum quæ acta sunt, sequens nostræ partis responsio continet, quæ die 28. Augusti exhibita est.

ANGUSTIORIS DELECTVS PROTESTANTIVM RESPONSIO, EXHIBITA DIE DOMINICA POST Bartholomæi, Anno 1530.

Vemadmodum proximè à vobis Dominis concessum est actionem inter nos habitam Illustrissimis ac clementissimis Dominis nostris, Saxoni, Brandenburgico, alijsq; in hac causa coniunctis exposuimus. De qua sententiam suam vicissim vobis in hunc modum indicari mandârunt:

Meminisse nimirum ipsos, quàm multoties sese pacis & concordie causa in omnibus ijs, quæ fieri salua pietate conscientiaq; possent, ad piam transactionem & concordiam in hisce Comitijs obtulissent. Cumq; iam pridem eius reigratia virorum Principum, aliorumq; Iuris diuini ac Canonici peritorum, delectus 14. personarum, vtriusq; partis consensu, habitus sit, relatum ipsis à Principibus alijsq; suarum partium esse, quæ ab vtraq; parte de septem illis articulis & coherentibus punctis, mediâ & viâ incundæ conciliationis proposita, & quid ad eas ipsas à delectis nostræ partis responsi datum fuerit: quidq; iidem, pacis & concordie gratia, vsq; ad accuratiorem in Concilio tractationem, sese apud coniunctos in hac causa ordines promouere velle promiserint. Idq; in hanc antea sæpius repetitam sententiam: Se nimirum, vnâ cum reliquis vnâ delectis causam hanc totam accuratissimè ad extremum vsq; momentum expendisse, ac, si statuere secum potuissent, præter conditiones ab ipsis propositas, vterius ab hac parte concedi & obtineri apud suos in hac causa coniunctos posse, id se statim vnâ cum exhibitis conditionibus indicaturos fuisse.

Et quidem hanc ipsam ob causam se Principes atq; delectos à cæteris ordinibus sub finem habiti colloquij monuisse atq; rogasse, vt proposita à se media & responsiones, Electoribus, Principibus & Ordinibus Imperij renunciarent, & hæc media in eam sententiam, quæ in responsionibus continetur, recipi, & generale legitimumq; Concilium promouerivirgerent.

Cui quidem petitioni, reliquorum ordinum Principes atq; delecti, post multas deliberationes colloquutionesq; vtrinq; habitas, ita se faciles beneuo-

iosq; præbuerunt, vt sese negotium ad illum modum, qua fieri posset diligentia, cum sui quoq; consilij additione, proposituros, & responsum etiam inuicem allaturos recipere.

Nihilominus tamen, antequam delecti Principes vtriusq; partis, vnà cū reliquis sibi adiunctis, rursus conuenissent: Ordines (id quod nostri non secus quàm ex amico & beneuolo animo profectum acceperunt) consiliarios aliquot in vigilia Bartholomæi ad clementis nostrū Saxonie Electorē, cū huiusmodi mādatis ablegarunt: Ordines videlicet de ijs, quæ acta à delectu essent, certiores esse redditos: accipere Electores, Principes & reliquos status Imperij amicā tractationē continuare, idq; cōtractiori delectu, & paucioribus, quàm antea, adhibitis: ideoq; amicē rogare Electorē Saxonie, vt rātis per cōmorari in Comitij dignetur. sicut, hæc ita se habere, qui rebus vtrinq; interfuere, minerunt.

Et si autem (cū Elector Saxonie hæc postulata se cum socijs cōmunicaturum, & sententijs collatis Electori Moguntino responsurū esse promississet) eadē vigilia Bartholomæi vespere angustior ille, de quo diximus, delectus à plerisque suorū recusaretur, eò quòd in Recessu prioris delectus ad quiescendū, & ordinum responsum expectandū iudicarent: tamē post varias rationes in medium allatas, ne per Electorē Saxonie, ipsiq; in hac causa cōiunctos Principes ac ciuitates stetisse videretur, quò minùs cōcordia coiret, angustior etiā ille delectus permissus fuit, sicut tamen, ne quicquam priori recessui præiudicaret.

Quia verò à vobis, in huiusmodi contractiorem delectū cooptatis nulla alia media, præsertim in præcipuis & maximi momenti articulis proposita sunt, quàm quæ iam antè in priori delectu agitata fuerant: nostrorum sanè iudicio, contractiorem illo delectu minimè fuisset opus, præsertim cū satis intellectum esset, illa media iam pridem accuratissimè ponderata fuisse, ne tamen inueniri potuisse, quid de illis præter ea, quæ in priori delectu indicata fuerant, vlteriùs concedi posset.

Et id quidē eam ob causam Principes nostri vobis significari iusserunt, ne quis insimulare ipsos audeat, quasi culpa nō confecta cōcordiæ aliqua in ipsis aut socijs ipsorum resideat. Quòd si media & rationes dirimendarum cōrouersiarum magis appositæ ostendi à vobis possint, eas ipsas quoq; vt in præsentia cognosceremus, & inuicem responsum ad eas subijceremus, Principes nostri, eorumq; socij demandarunt. Vel, vt nuper ex nobis accepistis, de inducijs, quibus pax & concordia, ad generalis & liberi Concilij celebrationem vsq; conseruari queat, sententias vobiscum conferemus.

Quòd si nullum huius rei mandatum, ab Electoribus, Principibus, ac reliquis ordinibus habetis, & nunc etiā relata ad ipsos hac nostra sententia nullū aliud responsum (quod tamē clementis, Principes nostri nō sperant) apud ordines obtineri posse, existimaueritis, quàm hoc ipsum: Nullū videlicet Conciliū apud C.M. peti ab illis & obtineri posse, nisi hac cōditione, vt omnia, quæ mutata à nobis aut innouata sint, in pristinum statum antea restituantur:

Significamus vobis mandato Dominorum nostrorum, Non ignotū esse Ordini.

Ordinibus, quidnam & doctrinæ, quam continet exhibita Confessio, & mutationibus abusu quorundam in Ecclesia occasionem præbuerit. De quarum fonte & origine si differendum sit: posset illa pluribus publicè editis libris & alijs rebus comprobari. Et tamen, quibus id officij commissum erat, nullam eius rei curam, vt debebant, habuerunt. Id quod etiam Hadriani Pontificis postulata in Comitij Noribergensibus per Legatum proposita, haud obscurè demonstrant.

Insuper etiam Electores, Principes, alijsq; ordines, in Comitij antehac habitis necessarium iudicârunt, vt propter dissidia in religione ac ritib. exorta, generale ac legitimum Concilium cogeretur, idq; sine ea, quæ nunc additur, conditione. De quo C. M. Dominum clementis, nostrû aliquoties cõpellarunt, quod & tãdem Spiræ ante annû per literas clementissimè promissum, & decretû conditum est, quonã tẽpore Synodus illa indici & inchoari deberet.

Nostri itaq; Principes, eorum in hac causa coniuncti, amicè officiosèq; sibi pollicentur, ordines, qui huius negocij tractationem susceperunt, generale illud ac liberum & Christianum Concilium subiectissimè ac diligentissimè apud C. M. promoturos esse, sicuti illud antea sine omni exceptione ac conditione, vtile iudicatum, comprobatum, & apud C. M. impetratum nouerunt. Idq; eò magis quòd in primis Comitij Spirensibus publico decreto sancitum sit, qua ratione singuli Magistratus se in hoc Religionis negotio, vsque ad generale illud Concilium, gerere debeant.

Præterea Principes nostri & ipsis coniuncti, propter mutationes quasdam, Confessioni harum partium minimè conformes, & alia quædam cû hoc negotio directè vel consecutiue cohærentia, ante annum Spiræ ad C. M. & generale illud Concilium legitimè prouocarunt. Itaq; hæc attentata de facto appellationi ipsorum, ac iuri etiam contraria apparere.

Adhæc nouum quiddam & antea prorsus inauditum esset, cû res grauissimæ & maximæ Concilium summè efflagitarint, nunc tantisper illud recusari, donec causæ illius cogendi sublata, & omnia in integrum restituta fuissent. Quod si priscis illis Ecclesiæ temporibus fieri potuisset, rarè admodum huiusmodi grauissima negotia ad Synodos delata fuissent.

Quamobrem Elector Saxonie & Principes, ac eorum socij clementer & officiosè rogant, vt apud ordines diligèter instetis, si fortè his conditionibus, in priore delectu à nostris propositis, stare ipsis non libeat, in decreto tamen priori de Concilio acquiescant, neq; contra promissionem Concilij, aut interpositam appellationem, mutationes vllas suis actionibus introducant: Id quod nostri vnice sibi de ipsis pollicentur, & inuicè etiam amicè demissèq; demereri velle confirmant.

Quòd si sæpe dicti Ordines, de amico & pacifico Recessu ad Concilij tempus vsq; vel per vos, vel alios conferre volent: nostri sanè Principes cum suis in hac causa coniunctis, nihil in se patientur desiderari, vt pax ac concordia cõseruari, & Imperij negotia magis necessaria expediri queant.

Pollicentur etiam iidẽ nostri clementissimi Domini, & ipsorum socij, se,

DEO

DEO iuuante, intra metas exhibitæ Confessionis suæ sine ulla mutatione nō-
ua ita se gesturos, vt & DEO Omnipotenti, & Cæsareæ Maiestati omnium con-
filiorum & actionum suarum rationem subiectissimè reddere possint.

PRæcipuè autem, in hoc angustiore Delectu, de altera tantum
parte Sacramenti, petentibus porrigenda, & non condemnan-
dis, qui alteram partem porrigunt vel accipiunt: de Missis priuatis,
Eucharistiæ seu gratiarum actionis causa restituendis: de Canone
Missæ legendo, & verbis quibusdam incommodioribus piè & dex-
trè interpretandis, actum est: vt ex epistolis Philippi, & censuris Lu-
theri, quas paulò pòst subiungemus, perspicuum erit.

Cùm verò Missam priuatam, non tanquam sacrificium pro-
piciatorium, applicandum pro viuīs & defunctis, sed tantum gra-
tiarum actionis causa pro sacrificio Christi propiciatorio, ac vt Sa-
cerdos seipsum communicare possit; iterum restitui debere, Pon-
tificij vrgerent: nostri, deliberationis suæ capita quædam, his verbis
consignarunt.

DE MISSA PRIVATA, AN EVCHARISTIAE CAUSA RE- STITVI POSSIT.

Amet si coena Dominica cum Gratiarum actione
accipienda sit, tamen non est propriè ad gratiarum
actionem, sed ad confirmandam conscientiam, &
ad conseruandum corpus & animam credentis in
vitam æternam, à Christo instituta.

RATIO.

Ona, siue humana siue diuina, hanc habent rationem,
vt exhibeantur ad vtilitatem & fructum eius qui acci-
pit. Illiberalis enim & auarus donator est, qui in distri-
buendis donis, sua solum commoda, non accipientis,
postulat.

Iam

Iam Cœnæ Dominicæ Sacramentum est donum à Christo distributum: Siquidem ait August. Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma, hoc est, vt clariùs dicam: Sacramentum est inuisibilis doni visibile signum. Gratiam enim pro dono clementer exhibito vsurparunt aliquando veteres.

Est igitur propriè institutum, non vt nos Christo aliquid exhibeamus accipiendo Cœnam Dominicam, Sed vt nobis aliquid exhibeatur & donetur.

II.

Item, Panis, qui in Cœna Dominica distribuitur, est corpus Christi, & vinum, sanguis eius.

Vt autem corpus in cruce nō est oblatum, nec sanguis eius effusus tantum ad gratiarum actionem, sed propriè ad satisfactionem & remissionem peccatorum: Ita non distribuuntur in Cœna tantum vt sint Gratiarum actionis symbola, sed satisfactionis & remissionis peccatorum certæ notæ καὶ ἀποδείξεις.

III.

Item, Promissiones non in hoc dantur propriè, vt gratiæ Deo agantur, sed vt rebus promissis fruamur: Vt, Quando Deus Abrahamo promisit posteritatis multiplicationem, non hoc propriè egit, vt Abrahamum ad gratiarum actionem excitaret (quamvis & hoc accessit) sed vt in Abrahamo fidem efficeret, & per fidem iustificaret. Et Dauidi regnum promisit non in hoc propriè, vt gratiæ agerentur, Sed vt Dauid regno potiretur: ex quo deinde in Dauid gratiarum actio exorta est, tanquam fructus acceptorum bonorum, non tanquam causa promissionis.

*Idem cū
primo ar-
gumento
deratio-
ne dono-
rum.*

In Cœna Dominica promissiones corporis & sanguinis, seu, vt certius dicam, præsentis exhibitiones dantur.

Est igitur Cœna instituta ad accipiendū aliquid à Deo, quamuis gratiæ animi sit accipiendo bonum reddere gratiam.

IIII.

Item Christus dicit, Hoc facite in mei commemorationem: Et Paulus, Quotiescunq; comederitis panem hunc & de poculo biberitis, mortem Domini annunciate.

Iam

Iam Dominicę mortis annunciatio non est propriè instituta ad gratiarum actionem, Sed ad excitandam fidem, & erigendam conscientię imbecillitatem. Sicut nec verbi Domini prædicatio huc tantum spectat, vt gratias DEO agamus, Sed vt instituamur in iusticia, & consolationem accipiamus.

Consequitur ergo Cœnam Dominicam ad eundem finem institutam esse, ad quem mortis Dominicę annunciatio spectat.

V.

Item, Quemadmodum pane vulgari vescimur, vt corpus alamus: (Hic enim est principalis finis esus corporalis, è quo postea oritur gratiarum actio, non tanquam finis, sed tanquam finem consequens.)

VI.

Et vt baptizamur, non ad gratiarum actionem, Sed ad ablutionem sordium animæ, & vt per lauacrum regenerationis salutem consequamur, licet baptismi donum sequatur in credente Gratiarum actio:

Ita vescimur pane Cœnæ Dominicę ad pascendam, vt scidicam, conscientiam, quæ pasta exurgit in gratiarum actionem, non tanquam finem, sed finis euentum.

VII.

Item, Nemo Papistarum, quantum ego sciam, dicit laicos, quos vocant, communicando, sacrum DEO facere; Sed potius fatentur illi laicos sacrum accipere. Qua igitur imprudentia audent Sacrificuli plus sibi arrogare & vsurpare de Cœna Dominica, quam Laici, quando vtrisque similiter Christus instituit, nec vni ordini plus quàm alteri?

Excitatio fidei & confirmatio conscientię	} est	<table border="0"> <tr> <td>Finis</td> <td rowspan="2">} Institutionis Cœnæ Dominicę.</td> </tr> <tr> <td>Euentus seu consequens finem</td> </tr> </table>	Finis	} Institutionis Cœnæ Dominicę.	Euentus seu consequens finem
Finis			} Institutionis Cœnæ Dominicę.		
Euentus seu consequens finem					
Gratiarum actio					

Philipp. Melanth.

TEPI

PROTEST. RESPONSIO.
ΠΕΡΙ ΑΙΤΟΥΡΤΙΑΣ.

287

I.

Cœna est exhibitio corporis: Ergo non est oblatio, quia nobis ali-
quid exhibetur. Oblatione enim nos exhibemus.

II.

Est testamentum, in quo nobis promittitur.

III.

Si est sacrificium, fides non iustificat.

IIII.

Vtrum oblatio sit in manducatione vel leuando.

Item debet esse *συνάξις*, quia Paulus dicit, Conuenientibus
vobis, alij alios expectent.

Item, Non est discrimen inter Laicos communicantes & Sa-
cerdotes. Igitur non sunt ordinandi Sacerdotes ad singularē com-
munionem.

Sacerdotium est status singulariter institutus ad communio-
nem, cum nullum sit discrimen. Ergo scandalum est, sacerdotem
singulariter celebrare, cum is sit peculiaris cultus.

Item est confusio ministerij. Iste seipsum communicat, vt si
seipsum baptizet. Nam pastor cōmunicat se, tanquam membrum
Ecclesiæ, & gerit duplicem personam, priuatam & publicam.

Lutherus etiam de hac disputatione à Philippo moni-
tus, Sententiam suam aliquot responsis declarauit.

D. MARTINVS LVTHERVS
PHILIPPO MELANTH.

Aldeadfligor, quòd hoc tempore vobiscum adesse in
ista pulcerrima & sanctissima confessione Christi non
possum. Staupitzius noster dicebat, *Wen Gott blendet
wil/dem thut er zu vor die augen zu / Zu scharpff wirdt gern
schärtig.*

Ego

Ego sanè nihil moror istum prætextum, quòd Eucharistia seu gratitudinis causa liceat institui Missam. Fregit Ezechias serpentem æneum, nihil moratus, quòd in memoriam & laudem operis Domini seruatus fuisset. Magis spectauit pius Rex certum abusum, & occasionem malam, quàm dubium & incertum fructum laudis: Et nostri, cùm hætenus, pessimis exemplis, Missis suis sint abusi, neque adhuc poeniteant, frustra postulant eis permitti retinendas: Quia fucus eorum est manifestus ac impoënitens, proinde & euident mendaciū: quamuis, vt priùs scripsi, nihil recti quærant, sed abominationis Tyrannidem affectant integram. Restituant primò fidei doctrinam & operum: pòst de ceremonijs viderimus. Reddant primùm Ecclesiā & ministros cum legitimis suis officijs: & traditiones sua sponte sedabunt, poterit *εὐχαριστία* aliter & absque periculo & scandalo haberi in Ecclesia.

GEORGIO SPALATINO.

Gratiam & pacem in Christo. Nihil minùs sentio, mihi Spalatine, quàm priuatas Missas retineri debere, quocunque etiam nomine. Si boni sunt, qui gratiarum actionis causa dicent retinendas esse, tentantur cogitationibus carnalibus. Gratiarum actioni locus abundè est in missa publica, deinde, si quis volet, in omni opere, tempore, loco, vt non sit priuata Missa opus. Est enim periculum & scandalum, etiamsi optimo corde seruaretur; sicut fuit Ephod Gedeonis. Itemque Christus instituit Missam publicam, & omnia verba sunt pluralis numeri, ad Ecclesiam prolata & directa. Non satis est dicere, Bonam habeo intentionem: Oportet dicere, habeo verbū Dei quia gratiarum actio & cultus Dei nouus, sine verbo non est erigendus, vt sæpe docuimus. Oportet enim esse certos de opere erga Deum exercendo. Eadem ratione dixeris: volo Monachatu. Quamuis de Monachatu permitterem: Sed quantos putas futuros Monachos & quamdiu? Non est potentia humanæ, Deum sic diligere, vt Monachatu, aut Missa priuata solam quærat gratiarum actionem. Hoc summæ gratiæ vix fuerit. Deinde Missa & Monachatus iam damnati sunt, propter abusum. Ideò non est eis venia danda, vt de nouo reuiuiscant: Semel malus semper præsumitur malus. *Ein Dieb nimmer*

nterger besser/denn am Galgen. Nec ullus pius ex animo potest priuatam Missam probare, quantocunq; nomine celebretur. Ex Ere-
mo, Anno 1530.

Meminerunt etiam harum angustioris Delectus actio-
num sequentes literæ, & Lutheri ad Electorem Saxonæ, &
Collegas responsiones: quas ordine atteximus.

PHILIPPVS MELANTHON D. MARTINO LVTHERO,

Mitto tibi Quæstiones quasdam, de quibus rixamur cum
aduersarijs. Huiusmodi argumenta captant, non quæ
doctrinam pietatis contineant, sed quæ plurimum va-
leant ad concitandâ inuidiam: & nostra moderatio in
talib. locis auget insolentium hominû ferociam. Non
potest dici, quos agât triumphos hîc. Si meo nomine, nō Principis,
versarer in his negocijs, nullo modo ferrem hanc superbiam. Nunc
me omnia dissimulare cogunt Principum pericula, Reipublicæ dis-
crimina, voluntates nostrorum mirabiliter aut imbecilles, aut pa-
rum in loco fortes. Nihil tamen, ut spero, faciemus contra Euange-
lium. Pontanus profectò declarat, se esse virum fortem & bonum.
Bucerus scribit tibi *περί δέ τινος κυριακού*, & vult accedere ad nostram
sententiam. Sentit adesse corpus Christi in pane. Hæc summa est:
Scripti ei propositiones, sed certo consilio misit suas propositio-
nes. Plura non potui scribere, Mox responde. Vale. postridie Bar-
tholomæi, 25. Augusti.

MARTINVS LVTHERVS PHILIPPO MELANTH.

Vtinam vos breui elapsos videam, si dimissos expectare
non licet; satis superque fecistis. Iam hoc reliquum est
tempus faciendi DOMINO, & ipse faciet. Tantum vir
esto, & spera in eo. Ego simul & indignor & consolor,
quod Eccius & aduersarij hoc futili cauillo causam fa-
tigant,

T

tigant,

tigant, scilicet, si vtraque species Sacramenti necessario à nobis asseratur, damnari à nobis totam Ecclesiā, ipsumq; Cæsarem. Miseri hoc tantum habent vltimū, vt Cæsari præsenti cantillent. Obsecro sinamus cum fiducia illos abuti Cæsare, huiusmodi nugis, quibus serio illum prouocant, qui iam in cœlo tetendit suum arcum, & super eum parauit vasa mortis. Tu vide, vt memineris, te esse vnum illorum, quem vocant Loth in Sodomis, quorum animas cruciant isti nefandis operibus die & nocte. Verum sequitur: Nouit Deus pios eripere ex tentationibus.

Christum confessi estis, pacem obtulistis, Cæsari obediistis, iniurias tolerastis, blasphemijs saturati estis, nec malum pro malo reddidistis. Summa, opus sanctum DEI, vt sanctos decet, dignè tractastis. Lætamini etiam aliquando in DOMINO, & exultate iusti. Satis diu tristati estis in mundo. Respicite & leuate capita vestra. Ego canonizo vos, vt fidelia membra Christi: & quid amplius quaeritis gloriæ? An parum est Christo pręstitisse fidele ministerium, & dignum illo membrum gessisse? Absit à vobis, vt tam exigua vobis gratia Christi esse videatur.

Cupio vos reduces expectare, & sudorem vestrum post hoc balneum abstergere.

Ego opto ac oro, vt forti & bono animo sitis, nec specie & facie ista rerum præsentium turbemini, qui scitis, quā plenè sint hæc omnia in eius manu, qui vno momento cœlum obducere & serenare non tantum potest, sed etiam solet, atque adeo delectatur etiam: in cuius sinum ego vos commendo peccator peccatores, sed tamen cōfessores, & non defensores suorum peccatorum. Aetas mihi esse videtur, quod tuis proximis literis finitum colloquiū scripsisti: adeo suspendij istius, (quo expecto Cæsaris vltimum vel plaudite vel plorate) mora distrahor. Ego prophetizo mihi varia, tandem huc deferor cogitabundus, esse aliquot, qui vices suas interponunt, si fortè pacem obtinere possint. Has cogitationes sequitur oratio mea, & gemitus cordis: quod cor nisi exaudiat, mirum nisi caput Episcoporum magnò fato, eoq; non bono regitur. Ego incipio languere desiderio vestri reditus. Vtinam redeatis maledicti à Papa & Cæsare etiam Deo ipsorum, qui dicit: Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. Sophistarum & Papistarum insidias & nequitias vindicabit Dominus. Buccero nihil respondeo. Nosti, ὅτι ἐγὼ μισῶ τὰς κυβείας καὶ τὰς παγουργίας αὐτῶν, οὐκ ἀφ' ἑκατέρου μοι οὗτοι.

Prius.

Priusquam verò hæ Lutheri literæ Augustam allatæ sunt: Philippus statim post priores datas, ea, quæ cum aduersarijs interea incidissent, significauit.

PHILIPPVS MELANTHON D. MARTINO LVTHERO.

Tuum iudicium de postulatis aduersariorum nondum accepimus, cum quidem maximè intersit, nos id habere. Adhuc tota res posita est in his negocijs: Volunt ut fateamur, neque sumentes, neque porrigentes alteram speciem Sacramenti, peccare. Nos excusauimus sumentes; de porrigentibus heret res. Synodus Basiliensis hac conditione concessit Bohemis integrum Sacramentū, si faterentur, rectè posse vnam sumi, ac dari. Hanc confessionem & à nobis cupiunt extorquere. Eccius inquit, se idè laborare, quia non possit vulgus retineri in officio, nisi & nos liberemus vulgi conscientias de Sacramento. Tuam igitur sententiam audire cupimus.

Causam applicationis missarum suspendunt ad Synodum: qua in res significant, se non imponere nobis hoc onus, ut impiā de Missa opinionem recipiamus, & tamen Canonem recipere nos iubent, sed cum commoda & pia interpretatione. Video nobis insidias strui, & quid mihi in priuata cōfessione faciendum esset, facile iudicare possem. Sed hæc res est communis omnium; ideo aliorum sententias non reprehendendas esse censeo.

Valde reprehendimur à nostris, quòd Iurisdictionē Episcopis reddimus. Nam vulgus assuefactum libertati & semel excusso iugo Episcoporum, ægrè patitur sibi rursus imponi illa vetera onera, & maximè oderunt illam dominationem ciuitates Imperij. De doctrina religionis nihil laborant, tantum de regno & libertate sunt solliciti. Mitto tibi exemplum nouissimè postulatorum, ut facilius respondere possis. Vale. Postridie Augustini, 26. Augusti.

Ad has Quæstiones, de altera specie, de Missis priuatis, de Canone, &c. in proximis Philippi literis expositas, respondet D. Lutherus sequenti epistola.

IUDICIUM LVTHERI DE
MEDIIS CONCORDIAE, PO-
STREMO A PONTIFICIIS
propositis.

IOHANNI DVCI SAXONIAE ELE-
CTORI MARTINVS LV-
THERVS.

Gratiam & pacem in Christo.

Illustrissime Princeps Elector, Domine clementissi-
me, Cels. V. literas vnà cum duobus exemplaribus For-
mularum concordiae, ab vtriusq; partis Delectis exhi-
bitarum accepi. Cumq; de his C. V. iudicium meum
flagitet, subiectissimè illud his meis literis indicabo. Et
primùm (sicut nostra quoque pars iudicauit) quædam alterius par-
tis propositæ conditiones & media, prorsus intolerabilia sunt, ita
vt talia in medium proferri valdè mirer.

De nostræ autem partis Articulis, hæc mea sententia est. Quòd
Aduersarij à nobis petunt, vt doceamus, vnā quoque speciem Sa-
cramenti rectè exhiberi, nec præceptū, sed indifferens & adiaphorū
esse, vtraq; vel vna specie vti: Nouit V. C. ex principalibus nostris Ar-
ticulis vnū esse, quòd nihil in Ecclesia sit faciendū aut docendum,
nisi in verbo DEI certissima habeat fundamenta, ne, sicut Paulus
inquit, in incertum curramus, & pugnantes aërem feriamus. Nam
hoc opus, hic labor est, etiam cū certum verbum Dei sequimur,
vt in recta via firmi maneamus. Constat autem vnā speciem Sa-
cramenti, purā traditionem humanā esse, & verbo DEI prorsus
non confirmari, sed contrarium, vtramque videlicet speciem, per-
spicuis & clavis DEI verbis confirmatam esse. Ideo neque probare,
neque docere possumus, vnā speciem rectā esse. Christus enim
Matthæi 15. inquit: Frustra me colunt mandatis hominum.

Præterea & hoc probari nequit, quòd Christi verbum & man-
datum indifferens reddere volunt, cū adeo seuerè & seriò præce-
perit, Hoc facite in mei commemorationem.

Nec ipsi sanè indifferens esse credunt, Nam multos, quòd
vita-

utraque specie vti essent, combusserunt, eiecerunt, persecuti sunt, & hanc doctrinam, vt magnam hæresin, damnarunt. Quare non tantum Dei & nostra, sed etiam ipsorum causa, concedere nobis non licet, vt indifferens esse doceatur. Ita enim ipsos cogermur velut homicidas & nefarios nebulones traducere, quod rem indifferentem tanquam hæresin cõdemnassent & persecuti essent. Quia igitur ipsi indifferens esse non credunt, multò minùs nos ita docere possumus, nisi ipsi reuocent, & omnes eos, quos propterea persecuti sunt, restituant. Et pulcrum est, quod conqueruntur, se non posse cohibere populum, nisi nos doceamus, ipsos quoq; rectè docere. Hanc sapientem rationem libenter audio: perinde quasi Deus suum verbum ideo docere debeat, vt ipsi populum cohibere, & Tyranni manere possint.

De priuatis Missis idem respondendum est, Nam & hæ ab hominibus tantum excogitatæ, & sine vilo Dei verbo exortæ sunt: vt iam de horrendis illorum abusibus taceam.

Quod autem dicunt se non coacturos, vt nos eam institamus, sed petere tantum vt eam non prohibeamus: Nos ipsis nihil prohibemus. Vt autem approbemus, id facere non possumus: Vbi enim vnica tantum traditio humana admittitur, ibi ceteræ quoque sunt admittendæ. Quare hæc via proxima est, vt, si priuatis Missis locum damus, mox vniuersum Euangelium amittamus, & mera hominum opera recipiamus. Non enim causa est, cur vna, & non omnes hominum traditiones recipi debeant. Et qui omnes prohibuit & condemnauit, is quoque vnā prohibuit & condemnauit.

Quod prætendunt, Principis officium non eò extendi, vt hoc prohibeat, nos sanè scimus Principis & Concionatoris officium non esse idem: sed quæritur iam, an Princeps, vt Christianus, in hoc consentire velit: neque quæstio est, an hîc, vt Princeps, agat. Aliud est, an Princeps prædicare debeat, an in prædicationem consentire velit. Non Princeps, sed sacra Scriptura Missam priuatam prohibere debet. An igitur Princeps aliquis Scripturæ assentiri vel non assentiri velit, id penes ipsum est. Nemo in terris cum, vt id faciat, cogit.

DE CANONE, An ferendus sit cum mediocri glossa. Certè si hæc causa ex bona interpretatione penderet, iam pridem Turcicam fidem glossare, & omnes infideles ad Christianam fidem

adducere voluissim. Satis constat, quomodo Missas vendiderint, ut Sacrificium & opus. Id iam volunt glossare. Sed in summa, Hominum inuenta sunt in diuinis rebus intolerabilia, periculosa præterea & scandalosa. Et quia rem ipsam defendere non desinunt, nec nobiscum de Missa statuunt, quod non sit Sacrificium: quid opus est, scandalosum verbum retinere, cum nec necessarium sit & præterea periculosum? Iam verò periculū sine necessitate subeundum non erat. Illud enim prohibitum est, & dicitur Tentatio DEI. S. Augustinus inquit, Teneat sententiam & corrigit linguam. Et loquitur de voce Fatum. Qui fatum, inquit, de decreto DEI intelligit, is rectè intelligit: Nec tamen verbum illud vult ferre, & dicit, corrigit linguam. An nos igitur dubia & obscura verba insuper excogitare & instituere volumus, cum tamen euidentia & clara difficile retinere possimus?

Præterea excusari nulla ratione potest, ut vox Sacrificium in Canone relinquatur. Nam Canon adeo clarè Missam, verum sacrificium esse pronunciat, ut nemo hominum aliter interpretari aut intelligere possit, quàm quod Missa sit sacrificium.

Inter alia enim petitur in Canone, ut DEVS per manum Angelī sui, hanc hostiam Sacramenti sursum ante diuinum ipsius altare perferri sinat. Quod certè de commemoratione passionis Christi exponi nequit: Illa enim per prædicationem fieri debebat. Præterea Canon orat, ut DEVS sacrificium illud sibi placere sinat & acceptum habere velit, cum tamen dilecti sui Filij corpus & sanguis sit: perinde ac si homo pro Christo apud DEVM intercedere debeat. Quod blasphemum & fœdum est. Nec Canon vllō modo ferri potest.

Postremò omnia quæ in potestate nostra sunt, patiemur & cedemus. Quod autem in potestate nostra non est, rogamus ne id nobis flagitent. Quod verò DEI verbum non est, id ut recipiamus, in potestate nostra non est. Et quod sine verbo DEI institutum est, ut sit cultus DEI: id quoque ut recipiamus, in potestate nostra non est. Quare ieiunia & festa, quæ proponuntur, aliter recipere non possumus, quàm si à Politico Magistratu, ut Politica ordinatio, constituantur. Omnia enim mundana sunt, quæ ceremoniarum nomine ornantur, ut vestes, ritus, ieiunia, festa, &c. Quæ omnia DEVs rationi subiecit, ac ut liberè de ijs disponat, præcepit Gen. 2. Terrena enim sunt & mundana, per hoc verbum, Dominamini terræ, rationi sub-

ni sub.

ni subiecta. Cùm igitur ciuilis Magistratus, summum rationis humanæ officium sit: de his rebus terrenis constituere & præcipere liberè potest.

Hæc subiectissimè ad has quæstiones festinans respondere volui. C. V. gratiæ diuinæ commendo. Amen. Die Veneris post Bartholomæi, 29. Augusti. Anno 1530.

PHILIPPO MELANTHONI MARTINVS LVTHERVVS.

Ratiam & pacem, mi Philippe. Respondi ad istas quæstiones nudius tertius: & quid est quòd audent postulare tam manifestè absurda & impia, cùm nec ipsi antea ita docuerint, & ideo nũc hoc fingant, ne præterita sacrilegia eorum videamus? Sed hoc prætextu eadẽ suscitant & stabiliunt. Vos nil, mea sententia, rectius feceritis, quàm si liberemini ab istis crassis insidijs, dicendo, velle vos DEO, quæ Dei sunt, & Cæsari, quæ Cæsaris sunt, reddere. Si igitur ostendere potuerint, ea esse Dei & Cæsaris, admittite. Si non ostenderint, dicite: Extra Deum & Cæsarem, non esse cui obediat, nisi solum Diabolum, cui obedire ne ipsi quidem iubebunt: Quid opus est sic causam distrahi ac dispergi in quæstiones? Soluant illi quod proponunt, id est, ostendant esse Deum vel Cæsarem. Quare ista insulsa calliditate patimini eos in vos ludere, an hoc vel illud velitis? Dicant ipsi, an sit verbum Dei, & statim obtinebunt: quia vos velitis verbo Dei obedire. Sed hæc melius vos cogitatis. Nam ego in tam crassis insidijs fortè nimis securus sum, sciens vos nihil posse ibi committere, nisi fortè peccatum in nostros, vt perfidi & inconstantes arguamur: sed hæc postea causæ constantia & veritate facilè corriguntur. Quamquam nolim hoc contingere, tamen sic loquor, si quædam contingerent, non esse desperandum. Nam si vim euaserimus, pace obtenta, dolos, mendacia ac lapsus nostros facilè emendabimus, quando regnat super nos misericordia eius. Viriliter agite & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in DOMINO: Speratis verò, qui causam eius agitis, quod sine spe quì possit fieri? Saluta omnes vestros, & tu cum eis vale. Ex Eremo, die Augustini, Anno 1530.

T 4

D. MAR-

D. MARTINVS LVTHERVS
GEORGIO SPALATINO.

Cripiſi antea de articulis iſtis, mi Spalatine, & vt dixi, Diabolus ſi non poteſt leo eſſe, vult eſſe Draco. Iam in inſidijs verſari cauſam noſtram ipſi videtis. Quare non eſt, vt de his multa ſcribam: quis enim intellectas inſidias non facile caueat? Ipſi quærunt vt dominantur fidei, & conſcientijs, & arte iſta vos auocare volunt à verbo, quod ſatis videro. Verùm nihil metuo, quia, ſi inſidijs pergent, impingent ipſi in noſtras inſidias. Nam vbi hoc vnum tenueritis, vos nihil contra Euangelium conſeſſuros eſſe, aut conſeſſiſſe, quid tum ſunt illorum inſidiæ? Næ ego tunc pulchrè eos tractauero, declarans Rhetoricam meam, quòd ſint auſi contra Euangelium à vobis poſtulare quædam, iſti tanti fidei & Euangelij propugnatores. Et eſto, aliquid manifeſtè (quod non facietis, CHRISTO fauente) contra Euangelium conſeſſeritis, & ita in ſacculum aliquem aquilam iſtam concluſerint. Veniet, ne dubita, veniet Lutherus, hanc aquilam liberaturus magnificè: ita viuit CHRISTVS, hoc verum erit. Quare nolite timere, victores iam violentiæ, ab iſtis bullis inſidiarum: Vt ut res ceciderit, fortes eſtote & viriliter agite. *Es hat nicht not/wenn ſie mit den blinden griffen vmbgehen.* Porro in iſto articulo, in quo petitur, vt à Legato & Papa poſtulemus nobis concedi, quæ nobis permittere velint, obſecro te, vt Amſdorfficè reſpondeas in aliquem angulum, *Daß vns der Papſt vnd Legat im ſra wolte leſſen.* Vale, mi Spalatine, & parce leuitati huic, quam mihi extorquet indignatio peſſimorum hominum.

Oſt publicas iſtas, de pace & concordia inter Euangelicos & Pontificios ſtatus reſtituenda, tractationes, per Delectos Principes & Theologos, per miſſu Cæſ. M. & Senatus Imperij ſuſceptas priuati quidam magnæ autoritatis homines, C. M. & Principum Conſiliarij de communi pace & tranquillitate ſollicitè laborantes, & vtri-

& vtriq; parti bene cupientes: Georgius Truxes à VValburg: Cancellarius Episcopi Leodiensis: Consiliarius quidam Episcopi Augustani, Christophori Stadionis, & alij, seorsim media concordiae proposuerunt, ad quæ nostri etiam singularem cum modestiæ & voluntatis cupidissimæ pacis & concordie significatione responderunt.

Circumferuntur etiam literæ & conditiones pacis ad Cardinalem Campegium, ad Oratorem Venetum Nicolaum Teupulum, ad Episcopum Augustanum, & alios, partim scriptæ, partim typis excusæ: Perinde ac si à Theologis quibusdam Protestantium, Philippo imprimis, eo tempore emanassent. Cum autem dubia & incerta scripta sint; quorum aliqua à se profecta esse, Philippus ipse constanter postea negavit: bono & benè deliberato consilio, & alijs etiam iustis & gravissimis de causis, omittenda esse in hoc libro duxi.

Vnicam tantum Senatus Noribergensis censuram, de pacificatione & Articulis concordie suprà commemoratis, grauiter & neruose scriptam, adiungemus.

IVDICIVM ET CENSURA
SENATVS ET THEOLOGORVM NO-
RIBERGENSIVM, DE MEDIIS CONCOR-
diæ inter Ordines Euangelicos & Pontifi-
cios Augustæ propo-
sitis.

Senatus Noribergensis, scriptum de Medijs concordie, Christianorum statuum nomine, Delectis à parte Pontificia Augustæ nuper oblatum, quantum in hac temporis angustia fieri potuit, diligenter legit & expendit; idque Theologis suis deliberandum exhibuit: & triplices articulos in eo contineri animaduertit.

T 5

Primi

Primi sunt, de quibus inter Delectos conuenit, & qui nō admodum controuerſi haſtenus fuerunt. Hos ſuo loco iam relinquemus.

Secundò ſunt Articuli, qui haſtenus controuerſi fuerunt, & ad conſenſum nondum reducti ſunt. In his bonum, piū & æquum eſt, illa conſtanter retineri, quæ in publicis concionibus noſtri docuerunt, & in exhibita Confessione velut recta & diuina profeſſi ſunt.

Tertiò ſunt articuli, qui partim in dubium, partim in cōtrouerſiam vocantur.

Quantum igitur ad hos cōtrouerſos, vel, vt nuperrimè oblata designatio eos nominat, adhuc dubios articulos attinet, videtur Senatui cuiuſq; Theologis, & ſine dubio alijs etiam pijs & rectè iudicantibus, multa in illo ſcripto conceſſa, approbata, & Pontificijs tradita eſſe, quæ vel conſcientiam lædant, nec ſacræ Scripturæ teſtimonio defendi poſſint, vel ijs, qui haſtenus Chriſtum cuiuſq; Euangelium confeſſi ſunt, magno detrimento & ſcandalo ſint futura.

Ac vt articulorum illorum & grauaminum partem ſummatim indicemus: Primū pijs Magiſtratibus non parum incommodi adferet, ſeſe prorſus obſtringere & aſſēiri, vt omnes monachos & monachas, eorumque monaſteria, in priſtino ſtatu, & veteribus ſuis ceremonijs, ſicut haſtenus eas uſurparunt, quietè & tranquillè degere ſinant. Inde enim multis in locis ſecuturum eſſet, vt conuentus illi monaſtici, cætera ſua patrocinia, conciones, Miſſas impias, fraternitates, ritus funebres, & eius generis permulta liberè ruruſ inſtituerent, ſimplicium animos ad ſe allicerent & ſeducerent, & diſſimilitudine illa ceremoniarum tantam confuſionem inducerent, ex qua apud vulgus, præſertim in magnis communitatibus, nihil certius, quàm maxima ſeditio expectanda eſſet, vt reliqua inde oritura incommoda ſilentio prætermittantur.

Secundò, bonum non eſt, nec exiguu errori & diſſenſioni occaſionem præbebit, quòd Pontificijs, ipſorum uſitata doctrina, in loco de pœnitentia, quaſi tres illius partes ſint, conceditur & confirmatur. Dubium enim non eſt, confeſſionem à Pontificijs, de arriculari illa, ipſis uſitata, confeſſione, & ſatiſfactionem de meritis noſtrorum operum pro peccatis ſatiſfacientium intelligi. Jam cogitet vnusquiſq; ſi illis confeſſio & ſatiſfactio, tanquam neceſſarie partes

partes poenitentiae, cōcedantur, quantū hoc ipso obtinuerint: & an verbo Domini & Scriptura salua, hoc illis cōcedi possit. Ac licet noua aliqua glossa, interpretatione, seu expositione, ab ea, quam Pontificij retinent, diuersa, negotiū ornaretur: à rudi tamē vulgo nunquā susciperetur, cū res plus satis clara & perspicua sit omnibus.

Tertiò, Si Sacramentum nemini, nisi præcedente oris cōfessione exhibendum esset, multis scrupulis & erroribus occasio præberetur, & periculosum esset cōmunionem adeo simpliciter & præcisè ad confessionē alligari, & homines ad hanc adstringi. Hoc quid aliud esset, quā cōscientias iterū ad auricularem cōfessionem cogere, ad quā tamē nemo hominum vi & necessitate cogi debet, & hoc modo Pontificiam conscientiarum carnificinam restituere, & homines eò compellere, vt eo ipso die communionis, & ita ad placitum Pastorum, certo tempore confiteri cogantur.

Quartò, Articulus de ieiunio, vsu carnis licito aut prohibito, partim ridiculè, partim incommodè positus est. Hac enim ratione, homines rursus ad obseruantiam ieiunij quadragesimalis & aliorum dierum coactam, non liberā, astringerentur: & libertas Christiana sub specie cōcordiae & pacis conseruandæ, tolleretur: cum tamen libertatis Christianæ non minorē, quàm alterius cuiusvis articuli fidei, vt Paulus præcipit, rationem habere debeamus: præsertim vbi libertatis illius intermissio, tanquam necessaria constitutio seruanda, proponitur, sicut Papistæ nulla alia ratione eam indicant & expetunt.

Quintò, Certissimum est, nullum ex Scripturis testimonium proferri posse, quod confirmet, aut ex quo colligi possit, Sanctos mortuos, vel angelos in cœlis, Deum pro nobis orare. Neq; alius est mediator, deprecator, aut summus sacerdos, coram Deo (sicut omnes Scripturæ indicant) quàm vnicus CHRISTVS. Quid ergo prodest, quem fructum affert, Pontificijs articulum istum, quem Scripturæ autoritate hætenus obtinere tentarunt, cuius tamen ne quidem mentionem Scriptura facit, concedere & confirmare? Qui abusus etiam paulatim ex hoc articulo sequuturi essent, quilibet prudens facillè intelligit.

Sextò, Iurisdictio Eccl. Episcopis hoc scripto multò amplior permissa atq; cōcessa est, quàm vnquam hætenus optare ausi sunt, imò amplior, quàm vnquā eā habuerunt. Ac si vnicus hic articulus valere & consistere deberet, nulla subtilior & compendiosior via breui

breui temporis spacio Euangelium funditus delendi posset excogitari. Nam si ordinarijs liberum, vt antè, in Sacerdotes imperium concederetur, si Ordinarij ratione potestatis Episcopalis, sacerdotem delinquentem punire nemine impediante possent, si Ecclesiæ Pastores & concionatores ordinarijs præsentari deberent: sicut hic articulus prolixè & generaliter, nulla constituta autoritatis illius Episcopalis determinatione, proponit: quid aliud inde sequeretur, aut quid esset aliud expectandum, quàm vt Antistites illi, nullum veræ & sinceræ religioni deditum Pastorem, ipsis præsentatū, vnquam admitterent, aut si quem admitterent, quotidie, iam hoc, iam illud à se confictum crimen in eum conferrent, cuius prætextu eum citarent, in via interficerent, vel aliàs tali tractarent modo, ne ulli tutus esset relictus locus. Quis autem Pastorū, cum certo vitæ suæ periculo conduci se pateretur, & si à Magistratu defendi contra Episcopum non posset, concionari, & nil nisi mortem & exitum expectare vellet? Qua ratione Magistratus etiam coram Deo & in propria conscientia & erga subditos se tueri & excusare possent?

Quòd si Concionatores eo modo afflicti, elisi & eiekti essent, quamdiu Euangelium & religio Christiana stabilis permanere posset? Qua ratione Pontificij, Christianis ordinibus subtiliores insidias struere possent, quàm si omnes articulos, de quibus nondum conuenit, ad futurum Concilium differrent: & vnicum hunc de Iurisdictione Episcoporum articulum reciperent? Eo enim modo hanc nacti essent viam, & compendium hoc adepti, quo Euangelium, eiusque præcones atque Pastores faciliè opprimerent. Quod sanè coram Cæsarea Maiestate, coram Imperio & coniunctis statibus nulla iusta, probabili aut commoda ratione defendi posset.

Ac summatim dicendo, huius generis grauamina, difficultates & incommoda secutura ex pluribus articulis, & pluribus locis, in scripto suprà nominato & oblato, excerpì possent: Qui reciperebantur, multas saucias & anxias redderent conscientias, magna pars abusuum Pontificiorum confirmaretur: Euangelium contumelia afficeretur, status Evangelici pro Apostatis, qui doctrinam suam reuocassent, passim traducerentur, sacræ Scripturæ multis in rebus contraria agerentur, denique vnum incommodum ex alio sequeretur.

Etsi autem pacis & tranquillitatis politicæ causa multa concedenda, ferenda, & admittenda sunt: tamen per eam, tranquillitas & pax conscientiæ & cordis non turbanda est. Non enim bona, sed perniciofa pax est, quæ cum animarum & conscientiarum damno, & cum ignominia nominis diuini quæritur & conseruatur. Neq; enim, vt Paulus inquit, facienda sunt mala, vt eueniant bona.

Ac etiamsi omnia ad formidabilem tumultum & bellum spectarent: non tamen propterea aliquid contra Deum, cuiusque verbum & nostram conscientiam agere: Sed rectè & piè procedere, & curam pacis aut belli futuri Deo committere debemus. Alioquin Euangelium, pacis corporalis & euitandæ crucis causa abijcere & parui pendere videremur.

Quòd si articuli isti ita reciperentur, & Lutherus, aliorumq; Principum Concionatores (quod futurum esse apparet) publicis concionibus, lectionibus & scriptis sese illis opponerent: sicut pius verbi minister, ratione conscientiæ, non semper hoc ipsum intermittere posset: cogitare singuli possunt, quantum concordia & pacis (quam his concessionebus se obtinere, & tueri posse quidam imaginantur) inde sequaturum sit. Multis sanè admirationem non exiguam parit, quòd præcipui ex Euangelicis statibus erga seueras & graues C. M. & Imperij ordinum sollicitationes, tantam pietatem, constantiam & magnanimitatem declararunt: Nunc vero in amica tractatione, cum nihil periculi est, nulla vrgente necessitate, labascunt, & tam multa aduersarijs concedunt.

Quamuis autem scriptum illud tam ambiguè compositum sit, vt multi articuli, iam in hanc, iam in illam sententiam: etiam à nostris pertrahi queant: tamen apud aduersarios & maximam hominum partem, in illo sensu non acciperentur: præsertim cum Euangelici status ipsi, nullam simplicem & veram sententiam, Euangelio congruentem, inde elicere possint.

Præterea non laudabile est in tanti momenti causis, quæ gloriam Dei, diuinas ordinationes atque institutiones, & salutem omnium hominum concernunt, adeo ambiguè & obscure agi: Sed in eo potissimum elaborandum erat, ne ambiguitas, nouis disputa-

tation-

tationibus & diffensionibus occasionem præbeat. Siue igitur vnum aut plura, ex propositis medijs, recepta aut reiecta fuerint: tamen omnium prudentum iudicio, hæ concessiones, Evangelicis statibus, apud amicos & inimicos non parum ignominia, suspicium & scandalorum parient, & speciosam Pontificijs occasionem omnes suos inde abusus confirmandi, & magnificè de victoria sua triumphandi præbunt: sicut iam Cochläus in hanc urbem palam scripsit, & de multis ac magnis nostrorum concessionibus est gloriatus.

Qua ratione autem huic tristi vulneri remedium adhiberi, & quid deinceps agi debeat, cum scriptum illud ad multorum manus peruenerit, & exhibitum sit, valde dubium est. Veruntamen pro causæ conditione, hæc via procedendi rectissima visa est: vt Senatus nostri legati, clementissimis nostris Principibus, Electori Saxonie & Marchioni Georgio indicent, se scripti exhibiti, per veredarios, suis dominis & amicis copiam fecisse: quibus responsum sit: non Senatum solummodo, verum etiam Theologos suos, quibus cum scriptum illud communicassent, eorumque sententiam exquisiuisent, in nonnullis illius articulis & medijs propositis multa desiderare. Quod si articuli illi, antequam Delectis aduersariorum oblatis sunt, ad Senatum missi fuissent, se ipsorum Celsitudinibus, ea, quæ desiderarent, & quibus grauarentur, reuerenter significaturos fuisse. Præterea Senatus, ea, quæ vtrinque à Delectis disputata, exhibita & comprobata sunt, neutri parti præiudicium ullum adferre, nec quenquam obligare iudicat, ita vt sine vtriusque partis præcedente expresso consensu, ea, pro firmis, certis & transactis haberi nequeant. Nam absque hoc si esset, Evangelicis statibus hanc transactionem multipliciter incommodam, grauem, vituperabilem, & apud aduersarios etiam scandalosam fore, Senatus censet.

Cum autem hæc grauissima & difficilima, & talis causa sit: et qua non solum Evangelicorum statuum, sed multorum etiam hominum aliorum felicitas & salus pendeat: ideoque necesse sit eam maxima diligentia considerari & expendi, ne quid suscipiatur, approbetur aut admittatur, quo conscientia & animi piorum offendi, veteres abusus confirmari, & diffensiones ac rixæ augeri potius, quam Christiana pax & concordia restitui possit: Reuerenter ab Illustriss. Electore, & Principibus Senatus petit, vt totum hoc negotium,

gotium, & quæ inter Delectos hætenus vtrique acta sunt, ad D. Martinum Lutherum, per quem omnipotens Deus hisce temporibus, Evangelij doctrinam primùm instauravit, clementer mittere, & causam totam, peritissimi illius Theologi, cuius etiam maxime interest, iudicio & censuræ expendendam subijcere dignentur: ut à parte statuum Evangelicorum, rectiore & tutiore via incedatur, nec quidquam comprobetur, vel admittatur, quod verbo Dei adversetur. Quod ipsorum Celsitudines, pro sua pietate alioquin sponte sine dubio facturæ essent.

Nam si clàm & inscio Luthero, in hac causa, aliquid concluderetur & reciperetur, quod Scripturæ sacrae fundamento non niteretur, vel alioquin dubium & ambiguum esset, verendum sanè esset, Lutherum non silentio illa præteriturum, sed publicis concionibus & scriptis impugnaturum esse. Hinc quantæ distractiones, cōtrouersia & turbæ essent orituræ, Legatos, Electori & Principibus cogitandum relinquere.

Cùm autem Senatus Noribergensis, eorumque amici, nec non reliqui status Evangelici, ad Illustriss. Electorem & Principes, tanquam ad primos & summos status præcipuè respexerint: certò sibi persuadet Senatus, ipsorum Celsitudines, hanc suam petitionem non inclementer, utpote ex pio & necessario retinendæ bonæ cōscientiæ studio profectam, accepturas esse: Et in postremo actu huius causæ, non minùs, quàm in principio, & hucusq; pietatem & constantiam suam declaraturos esse, ut Aduersarij nostri, omnes Evangelicos adhuc concordēs & constantes manere intelligant. Idq; omni studio Senatus promereri conabitur.

Et si autem durum videbitur, propositas condiciones concordia, iam aduersæ parti exhibitas, & quæ pro ratis haberi possint, retractare, tamen magnitudo huius causæ, & conscientiarum onera magis consideranda, neque cum verbo Dei ludendum est.

Ideoq; Senatui & cæteris in hac causa coniunctis minimè consulendum est, ut tales condiciones in præsentia accipiant. Verùm si aduersa pars, propter exhibitam articulorum designationē consensum vrgeret, & illud ipsum sibi, Evangelicorum statuū nomine, concessum & approbatum iudicare vellet: Pontificiorum propositum hac ratione eludendum erit, quòd illa Delectorum ab
vtraque

utraque parte tractatio amica, sine ullius partis præiudicio vel obligatione suscepta sit, neque in potestate Delectorum positum esse, (sicut aduersarij ipsi semper protestati essent) absque Cæs. M. & omnium Imperij ordinum vtriusque partis, tanquam principalium consensu, talia acceptare: Nec conditiones illas & media, alia intentione proposita esse, quàm, si de reliquis articulis omnibus, adhuc controuersis, antea conuenerit, & integer ac plenus consensus præcesserit, qui exhibitæ Christianorum statuum confessioni conformis, & ab aduersarijs concessus & approbatus fuerit. Absq; hoc, nouissimè oblatum scriptum, sine ullius præiudicio & obligatione propositum, & nulla ratione pro comprobato recipiendum esse.

Præcipuè autem in illis tractationibus de pace, Augustæ institutis, Noricos multa desiderasse, non solum ex censura iam recitata, verum ex sequentibus etiam Philippi ad Lutherum & Camerarium Epistolis apparet. Quas sanè hoc loco nequaquam infererem, nisi in Tomis Epistolarum Philippi, Lipsiæ à Camerario, & Vuitebergæ & alibi editis, aliquæ illarum, publicè iam, à multis annis extarent.

PHILIPPVS MELANTHON IOACHIMO CAMERARIO.

On possum in aula impetrare, vt certus hinc ad Lutherum tabellarius mittatur. Ideò iam alterum ad te fasciculum mitto, neque tamen ille respondet. Id etiam fato aliquo accidit opinor, vt effugiant è manibus

απορματίζουσιν.

Mihi non perinde cupidi videntur pacis nonnulli, vt oportuit viros bonos & amantes religionis. Quidam legati mirificè mihi succensent, quòd videor restituere Episcoporum regnum. Sacranus neutiquam amanter de ea re exposulauit mecum, noua quadam & inusitata vsus verborum acerbitate. Sic est, vt scribit Thucydides,

cydides,

cydides, τὰ ἐν μέσῳ ἀμφοτέρωθεν κτείνοντι. Vtinam id mihi accidisset iam olim, ne nunc videre hæc vitia partium cogerer. Non enim libet superesse Reipublicæ. Nihil hîc adhuc decretum est, sed res extracta est ἐμῶν πραγμάτων. Nunc, vt video, sinenda res est, vt κατὰ ρῶν feratur. Vale feliciter. 3. Calend. Sept.

EIDEM.

Quod de meis actionibus atque consilijs tantoperè sollicitus es, facis officium & viri optimi, & hominis amicissimi. Ego autem spero fore, vt mores me tibi mei, quos habes satis notos, purgent. Quicquid egimus, egimus communicato consilio cum his, qui simul adhibiti sunt ad hæc negotia. Sicubi priuatim collocutus sum cum priuatis, id ad alios nihil pertinet. Et ab eo tempore, ex quo abes, tantum otij non fuit nobis, vt priuatim cum vlllo possem vlla de re commentari: Nulli autem tunc erant hæc de re sermones: nunc nati sunt, postquàm patefactum est, quid nos concedamus Episcopis. Hoc malè habet scilicet quosdam immoderatiores, reddi Iurisdictionem, restitui παλιτέραν Ecclesiasticā, hoc interpretantur restitutionem dominationis Pontificiæ. Neque ignoro, cur tantum abhorreant ab hoc consilio. Agrè patiuntur ciuitates, reduci in vrbes illam Episcoporum dominationem. Et sapiunt: sed quo ore eripiemus eis, si nobis permiserint doctrinam? Quid? quòd omnia, quæ largiti sumus, habent eiusmodi exceptiones, vt hoc metuam, ne Episcopi existiment offerri ῥήματα ἀντὶ ἀλαφρίων. Sed quid potuimus aliud? Quamquam, vt ego, quod sentio, dicam: Vtinam, vtinam possim, non quidem dominationem confirmare, sed administrationem restituere Episcoporum. Video enim, qualem simus habituri Ecclesiam, dissoluta παλιτέραν Ecclesiasticā. Video postea multò intolerabiliorem futuram Tyrannidem, quàm antea vnquam fuit. Ad hæc, nihil adhuc concessimus aduersarijs, præter ea, quæ Lutherus censuit esse reddenda, re benè & diligenter deliberata ante conuentum. Neque ego non additurus eram aliquid quasi auctariū, publicæ pacis causa. Cuius fortassè aliqui nunc rationem non habent, qui, si quis exorietur motus, vtinam non abijcerent non modò has nostrorum disputationes, sed vniuersam religionem. Heri dictæ sunt sententiæ à nostris de restituenda potestate Ecclesiastica. Et cōuenit inter Saxonem, Marchionem, & Luneburgensem. Hæsi contantur, & dissimulant sententiam vestri legati. Quidam animis intuētur τὸν ἀπελθόντα. Huius consilijs applaudent, si videbuntur ipsis profutura. Planè nihil fieri ab illis nostris accusatoribus candidè suspicor. Itaque non valdè doleo meas actiones ab illis reprehendi. Ego nullius in hoc negotio gratiam aucupatus sum, pacis cupidum me & fuisse & esse non obscurè confiteor. Neque adhuc intelligo, quid

quid habeant consilij isti, qui malunt omnia funditus perire, quam in rebus non maximi momenti alicubi aduersarijs morem gerere. Quem ego locum, quem articulum necessarium deserui? Imò effeci etiam, vt fateri cogeretur Eccius, Iustitiam contingere per fidem. Sed facio finem huius Apologiae. Breui coram hac de re copiosius confabulabimur, modò Christus fortunet exitum negotij. Nunc enim deliberat Cæsar, quid de nobis statuere velit, potius quam non omnia conuenerunt. Pridie Cal. Septemb.

PHILIPPVS MELANTHON D. MARTINO LVTHERO.

ANte triduum finitum est Colloquium nostrum. Nolumus enim conditiones de altera Sacramenti parte, de Canone, de Missa priuata accipere, item de Cœlibatu. Nunc res iterum ad Imperatorem relata est, vt, quid futurum sit, diuinare non possim. Tantùm oremus Deum, vt mentem Imperatoris flectat ad pacem retinendam, qua nunc maximè opus est non tantùm nobis, sed vniuersæ Germaniæ.

Non credis, quanto in odio sim Noricis, & nescio quibus alijs, propter restitutionem Episcopis iurisdictionem: Ita de suo regno non de Euangelio dimicant socij nostri.

Amicus quidam scripsit me, si quanta voluisssem maxima pecunia à Romano Pontifice conductus essem, non potuisse meliorem rationem suscipere restituendæ dominationis Pontificiæ, quam hanc esse iudicent homines, quam instituimus.

Ego nullum adhuc articulum deserui, aut abieci, qui ad doctrinam pertineat: tantùm stomachabatur de politicis rebus, quas non est nostrum eripere Episcopis. Breui, vt spero, sciemus, quid decernet Imperator. Vale feliciter, Die Egidij. i. Septemb.

Epistolam amici illius, de Philippi senitate & cessionibus, vt ipse existimabat, intempestiuam, ad Ioachimū Camerarium scriptam, ipse Ioachimus inclusam suis literis ad Ioannem Illebiū Augustam miserat.

IOHAN.

IOHANNI AGRICOLAE

ISLEBIO IOACHIMVS

CAMERARIVS.

 Vm perspexerim amorem erga me tuum, si mique mihi conscius, quanti te faciam, & quantum de te mihi pollicear, de re maxima ad te scribere volui, partim vt que relas tibi nostras exponerem, partim vt tua responsio- ne ad aliquam certitudinem rerum vestrarum perueni- rem. Vt autem de ijs, quae me excarnificant, melius cognosceres, inclusi literis meis exemplum Epistolae, mihi, vt vides, inscriptae: Ex qua intelliges, qui rumores de vestris consultationibus vene- rint, & quid de vobis non vulgus, sed illius doctores loquantur, maximeque quae opinio sit hominum de Philippo nostro, quem e- go, cum aequè ac me ipsum diligam, doleo nunc manifestis, nunc tacitis conuictijs conscindi, si immeritò, valde: si meritò, quod De- us prohibeat, plurimum, & supra quàm dici potest. Te igitur, mi Agricola, per quicquid possum & debeo, obtestor, vt nobis de ve- stris rebus omnem veritatem perscribas. Nemo potest melius hoc omnium, qui istic sunt, facere quàm tu, qua te noui diligentia, studio, fide, in annotandis omnibus. Nemo autem, vt mihi persua- deo, promptius volet, propter eius, quae inter nos est, amicitiae ma- gnitudinem. Omnium me maximè penè vexat, quod Philippus de Missa dicitur suasisse. Et si quod scelestè dictum sit in illo non inue- nio, sed simplicitatem requiro. Conijciemur, crede mihi, in maxi- mas turbas, quas etiam debet praeuidere homo studiosissimus pa- cis. Sed remitto hæc ad exemplum: vbi hoc vnum addidero, si tu mihi in respondendo beneuolentiam sedulitatemque nauaueris, existimaturum me tantum beneficii in me collatum esse abs- te, quantum hoc tempore potuerit. Incredibile est

quantum me quorundam iniquis. ser-

mones verberent. Vale III.

CL. VIIbris.

V 2

IOACHI-

IOACHIMO CAMERARIO VINCENTIVS OBSO-

P OE V S.

Pero quòd boni cōsules meam sollicitudinem & interrogationem, & illam alleuabis, hanc dissolues responsione tua. Miri fuerunt sermones his diebus, & adhuc sunt hominum nō vulgariū, sed qui populo præsunt, de rebus Augustensib. & tractatione religionis: omnesque accusant propugnatores Euāgelij, & in primis Philippum, quē scio te amare, & illi carum esse. Aiunt omnino, si conductus, quantā ipse voluisset pecunia, à Papa esset, nunquam illius dominationem meliùs potuisse asserere. Vocant quidam Achitophelica consilia: alij, qui modestiores sunt, Erasmica; vt ego puto, propria illius. Nemo enim aliter sentit, quàm illum, contra omniū voluntatē, reclamantibus etiam apertē quibusdā fortioribus, tamē obtinere quod voluerit, & condiciones perferre. Addunt, proponi omnia subdolē: pauca esse vbi non manifesta peccata insint: Nō fuisse causam vllam, cur in has angustias declinaretur. Recitantur capita conditionum, exasperantur verbis. Ego opto ardentissimis votis, vt ita de religione merito Philippo fiat iniuria, quam si fieri illi sciam, maximopere indignor. Cupio igitur abs te cognoscere, si quid habeam compertum de illis rebus. De Missis priuatis audiui omnium maxima cum perturbatione animi mei. Ait reponendas. Vbi nempe vnde amotæ sunt: addit interpretatiunculam de applicatione: rectē sanē, doctrina nō violatur, sed qualis ille vsus erit? & quid erit? Si Ecclesiasticus, non disputemus de exitu: sin cōtrarius est institutioni Christi, cur toleretur? Hæc non explico, & alia paucula quædam, quæ mihi videntur callidiora, quàm veritatis oratio patiatur, & tenuiora, quàm quæ debuerint in tali tractatione proponi. Audio etiam segregare eum Principes à religionis protectione: quod satis mirari nequeo, quo audeat ore facere, si modò facit. Ergo illi ferent, quod dixerunt impiè fieri, & ferendo probabunt. Hoc ipse erit illis autor? Adiuua me, si potes, optime amice, ferentem intollerabile pondus sollicitudinum de publica salute. Puto illinc te habere aliquid, de quo ne graueris mecum communicare, siue per litteras, siue coram malueris. Vale.

IOACHIMO

IOACHIMO CAMERARIO
NORIBERGAE PHILIP-
PVS MELANTHON.

DE nobis hinc nondum decretum est, neque accipiunt aduersarij conditiones, quas proposuimus. Tanto plus vident, quam quidam, qui se nobis amicos esse dictarent, qui ea concessione vociferabantur solidam *ὑπαυγία* Episcoporum restitutam esse. Intelligunt enim, quid habeat illa concessio incommodi, quam ego optimo animo semper putavi ista concedenda esse. Quo iure enim licebit nobis dissoluere *ἡλικία* Ecclesiasticam, si Episcopi nobis concedant illa, quæ æquum est eos concedere? Et vt liceat, certè non expedit. Semper ita sentit ipse Lutherus, quem nulla de causa quidam, vt video, amant, nisi quia beneficio eius sentiunt se Episcopos excussisse, & adeptos libertatem minimè vtilem ad posteritatem. Qualis enim cedò futurus est status ad posteros in Ecclesijs, si omnes veteres mores sint aboliti, si nulli certi sint præfides? Rescribe, vrùm has literas, item priores longiusculas acceperis. Vale feliciter, Prid. Non. Septemb.

EIDEM.

PAcem videremur consecuturi, si paulò essent æquiores ac tractabiliore ista, qui meam *ἐπίκλησιν* reprehendunt. Nunc præter nostros nemo sustinet audire vllam moderatam vocè. Quod me rogas ne quid iratus dicam aduersus tuos quosdam amicos, ego, mi Ioachime, verè hoc prædicare possum, me tua causa hætenus dedisse operam, ne qua vox durior erumperet mihi aduersus istos, quos significas.

Ebnero filius scripsit, multò plenius exponens causas meorum consiliorum. Nam ego composui Epistolam, & fingo illum recitare sermones non me ostentum, sed nostri Nestoris.

Si quis istuc scribit me maledicere tuis amicis, magna iniuria me afficit, prorsus vt à me vestrorum voluntates abalienet, quorum gratiam, etsi non contemno, tamen non faciam tanti, vt præferam his rationibus, quæ me in illam induxerunt sententiam, quam in

his dixi negotijs. Sed de his coràm. Luthero

mittes has literas. Die 10. Septembris.

ptembris.

V 3

HIERO-

HIERONYMO EBNERO CON SVLI NORIBERG. ERASMVVS EBNERVS FILIVS.

En institutum esse Colloquium de dirimendis controuersijs Religionis. Mitte igitur tibi vtriusq; partis scripta, ex quibus historiam eius Colloquij magna ex parte cognoscas. Videbis etiam, quantum aduersarijs nostri putauerint cedendum esse. Et his consilijs scio Philippum vsum esse, non tam metu periculi ac publici motus, quam quod perpetuo ita sensit, prodesse ad posteritatem, ne dissolueretur prorsus Ecclesiastica politia: Et habet huius opinionis suae, non solum rationes magnas, sed & grauissimos auctores. Scio diligenter hanc rem à Duce Saxonie delibertam esse ante Conuentum: Quare quicquid adhuc aduersarijs hic concessit, arbitror eum de Lutheri & aliorum prudentum sententia concessisse. Certè has condiciones hic non prescripsit solus. Quare miror tam iniquos de eo sermones spargi apud vos, quod parum constanter defenderit has partes, & quod gratiam apud aduersarios inire cupiat. Meo iudicio praeclare nobiscum ageretur, si pacem redimere his conditionibus possemus. Infinitum bellum erit, & huic toti Imperio exitiale, si res ad arma deducetur. Quare ignosci debet his, qui videntur esse cupidiores pacis: & tamen Philippus etiam alijs rationibus mouetur, quare restitutam Episcoporum auctoritatem velit: Etiam si omnia tranquilla erunt, tamen mira dissipatio erit Ecclesiarum ad posteritatem, nisi iterum iam coniungantur & habeant certos Episcopos, qui cogantur diligentius curare Ecclesias, quam olim curauerunt. Hac atq; alia multa in hanc sententiam audini nostros saepe disputare, quae duxi tibi perscribenda esse, vt de his istic melius deliberare possitis, si has condiciones Episcopi acceperint. quanquam nostri affirmant, Episcopos nullo modo accepturos esse.

Cum autem de his conditionibus pacis & cessionibus nostrorum varij & tetri sermones passim spargerentur, & ad Lutherum etiam inflatiùs fortasse, & atrociùs iusto quaedam delata essent, Lutherus tandem sequenti Epistola sententiam suam de fucosis illis compositionibus Augustae institutis grauissimè explicat, & omnem illam de pace, cum veritatis damno institutam actionem abrumpi iubet.

D. MAR.

D. MARTINVS LVTHERVS
IVSTO IONAE.

EX proximis literis vestris intellexi vos non concessisse in postulata ab aduersarijs: idq; latus intellexi, expectans vos quotidie reduces, siue maledictos, siue benedictos. Sed ecce interim tonitrua & fulgura ad me feruntur à quibusdā nostrorum magnis & multis, vos omnia prodidisse, & propter pacem plura cōcessuros esse. Ego contrā, scio, inquam, à nostris mihi scriptum esse, conditiones propositas ab aduersarijs omnes repudiatas, & causam denuò ad Cæsarem reuolutam. Hoc scio, sic credo. At cū illi tam constanter & pertinaciter vrgerent, clamantes Lutherum etiam à vobis allegari, omnia talia concedentem, & impendere plus periculi à nobis, quàm ab aduersarijs, & negotium maius sit vos inter vos compescendi, quàm contra hostes agendi, impulerunt me in hæc verba: *Ist dem also/so hett der Teuffel ein hüpsch trennen vnter vns selbst angericht.* Nam ego conditiones, quas verbo lenissimo intitulastis, *vnvergreiffliche vnbeschlicßliche Artikel*/non ferā, etiamsi angelus de coelo vrserit, & iusserit. Quid enim aliud agunt aduersarij, quàm vt ne pilos quidem nobis cedant? Nos verò non solum cedamus Canonē, Missam, alteram speciem, Coelibatum, & Iurisdictionem hætenus consuetā, sed etiam confiteamur eos rectè sensisse, audisse, fecisse omnia, & falsò hætenus à nobis accusatos esse, hoc est, nostro testimonio illos iustificare, & nos ipsos damnare voluerunt, quod nō est simpliciter reuocare, sed nos ipsos bis ter maledicere, & illos benedicere. Sed quid ego de his longiùs tecū, quasi nō videatis has turpissimas turpitudines, & impudentiā illorū tam monstrosam, vt nullo seculo sit obliuioni tradenda?

Et quid erat opus tot conditiones ponere, si hæc vellemus? demus solum Canonem, demus solam Missam priuatam, vtrumuis horum satis erit ad negandã totam doctrinam nostram, & illorum stabiliendam.

Deinde si Iurisdictio pristina detur Episcopis, adhuc omnia perfectiùs concessa sunt, scilicet Episcopi, Euangelij manentes hostes, fierent prædicatores Euangelij. Sed cogunt ista scribi à me, vt dixi, importunæ, & improbæ literæ nostrorum, tantùm vt sint mihi in testimonium, scripsisse me vobis. Nostis enim quid antè significauì, quatenus Iurisditionem Episcopis cedendam iudicauerim: & satis monui, ne plus cederetis quàm haberetis. Et ipsi Principi latiùs & seorsum tum respondi. Verùm surdis fabulam cano.

Quare, mi Iona, fac vt resciscam, an interim aliquid plus acciderit, quod nollem. Nam hætenus acta à proximis literis non video quid officiant, cùm causa sit integra ad Cæsarem reiecta. Ac videte ne id committatis, vt inter Nos ipsos schisma oriatur. Sit sanè pax quicquid valet in oculis nostris. Sed autor pacis, & arbiter bellorũ est maior pace, & magis colendus. Neq; nostrum est diuinare bella, Nostrum est simpliciter credere & confiteri. Non scribo hæc, quòd opiner vos quicquam commissuros esse: sed violentia penè plus quàm Tragica literarum, quibus me nostri flagellant, cogit etiam tutissima timere. Deinceps & ego aduersarijs ne pilo quidem cedam, videns quàm nos ludificentur, & illudant superbissimi & pessimi hominum nostra infirmitate inflammati & securi. Et noui sanè ingenium Eccij, cùm arte sua sit factum, vt agentes secum à statu causæ, & à proposito soleat adducere, donec iniiciat in laqueum contra causam. Sed satis. Ego penè rumpor ira, & indignatione,

Oro

Oro autem vt abrupta actione desinatis cum illis agere, vt cedatis. Habent confessionem, habent Euangelium: si volunt, admittant, si nolunt, sinant, **wirdt ein Krieg darauß / so werde er drauß / wir haben gnug gebeten vnd gethan.** Dominus parauit eos ad victimam, vt reddat eis secundum opera eorum. Liberabit verò nos populum suum etiam de incendio Babylonis. Ignosce quæso, mi Iona, quòd in sinum tuum euomi hanc animi molestiam. Quod autem tibi scribo, omnibus scribo. Dominus Iesus reducat vos saluos & fortes, qui postea etiam faciat lætos & fortes, Amen. 20. Septembris.

Hac Lutheri Epistola, Theologorum deliberationes de concordia in his comitijs concludam, & deinceps, eas actiones, quæ inter Cæsaream Maiestatem, & Electorem Saxoniae, ac socios Principes, vsque ad finem huius conuentus susceptæ sunt, breuiter recitabo.

Postquam enim, Tractatio de pace, inter vtriusque partis Delectos, exeunte mense Augusto, absque fructu abiuit: Carolus Imp. septima die Septembris vocatis in palatium suum Electori Saxoniae & coniunctis Principibus, per Fridericum Palatinum exponit: Quàm clementer post exhibitam confessionem eos, vt ad communem Christiani orbis consensum & Ecclesie Catholicae societatem redirent, admonuerit: & intercedentibus Principibus, amicam tractationem de concordia institui passus sit. Nunc autem præter omnem expectationem experiri, frustra de pace actum esse, & pertinaciter eos in proposito perseuerare, & Concilium ac pacem flagitare. Curaturū itaque se, vt Concilium cogatur, quamprimum de loco conuenerit, & pacem daturum esse: Sed hac conditione, vt omnia in integrum restituant, & eandem, quam ipse & cæteri Principes, religionem sequantur.

Cum autem illi responderet, se ab Ecclesie Christianae societate nunquam desciuisse, & pro Concilio promisso gratias agerent: Idque iuxta Spirensis conuentus decretum in Germania pium &

liberum celebrari peterent: ac tandem nō se posse abolitos Romanæ Ecclesiæ abusus bona conscientia recipere concluderent: rursus Cæsar per Georgium Trucesium exponit: Acta inter vtriusque partis delectos diligenter à sese lecta esse: ex quibus intelligat permultum eos à communi Ecclesia Christiana dissidere. Mirari etiam se, quòd proximi conuentus Spirensis decretum allegarent, cū contra illud protestati sint, & ab eo appellauerint: Quæ tamen appellatio irrita & nulla sit. Petere autem, vt disertè & ingenuè se declararent, an de propositis articulis vltiorem actionem ferre possint: Tum se ipsum in propria persona de salutaribus medijs constituendæ vsque ad Concilium pacis & concordie laboraturum esse. Et quia iam serò sit, spacium cogitandi se ipsis vsque in crastinum largiri. Hanc actionem postridie Philippus Luthero his literis significat.

Heri vesperi Principes fuerunt in Palatio Cæsaris vsque ad medium noctem, & acceperunt responsum, Cæsarem velle curare congregari Concilium, sed more antiquo Romanæ Ecclesiæ, & fortasse extra Germaniam propter negotia Cæsaris. Interim restitui debere omnia Papistis. Sed hoc adhuc non est planè decretum. Si quid adhuc velint cōcedere nostri, in illis articulis, de quibus controuertitur, velle Cæsarem adhuc per octo dies præsidere. De hoc hodie agent nostri Principes Cæsari gratias, & dicent se in nullo posse cedere.

RESPONSVM ELECTORIS SAXONIAE ET CONIUNCTORVM PRINCIPVM ET STATVVM, QVIBVS SE INTEREA quatuor Vrbes, Campodunum, VVinshemia, Heil- bronna & VVeissenburgium ad- iunxerunt.

Nuictissime Imperator, Cæsar Auguste, Domine Clementissime. Cū Cæs. M. V. hesterno vesperi post acceptam à nobis subiectissimam responsionem nostram clementer significari curauerit, se nobis spacium deliberandi, vsque ad hodierni diei horam primam, clementissimè cōcessuram esse, qua denuo comparère, & sententiam nostram subiectissimè exponere deberemus: Nos quidem subiectissimè ad parendum hac in parte promti & parati fuimus. Cū autem

tem à

tem à C. M. V. tempus in sequentis diei horam octauam matutinam prorogatum sit: Nos maturandi negocij gratia, & propter alias causas, quas mei, Electoris Saxoniae, Consilij submisit indicabunt, ea quae necessarium respondenda nobis iudicauimus, ad ea quae à V. C. M. postremo nobis proposita sunt, hoc scripto exponenda esse duximus.

Ac primum, quod V. C. M. nomine inter cetera dictum est, C. M. V. de omnibus Articulis, & Actis Delectorum, satis edoctam esse: nec tamen ita constitutam & fundatam nostram causam animaduerti, ut nos exposuerimus, sed potius à Catholico consensu Ecclesiae Christi nos discessisse, &c. Nos quidem scimus & in actionibus Delectorum re ipsa hoc apparuisse, & in libera, Christiana & generali Synodo per DEI gratiam abundè demonstratum iri, nostram doctrinam & Articulos non conciliatos, quos nostra pars defendit, in verbo, mandato & ordinatione DEI fundamenta habere inuicta, & quod à verbo & ordinatione Dei nec discesserimus, nec ullas leges nouas cum illo pugnantibus receperimus. Certè ex corde doleremus, si discessionis à verbo DEI, vel separationis ab Ecclesia etiam ad vnicum horae punctum conuinci possemus. Quare non alienior à nobis erit C. V. M. quod in Delectorum actionibus, nostri, ab expresso verbo DEI, ad proposita media conciliandi controuersos Articulos amplectenda & recipienda induci non poterunt.

Quod autem secundo loco C. V. M. nobis proponi curauit, & semirari ostendit, quod ad decreta proximi conuentus Spirensis nos referre velimus, cum aduersus ea simus protestati, & ab eis appellauerimus: Quam tamen protestationem & appellationem C. V. M. pro nulla & irrita haberet, ideoque nos ea iuuari non posse, cum nos, utpote pars minor, maiorem sequi debuerimus: Ad hoc caput demissè respondemus, quod sanè contra decretum proximi conuentus Spirensis simus protestati, & quod ad V. C. M. & ad generale Concilium appellauerimus, compulsi causis inuitabilibus & necessarijs, quae in protestatione & proposita appellatione prolixè recensentur. Eatenus autem in actiones & decreta habiti conuentus non consensimus, quatenus cum doctrina & ritibus, qui apud nos iuxta DEI verbum usurpantur, non congruunt. Si absque eo sit, non dissentimus. Notum quoque est, id quod sine iactantia dicimus, Spirenses illas actiones non esse in vniuersum à nobis reiectas.

Nam

Nam & C. M. V. Domino nostro Clementiss. subita auxilia aduersus Turcam iuratum & perpetuum hostem nominis Christiani misimus, & ad Regiminis Imperij & Camerae conseruationem non minus quàm alij Electores, Principes & status contulimus. Scimus etiam C. V. M. Clementissimam approbationem Concilij, cuius heri fecimus mentionem, per V. C. M. instructionē, à V. C. M. Locum tenente singulari carissimo & clementiss. nostro Domino V. C. M. fratre Rege Hungariae & Bohemiae vnà cum V. C. M. constitutis Oratoribus & Commissarijs, statim initio Conuentus Spirensis, factam esse, antequam aliquid ageretur, à quo nobis appellandum esset. Scimus etiam Clementissimam V. C. M. approbationem præcipuè se retulisse ad decreta facta in prioribus Comitijs, in quibus semper generale, liberum & Christianum Concilium, in Germania habendum, constitutum fuit. Atq; ita priora decreta, vnà cum clementissima approbatione V. C. M. nostrā causam adiuuant, etiam si proximo decreto Spirensi nobis frui non liceat. Videlicet decretum Noribergæ factum anno 24. hinc Augustæ 25. Spiræ 26. Spermus etiam certò, V. C. M. causas necessariae nostrae protestationis & appellationis pro sua pietate & amore iusticiae, clementer consideraturam, praesertim cum ea appellatio simul ad Caes. V. M. & ad generalem synodum facta sit: Clementer itaque C. V. M. appellationi nostrae concedet, donec in Concilio generali iustificetur. Quod nos, flagitante ita necessitate, in concilio legitime facturos esse pollicemur. Præterea non necesse esse iudicamus, vt hac disputatione C. V. M. oneremus, an nos vt pars minor debuerimus maiorem in conuentu Spirensi sequi. Hæc enim vna grauissima causa est, quæ nos ad vsurpandam appellationem, quam in proximo concilio nos iustificaturos esse rursus pollicemur, coëgit. Bona etiam & subiectissima in spe sumus, cum Recessus proximorum conuentuum Imperij absque illis conditionibus & moderationibus, quas heri C. V. M. nobis indicari curauit, generale, liberum & Christianum Concilium decernant, futurum vt C. M. V. decretum illud generale, liberum & Christianum Concilium, iuxta Recessus Imperij, sine vllis conditionibus, clementer promoueat. Idq; vt faciat à V. C. M. Domino nostro clementiss. vera animi subiectione petimus.

Quod autem C. V. M. postremò à nobis postulauit, vt aperte & ingenuè nos declararemus, an de controuersis Articulis in responsionibus antea à nobis datis planè acquiescere & nihil mutare, an verò

an verò vltiores actiones ferre possimus? Tum enim C. V. M. in propria persona de vijs & medijs concordia & pacis vsque ad concilium conseruanda cogitaturā esse: Nos quidem pro hac clementissima V. C. M. declaratione gratias agimus. Sine dubio autem V. C. M. ex tota actione & vtriusque Collegij Delectorum sententijs intellexit, Delectos à nostra parte Principes & alios, omnia quæ ad extremum à sua parte concedi concordia causa posse videantur, exposuisse. Præterea ex V. C. M. oratione intelleximus, V. C. M. admirari, quòd delecti à parte aduersaria, nostris adeò multum & indulgenter concesserint. Facile igitur præuidemus, omnes actiones, quæ vltiùs de propositis articulis fient, C. V. M. nihil nisi molestiam allaturos esse, & his alia Imperij negocia impeditum iri.

Vt autem cōmunis pacis causa de inducijs vsq; ad Concilium tractationes suscipiantur, ad id subiectissimè nos antea obtulimus: Et C. V. M. subiectissimè pollicemur nos cum Electoribus, Principibus & omnibus ordinibus de inducijs porro tractationes suscipere, & conuenire velle, & interea sic acturos esse, vt DEO & V. C. M. in futuro concilio actionum nostrarū rationem reddere possimus. Submissè autem speramus futurum, vt V. C. M. generale, liberum & Christianum Concilium in Germania institui iuxta Recessum Imperij suprà allegatos clementissimè curet. V. C. M. vt Domino & Imp. nostro clementiss. nos commendamus, offerentes debitam & promptam obedientiam & officia ad inseruiendum & corpore & bonis parati. Datum die 8. Septembris, Anno 1530.

Hac Responsione, die 9. Septemb. ab Electore & cæteris Principibus Protestantibus data, qua se ad Tractationem de pace politica vsque ad Concilium seruanda, prolixè obtulerant: cū Cæsar deliberandi spacium sumsisset: Georgius Truchses à VValburg, Imperatoris Caroli Consiliarius, & N. Vehus, conditiones pacis, octo articulis comprehensas, priuato nomine Georgio Marchioni Brandenburgensi primū, & inde Electori Saxoniae exhibuerunt.

DELL

DELIBERATIO DE MEDIIS CONCORDIAE, ET PACIS, IN- TER VTRAMQUE PARTEM, VS-

quead Concilium ser-
uandæ.

I.

Articuli, de quibus in Tractatione concordiae prius instituta co-
uenit, pariter vnà consignentur, quotquot illorum transacti,
vel quidquid de illis conciliatum est.

II.

Articuli, de quibus omnino, vel aliqua ex parte, non conue-
nit, etiam simul consignentur, & ad Concilij decisionem referan-
tur. Et hæc consignatio Articulorum fiat per 14. aut 6. illos, antea
ad Tractationem amicam delectos.

III.

Monasterijs nondum mutatis & abolitis, suæ Regulæ & Ce-
rimonie & facultates ac bona, vsque ad futurum Concilium re-
linquantur: Vacua autem monasteria & quæ abolita sunt, ac bene-
ficiorum redditus deinceps per honestos viros à Cæs. M. delectos, ijs
in locis, vbi sunt monasteria, habitantes, qui Cæsareæ M. tanquam
Romano Imperatori & Principibus ac statibus Protestantibus ve-
lut conseruatoribus & patronis iuramento obligati sint, colligi, &
per ipsos velut sequestros, à Cæs. M. constitutos, vsque ad Conci-
lium deponi & adseruari deberent. Qui etiam in futuro Concilio
rationes suæ administrationis reddere tenerentur: Hac tamen con-
ditione adiecta, ne quid Electoribus, Principibus, & in hac causa
coniunctis, de sua superioritate, præfectura, iure patronatus, & a-
lijs iuribus & consuetudinibus, quas ipsi vel maiores eorum in ijs
locis olim habuerunt & adhuc habent, decedat & diminuatur. Præ-
terea vt pauperes monachi & moniales ex coenobijs pulsi de illis re-
ditibus, vsq; ad Concilium ita alantur, ne præsidia vitæ necessaria
ijs desint.

Quòd si prælatus aliquis pulsus, cum sui conuentus fratribus,
mallent

mallent in cœnobijs suis viuere; tum vitandi sumtus superflui causa, redire in ea vsq; ad Concilium permittantur, ita tamen, ne bonorum temporalium administrationem teneant, sed hæc penes se questros maneat, qui victum necessarium ipsis præbeant, & de conditione & iuribus monasterij, si opus sit, moneri se & doceri à Monachis curent.

III.

Quod ad Missas publicas & priuatas attinet: debent illæ cum vñtatis vestibus, concionibus, lectionibus & alijs ceremonijs vnà cum vtroq; Canone seruari. Quod verò in his disputabile fuerit, id ad Concilij cognitionem & decisionem remittatur.

V.

Quod ad communionem sub vtraq; specie & sacerdotes coniugatos spectat; Elector & Principes, illisq; in hac causa coniuncti vsq; ad Concilium, ita sese gerant, sicut coram Deo primum, & coram C. Maiestate in futuro Concilio se defendere posse confident. Quòd si in Concilio compertum fuerit, eos in his articulis iniuste & impie egisse: tum reuerenter se, Cæsareæ Maiestatis decreto & mandatis, vt Principes obediens decet, subiicient.

VI.

Concordiæ & pacis causa, nihil à supradictis Electore Saxoniæ & cæteris Principibus & alijs in hac causa coniunctis, præterea in religione Christiana ante Concilium innouetur.

VII.

Vt prænominati Elector ac Principes & illis cohærentes, neminem alium, quàm proprios subditos & coniunctos, nec quenquam, cuius patrociniū ad eos non pertineat, ad causam suam pertrahere conentur.

Postremò, vt in alijs omnibus huius conuentus negotijs, vnà cum alijs statibus erga C. M. se obediens gerant.

Nominatim etiam, Illustrissimi Principes & status, cum quibus ita transactum erit, exprimentur.

De his conditionibus pacis, Theologi Electoris Saxoniæ, & coniunctorum statuum, die 17. Septembris, sequentem Deliberationem instituerunt.

Primum.

I.

Primùm. Non possumus omnino negare, periculosum esse, Articulos, quorum mentio fit, nominatim exprimere, & simul consignare. Veremur enim ne cæteros articulos, qui in Confessione non nominatim indicati, & tamen controuersi sunt, vnà aduersarij consignent, & pro confessis, & reuocatis habeant.

II.

Res plena offensionis & scandali futura esse videtur, consignatis articulis, de quibus conuenit, speciem de nobis præbere, quod pacem & amicitiam cum aduersarijs fecerimus, eosq; pro fratribus habeamus. Et quamuis de aliquibus articulis adhuc dissensio sit: tamen leuiter nos eam curare, & in errores eorum consentire, eoque confirmare dicemur.

His causis mouentur fortasse aliqui, vt nullam articuloꝝ consignationem faciendam esse putent.

Nostra verò sententia est institutam tractationem de pace politica, propter hanc causam non abrumpi debere; hac tamen circumspeditione adhibita.

Primò, Ne periculum allegatum inde existere possit: plures articuli controuersi, nec tamen in confessione expressè positi, vide licet de primatu Papæ, de purgatorio, de indulgentijs &c. nominatim adiungendi, & hæc communis clausula addenda erit, quam posuimus in responsione nostra, cum interrogati essemus, An plures articulos exhibere vellemus.

Secundò, Quod ad scandalum attinet, cogitamus, cum hac tractatio inter Principes suscipiatur, & nihil aliud, quam politice pacem spectet, non scandalum daturum esse, sed rectè & benè suscipi posse: Non enim pro fratribus, tali tractatione, agnoscuntur, sed manifestè exprimitur, de quibus articulis non consentiamus. Item, in concionibus licebit alteram partem reprehendere & taxare. Sed soli Principes inter se agunt, vt externam & politicam pacem inter se conferuent, perinde ac si Christiani & Iudæi externam pacem inter se facerent, quod certè bona conscientia coram Deo fieri potest.

Sed hîc necesse est Articulos non conciliatos nominatim recenseri, quorū satis multi futuri sunt, de Iustificacione, de meritis
de tra-

de traditionibus humanis, de confessione, de satisfactionibus, de votis, de potestate Episcoporum, de vtraque specie, de Missa, de Coniugio, de inuocatione Sanctorum, de unitate Ecclesiæ, &c. & hanc clausulam adiungere, quod nostra pars hos articulos, ut in confessione ponuntur, veros & Christianos esse sentiat. Ita omnes cernent, nos in aduersariorum errores non consentire. Estque talis enumeratio Articulorum vtrorumque (de quibus conuenit, & non conuenit) nihil aliud quam ingenua & clara confessio, ad quam eundam amicis & inimicis flagitantibus obligati sumus.

Quod si aduersarij ex nobis scire vellent, in quibus articulis eos recte sentire, in quibus errare, iudicaremus: nostri officij esset ingenuè indicare, sicut Marpurgi etiam articulos consignauimus, & tamen nullam fraternitatem iniuimus, etiamsi valde illa expectetur.

Si verò Aduersarij articulos nondum conciliatos recenseri nollent, vel clausulam conscientijs nostris onerosam, nihil de illis interea pro concione disputandum esse, vel similem, adijcerent, &c. tum nullo modo hæc tractatio suscipienda est, de qua tamen aduersarios ipsos, metuentes ne incertitia eorum latius emânet, non valde laboraturos esse existimamus.

Et si autem de hoc articulo varia deliberauimus, & si succedet, actionem valde intricatam & perplexam fore prospicimus: tamen collatis suffragijs omnes hanc sententiam communiter amplectimur, posse prædictis rationibus actionem de pace politica constituenda recte suscipi. Hac deliberatione præmissa, oblata à Truceffio pacis conditiones, à quibusdam nostrum mitigata, & articuli, de quibus non conuenit nobis cum aduersarijs, adiuncti sunt.

X

PRIO-

PRIORES ARTICVLI ALI QVANTVM MITIGATI.

I.

Primùm, vt articuli Fidei iuxta Symbolum Apostolorum & Nicenum, & ceteri, de quibus conuenit, per delectos vtriusq; partis conscribantur, & recessui inferantur.

II.

Vt articuli, de quibus omnino vel aliqua ex parte non conuenit, similiter consignentur, & recessui intexantur, addita generali clausula, quòd hi articuli non conciliati, cum cæteris articulis, & ritibus, non in specie expressis, quos aliqui bona conscientia seruari non posse existimarent, ad cognitionem vniuersalis, & liberi Concilij referantur, ac vt interea Magistratus singuli apud suos efficiant, ne quid turbans pacem publicam aut seditiosum in his doceatur.

III.

Vt Monasterijs & Collegijs, quæ nondum mutata vel abolita sunt, suæ Regulæ & Ceremoniæ pro ipsorum conscientia seruandæ, præterea facultates, & redditus omnes, vsq; ad Concilium liberè relinquantur: Vacua monasteria, & redditus collegiorum, quæ abolita sunt, sequestri à Cæs. M. electi bona fide administrent vsque ad Concilium, cui etiam rationes reddentur, saluo tamen iure Magistratum, patronatus, præfecturæ, feudorum & aliarum consuetudinum, quod singuli Electores, Principes & status ante hanc mutationem in ijs habuerunt. Præterea vt Parochijs, quæ Monasterijs, aut Collegijs incorporatæ sunt, & scholis literarum nihil decedat: Alantur etiam pulsæ eius ordinis personæ vsq; ad Concilium.

III.

Quod ad Missas attinet, debent illæ cum vsitatis vestibus, cantionibus, lectionib. & alijs Christianis ceremonijs, omnibusq; suis substantialibus celebrari. Quæ verò in Missis disputabilia sunt, & tamquam conscientijs onerosa allegantur, itidem ad Concilij cognitionem referuentur.

Quod

V.

Quod ad communionem sub vtraque specie, & coniugium sacerdotum spectat, ita se gerant Principes, & ipsis in hac causa coniuncti, sicut coram Deo primum, & coram Cæs. M. in sæpe dicto Concilio defendere se posse existimabunt. Quòd si in Concilio cõpertum fuerit, alterutram partem in his rébus aliquid deliquisse: tum Cæs. M. sententiæ & mandato reuerenter se subijciat.

VI.

Vt conseruandę vnitatis Christianę & pacis causa per Electorem Saxonię, & coniunctos status, nullæ præterea nouæ mutationes in Religione Christiana vsq; ad Concilium instituantur.

VII.

Vt Elector Saxonię & coniuncti Principes in hac causa, nullius quàm propriorum subditorum & cõiunctorum patrocinium suscipiant,

VIII.

Vt in cæteris huius conuentus negotijs, similiter cum cæteris Imperij ordinibus, Cæsareæ Maiestatì obedientiam legitimam præstent.

ARTICVLI, DE QVIBVS NON CONVENIT NOBIS CVM ADVERSARIIS.

I.

De Iustificatione, quòd coram Deo iustificemur fide in CHRISTVM, non propter opera nostra, seu merita præcedentia vel sequentia, sed per gratiam.

II.

Quòd, etsi bona opera sunt necessariò facienda, tamen non sunt meritoria gratiæ ac iustitiæ, sed fides apprehendit gratiam.

X 2

Quòd

III.

Quòd in confessione non sit necessaria enumeratio peccatorum.

IIII.

Quòd, etiamsi contritio est necessaria, tamen propter eam non remittuntur peccata, sed per fidem, qua credimus absolutioni aut Euangelio: ideò necesse est ad contritionem accedere fidem, quæ consoletur in contritione, & credat remitti peccata.

V.

Quòd satisfactiones canonicæ non sint necessariae ad remissionem poenæ.

VI.

Quòd ad veram vnitatem Ecclesiæ non sit necessaria similitudo traditionum humanarum, sed consensus de Euangelio & ysu Sacramentorum.

VII.

Quòd cultus instituti ab hominibus, sine mandato & verbo Dei, ad promerendam gratiam, aduersentur Euangelio, & obscurent gloriam meriti Christi.

VIII.

Quòd vota & religiones monasticæ, institutæ vt sint cultus ad promerendam gratiam vtilis, aduersentur Euangelio.

IX.

Quòd, etsi traditiones Ecclesiasticæ, quæ sine peccato seruari possunt, & factæ sunt propter bonum ordinem in Ecclesia, seruandæ sint propter caritatem, ad vitanda scandala, tamen non ita sentiendum sit, quòd sint cultus ad salutem necessarii. Nec habent ius Episcopi onerandi cōscientias tali cultu: ideo, qui omittūt traditiones illas extra scandalū, nō peccant.

Quòd,

X.

Quòd, cùm inuocatio Sanctorum nullum habeat testimonium ex Scripturis, res sit incerta & periculosa, & maxime obscurans gloriam Christi, quem Scriptura proponit nobis, vt Mediatorem & propitiorem.

XI.

Quòd prohibentes dari vtramq; speciem, faciant contra institutionem Sacramenti, sine autoritate Scripturæ.

XII.

Quòd prohibentes coniugium Sacerdotibus faciant contra mandatum Dei, quo præcipitur, vt ad vitandam fornicationem vnusquisque habeat vxorem suam.

XIII.

Quòd Missa non sit opus, quod applicatum alijs mereatur eis gratiam ex opere operato: sed quòd Cœna Domini sit Sacramentum, sicut tota Ecclesia confitetur, per quod sumenti offertur gratia, quam non assequitur sumens per opus operatum, sed per fidem, si credat ibi offerri sibi gratiam & remissionem peccatorum.

Cùm autem hæc quoque pacificandi ratio, per Trucesium suscepta, deduci ad exitum optatum, vtriusque partis consensu, non potuisset: Imperator, re cum Principibus deliberata, Decretum in hac religionis causa condere & promulgare instituit. Ad quod concipiendum, Albertus Archiepiscopus Moguntinus, Iohannes Elector Brandenburgensis, Georgius Dux Saxonie, Henricus Dux Brunsvicensis, & Episcopi Saltzburgensis, Argentinenfis & Spirenfis delecti sunt.

Interea Philippus APOLOGIAM Confessionis adornare coepit, in qua, præcipuis aduersariorum cauationibus & argumentis, quæ ex confutatione Pontificia, inter prælegendum, diei Augusti excepta erant, eruditè & grauitè respondit: cuius Apologia ipse, in literis, quas illis ipsis diebus ad Camerarium, & ad Concionatorem Cæsaris dederat, his verbis meminit:

Nondum pronunciatum est de nostra causa. Agnoscis vsitatum exordium. Sed non possum simpliciùs vniuersum statum rerum nostrarum describere. Heri, item hodie, erat abiturus noster Princeps. Retinuit eum Cæsar, pollicitus se intra triduum pronunciatum esse. Quod benè vertat. Hæc mora quid significet, nescio, tantùm hoc scio, Cæsarem cupere rem ad otium deducere mediocribus conditionibus. Atq; vtinam nostri non deessent sibi ipsi: ἡμέτεροι σύμμαχοι, & αὐτοὶ οὐ πάντως ἄνοσοι ἐν αὐτοῖς λολοῦσιν ἔσται. Sed quando fiet, vt nihil desideremus? Multum non cogitant, si res ad arma ducta sit, tantam Ecclesiæ dissipationem futuram esse, tantam Imperij mutationem, vt nunquam vllò tempore iterum constitui Respublicæ queant. Contineo me iam domi propter maleuolorum sermones, & scripsi his diebus Apologiam Confessionis nostræ, quæ, si opus erit, exhibebitur. Opponetur enim confutationi aduersariorum, quam prælegi audiisti. Scripsi accuratè & vehementer. Tu ciues huc miserunt eodem argumento compositum scriptum, de quo breui, vt spero, coram. Misi tibi nuper fasciculum literarum ad Lutherum scriptarum, & huic colligata erat Epistola ad te scripta, quam significas te accepisse sine illo fasciculo. Suspicio resignasse aliquos. Itaque per eos nihil mittam ampliùs. Valeant & fruantur suis consilijs. Nunquam habebunt me subscriptorem. Nolo enim rem ad illos βεχράνωσθαι trahere, id quod illi apertè faciunt, qui mea consilia improbant. Hunc fasciculum per occasionem Luthero mittes. Vale feliciter.

XI. Calend. Octob.

REVEREN-

REVERENDO PATRI, AEGIDIO, CAESAREO CON- CIONATORI.

On potui satis copiosè respondere R. P. V. Sumus enim occupati in adornanda Apologia exhibenda Imperatori, quæ futura est aliquantò asperior, quàm confessio, si nihil æqui impetrare possumus.

Quodd significat R. P. V. mihi, qualia de me iudicia fiant à quibusdam vestris, & obiurgat me sic satis seuerè, quasi mea superbia ac pertinacia Principes vestri reddantur intractabiliore: de conuitijs breuiter respondebo. Mei mores noti sunt multis bonis viris, & ex scriptis recens editis, quæ ipse meo consilio edidi, æstimari possunt. Ego certè, in ijs negotijs & controuersijs religionis, ita versari cupio, vt Deum non offendam: Quare illa conuitia propter Deum dissimulanda mihi esse censeo. De mea pertinacia sic respondeo: Si mea causa hæc tempestas coorta est, nihil deprecor, quin Cæs. M. me statim velut Ionam in mare eijciat, statim abripiat me ad cruciatum & supplicium. Deus mihi testis est, me nullam aliam ob causam adeo fuisse cupidum pacis, vt propter hanc, quodd videbam, si non fieret pax, futurum, vt nostri coniungerentur cum Zuinglianis. Id ne fieret, nos hætenus summa fide atq; diligentia prohibuimus. Quodd si coniungerentur, maxima confusio dogmatum ac Religionum videtur secutura. Hoc si expenderent aduersarij, profectò non ita obstinatè darent operam, vt bellum moueatur aduersus nos: quod si fuerit motum, non tantum corporalia mala infinita accident, vastatio Germaniæ, cædes, stupra, sacrilegia, rapinæ, sed multò deteriora accident spiritualia, confusio ac perturbatio maior religionum. De ipso negotio, quomodo faciliè existimauerim sedari posse has dissensiones, iam antè ostendi: paucis scilicet & exiguis rebus dissimulatis, sæpe iam exposui, pacem constitui posse. Ita nos ingenia nostra conferre possemus ad hæreses refutandas. Sin autem aduersarij non desinent nobis irritare Cæsarem, etiam si armis & vi nos oppresserint, tamen scripta non oppriment. De Principibus profectò non est vera querela, quodd Ecclesiastica bona temere diripiant. Hoc sæpe iam significarunt in ipso confesso Principum.

Valete,

Etſi autem poſtea Philippus Apologiam multò accuratiùs & ſplendidiùs elaborauit, & pleroſq; articulos Religionis controuerſos, ac in primis doctrinam de Iuſtitia fidei & bonis operibus, & de Pœnitentia, quæ in vſu & praxi piorum præcipua eſt, diligenter & copioſè explicauit: tamen cùm primam quoq; hanc delineationem Apologiæ accuratè ſcriptam eſſe autor in Epiſtola ad Camerarium iam recitata teſtetur id quoq; primum exemplum dignum eſſe, quod conſeruetur, exiſtimo. Ideo, qua occasione, & quo die, in his Comitijſ Caſari oblatum, quamuis non receptum, ſit: deinceps exponam.

Cùm enim Elector Saxonix, & coniuncti Principes die 9. Septembris, Imperatori ſagittanti, vt in religionis cauſa ſe cum cæteris Principibus Imperij coniungerent, & operam ſuam in vltiore tractatione concordix ſuſcipienda deferenti, reuerenter gratias egiffent, & ſe in nulla re ampliùs cedere aduerſarijs poſſe, ſed ad politicam pacem cum cæteris ordinibus conſtituendam promtiſſimos fore dixiffent: Imperator, re cum Principibus deliberata, Decretum in Religionis cauſa tandem fecit, quod die 22. Septembris, in Senatu Principum, Electori Saxonix & coniunctis Principibus, & ciuitatum legatis recitari iuſſit.

SACRÆ

ET STATVVM.
SACRAE CAESAREAE
MAIESTATIS

329

DECRETVM, IN CAUSA
RELIGIONIS, ELECTORI SAXO-
NIAE ET CONIUNCTIS PRINCIPIBUS

& statibus, datum, die Iouis Mau-
ritij, Anno 1530.

Postquam Caesarea Maiestas communem conuentum
omnium ordinum Imperij, ad diem 8. Aprilis, in hac
vrbe Augusta indixit, vt de totius Imperij & orbis Chri-
stiani, & Germanicae nationis negotijs, & in primis et-
iam de dissensionibus in sancta fide & religione Chri-
stiana pie componendis agi & decerni possit: idque vt commodi-
us & salutarius suscipiatur, clementissime mandauit, vt dissidia de-
ponantur, odia remittantur, praeteriti errores Christo Seruatori
nostro condonentur, & in hac religionis causa, partium opinio-
nes & sententiae, inter sese, in caritate, lenitate & mansuetudine
mutua audiantur coram, intelligantur & ponderentur, vt illis, quae
vtrinque in Scripturis secus tractata aut intellecta sunt, sepositis
& correctis, res illae ad vnam simplicem veritatem & Christianam
concordiam componantur & reducantur, vt de caetero à nobis v-
na, sincera & vera religio colatur, & seruetur, vt, quemadmodum
sub vno Christo sumus & militamus, ita in vna etiam Ecclesia Chri-
stiana in vnitate & concordia viuere possimus: & tandem his ratio-
nibus salutaris concordia, pax & salus S. Imperij in his & alijs simi-
libus negotijs decerni, erigi & conseruari queat, sicut Caes. M. lite-
rae, quibus hunc conuentum indixit, id fusiùs explicant. In quo
conuentu, postquam Caes. M. Electores, Principes & reliqui S. Im-
perij status personaliter, & per legatos suos cum mandatis, apud
C. ipsius M. comparuerunt: Caes. Maiest. cum iam dictis Electori-
bus, Principibus, Praelatis, Comitibus & Ordinibus S. Rom. Impe-
rij, eorundemque legatis Articulos in literis Caes. Maiest. expres-
sos, & in primis Articulum ad dissidia & controuersias in sancta re-
ligione nostra pertinentem, tractandum suscepit, & singulorum,

X s

qui

qui iuxta tenorem Cæs. Maieſt. literarum Indiſtionis, aliquid de his fidei noſtræ controuerſijs, proponere voluerunt, ac nominatim, Electoris Saxonix, Marchionis Georgij Brandenburgici, Erneſti & Franciſci fratrum, Principum Luneburgenſium, Philippi Landgrauij Haſſiæ, & Vuolffgangi Principis Anhaltini, nec non exciuiſſimis, Norinberga, Reutlinga, Campoduno, Hailbronna, Vunſhemio & Vuciffenburga legatorum, opinionem de religione & confeſſionem, in præſentia reliquorum Electorum, Principum & Ordinum S. Imperij clementer audiuit, maturoque & prudenti conſilio expendit, & ſanctorum Euangeliorum ac ſcriptorum firmiſſimis & indubitatis teſtimonijs fundamentaliter refutauit.

Ac multis per Cæs. Maieſt. & diſtos Electores & Principes & communes ſtatus, in propria perſona; deinde etiam per delectas ex Electoribus & Principibus, & cæteris, primùm quatuordecim, deinde ſex perſonas, actionibus & tractatibus ſuſceptis, tandem eò res deducta eſt, vt illi Cæs. Maieſt. reliquiſque Electoribus, Principibus & ordinibus S. Rom. Imperij, in quibuſdam articulis, ſe præconformarint.

Quod verò ad alios aliquot articulos attinet, de quibus nondum cum Cæs. Maieſt. alijsque ordinibus hoc tempore ſentiunt: C. M. publicæ ſalutis & tranquillitatis Imperij & Germaniæ prouinciæ laudatiſſimæ cauſa, vt pax & concordia conſeruari poſſit, & Cæs. ipſius Maieſt. clementia innotefcat, ex ſingulari gratia diſto Electori Saxonix, quinque Principibus & ſex ciuitatibus, concedit deliberandi ſpaciũ, ad 15. vſque diem Aprilis, vt interea conferant inter ſe atque ſtatuant, num in reliquis etiam articulis cum Chriſtiana Eccleſia, Romano Pontifice, Cæs. M. & cæteris Electoribus, Principibus & omnibus S. Rom. Imperij ſtatibus, & cum cæteris capitibus & membris Chriſtiani orbis, ante Concilij deciſionem ſe coniungere & aggregare velint, nec ne? Cæsaream quoque M. S. deliberaturam eſſe, quid ſibi hac in parte faciendum ſit. Itaque Elector Saxonix, quinque Principes, & ſex ciuitates, intra diem 15. Aprilis animum ſuum ſub ſigillis proprijs Cæs. M. perſcribent & aperient. Quod ipſum C. M. quoque factura eſt.

Præterea Elector Saxonix, quinque Principes & ſex ciuitates curent, ne intermedio tempore, vſque ad 15. Aprilis, noui quid.

quidquam in causa religionis, in suis ditionibus edatur aut vendatur.

Estque hæc Cæs. Maieſt. voluntas & mandatum ſeueriſſimum, vt durante hoc deliberandi tempore, omnes Electores, Principes & ordines S. Imperij pacem & concordiam colant, ac vt Elector Saxonix, quinque Principes & ſex ciuitates, neminem ſubditorum Cæs. Maieſt. ſacriſque Imperij aut reliquorum Electorum, Principum & ordinum (vt hætenus factum eſt) ad ſe, & ſectam ſuam pertrahant vel cogant; Suarum verò ditionum homines, cuiuſcunque tandem ſint conditionis, ſi qui veterem religionem & ritus ſequi velint, in ſuis Eccleſijs, templis, cultibus & ceremonijs, nulla ratione impedian, aut vim inferant, aut præterea aliquid in nouent: Monachis etiam & monialibus, in celebrandis Miſſis, & confeſſione facienda vel audienda, & Sacramento porrigendo vel accipiendo, nullum exhibeant negotium.

Inſuper dictus Elector Saxonix, quinque Principes & ſex ciuitates, contra eos, qui ſanctum & venerabile ſacramentum corporis & ſanguinis CHRISTI abolent, & contra Anabaptiſtas, cum C. Maieſt. Electoribus, Principibus & ſtatibus ſe coniungent, nec vllò modo ſeparabunt, ſed conſilio & auxilio aduerſus illos iuuabunt: Sicut omnes prædicti Electores, Principes & ordines, in his omnibus, quæ iam recitata ſunt, quantum cuiuſque intereſt, ſerenerenter parituros eſſe Cæs. M. S. promiſerunt.

Et quia in Eccleſia Chriſtiana, multis iam annis, nullum vniuerſale Concilium habitum eſt: & tamen in orbe Chriſtiano apud omnes magiſtratus & ſubditos, tam in ciuili, quàm Eccleſiaſtico ſtatu, longo iam tempore, multi abuſus & grauamina irreperpotuerunt: Cæs. ipſius Maieſtas ad inſtituendam Chriſtianam reformationem cum Electoribus, Principibus & ordinibus hîc Auguſtæ congregatis, decreuit, apud Pontificem, alioſque Reges & Principes Chriſtianos vrgere & perficere, vt intra ſex menſes ab exitu horum Comitiorum, vniuerſale & Chriſtianum Concilium indicatur, & intra anni ſpacium ad ſummum inchoetur: optimam ſpem fouens, fore vt hac ratione vniuerſo orbi Chriſtiano tam in ſpiritualibus quàm temporalibus negotijs conſtans pax & concordia inſtituatur.

Hoc

Hoc decretum cùm publicè recitatum fuisset, Elector Saxoniae & coniuncti ordines, re deliberata, per Cancellarium Pontanum respondent: Agnoscere se grata mente clementissimam Imperatoris voluntatem, qui de dissensionibus Ecclesiasticis amicè & placidè componendis, deliberationes instituerit, & suæ doctrinae confessionem clementer audierit. Quòd autem in decreto perscriptum sit, Confessionē ipsorū fundamentaliter confutatā esse: id se nullo modo agnoscere nec fateri: Imò ita sentire, sic eam in sacra Scriptura fundatam esse, ut nihil planè in ea impiū demonstrari possit. Idq; euidentiùs se ostensuros fuisse, si confutationis illius exemplum impetrare potuissent.

Vt autem C.M. intelligat, se maximis & grauissimis causis, quò minus confutationē approbent, impediri: & confessionem à se exhibitam, friuolis illis aduersariorū obiectionibus nequaquā labefactatam & euersam, sed firmā & immotam adhuc permanere: Confessionis suæ APOLOGIAM, in qua obiectiones illæ & argumenta aduersariorum inter prælegendum excepta perspicuè refutantur, se Cæsareæ Maiestati exhibere.

Quibus dictis, Pontanus Friderico Palatino Apologiam Cæsari reddendam tradit. Verùm C.M. oblatum scriptū non accepit.

Vt autem initio expositionis actorū huius conuentus, non solùm confessionem ipsam Cæsari exhibitam, sed prototypon etiam illius, seu exemplar primum, à Luthero delineatum, recensuimus: ita nunc primam illam designationē Apologiae, in Comitij Augustanis, inter grauissimas occupationes, curas & negotia, festinanter à PHILIPPO confectæ, & Cæs. Maiestati oblatae quidem, sed non receptæ, inferemus:
non

non quòd anteferri adumbrationem velim vberiori illi & diligentius accuratiusq; postea elaboratæ editioni anni 1531. quæ hætenus in omnium manibus fuit, & quam pro vera & indubitata Confessionis Augustanæ Apologia meritò haberi sentio: ac vt sæpè multumq; à studiosis, vnà cum Archiepiscopi Colonienfis, HERMANNI Apologia, anno 1544. excusa legatur, toto pectore opto.

Intexuissem etiam hoc ipso in loco prolixiorẽ illam Apologiam Confessionis integram, sicut anno 1531. Vuitebergæ, addita Philippi præfatione, primùm excusa est, nisi in omnium piorum & eruditorum manibus antè eam versari, ideoq; prolixitate illius molem & precium huius libri non augendum esse existimassem. Adiungere tamen & conglutinare eam his ipsis Actis omnes, qui volent, poterunt.

TOPOGRAPHICAL CONFERENCE
AND AGRICULTURE IN GERMANY
ANNALS OF THE CONFERENCE
OF THE CONFERENCE OF THE
CONFERENCE OF THE CONFERENCE
CONFERENCE OF THE CONFERENCE

